

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ**

∨ *Інтегроване управління кордонами України*

- **ЕКОНОМІКА**

∨ *Превентивна реструктуризація
як ефективний запобіжник банкрутства*

№ 18 (282) ЖОВТЕНЬ 2024

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 18 (282) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України,
який приводить Кримінальний кодекс
України у відповідність
до Римського статуту 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Інтегроване управління кордонами України:
європейська допомога в умовах війни 4

Кривецький О.

Превентивна реструктуризація
як ефективний запобіжник банкрутства 12

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 16

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України, який приводить Кримінальний кодекс України у відповідність до Римського статуту

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 11484, який приводить Кримінальний кодекс України у відповідність до норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Про це йдеться на сайті Верховної Ради України у картці документа.

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» парламент ухвалив 9 жовтня.

Документ спрямований на приведення положень Кримінального кодексу України у відповідність до норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду та забезпечення кримінально-правового переслідування за найбільш тяжкі міжнародні злочини (злочин геноциду, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини).

Закон криміналізує злочини проти людяності і передбачає збільшення строка покарання за злочин агресії до довічного позбавлення волі.

Як зазначається у Пояснювальній записці до документа, він, зокрема, забезпечить запобігання юридичної та фактичної безкарності за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 437–439, 442, 442-1 ККУ.

Перед тим, 21 серпня, парламентарі підтримали ратифікацію Статуту Міжнародного кримінального суду (МКС), який ще називають Римським статутом.

Римський статут Україна підписала 20 січня 2000 р. Але в липні 2001 р. Конституційний Суд України визнав Римський статут таким, що не відповідає Конституції України. Тоді Україна не могла ратифікувати цей документ.

Та в 2014 та 2015 рр. Україна прийняла дві заяви про визнання юрисдикції МКС: щодо справ «Майдану» і злочинів проти людяності та воєнних злочинів, вчинених на її території. У 2014 р. Асоціація з Європейським Союзом (ЄС) передбачала зобов'язання для України ратифікувати Римський статут, але тоді цього так і не сталося.

Ратифікувати Римський статут українську владу закликала в лютому цього року Коаліція правозахисних організацій «Україна. П'ята ранку». Водночас правозахисники звернулися з проханням унормувати національне кримінальне законодавство, аби те відповідало міжнародному праву.

Що таке Римський статут Міжнародного кримінального суду.

Римський статут – це документ, на якому ґрунтується дія Міжнародного кримінального суду (МКС), що має повноваження розслідувати і притягувати до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів на території країн, які визнали юрисдикцію МКС. Він визначає повноваження МКС з розслідування масштабних кримінальних злочинів, зокрема, геноциду, воєнних злочинів, злочинів проти людяності. Україна підписала Римський статут ще в 2000 р. Однією з причин, що Римський статут не ратифіковували, були застереження, що МКС зможе притягати до відповідальності, зокрема, і громадян України. Проте Україна і так у 2013 р. визнала юрисдикцію МКС, тож вона поширюється на територію країни. Ратифікація Римського статуту – одна з умов Угоди про асоціацію України з ЄС (*Суспільне Новину (<https://suspilne.media/863269-zelenskij-pidpisav-zakon-akij-privodit-kriminalnij-kodeks-u-vidpovidnist-do-rimskogo-statutu/>). – 2024. – 22.10).*

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

І. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Інтегроване управління кордонами України: європейська допомога в умовах війни

Незважаючи на виклики, що постали через неспровоковану військову агресією з боку Російської Федерації (небезпека сепаратизму та міжнародного тероризму, поширення контрабанди зброї, боєприпасів і засобів терору, наркотрафіку, економічної контрабанди, нерегульованої міграції, торгівлі людьми), стратегічне прагнення України щодо вступу в ЄС залишається незмінним. Виконання необхідних для цього критеріїв вимагає проведення комплексних реформ і гармонізації національного законодавства зі стандартами ЄС. У цьому контексті важливу роль відіграє інтегроване управління кордонами (ІУК).

Інтегроване управління кордонами – це концепція, яку ЄС прийняв в якості сучасної моделі для узгодженої та скоординованої системи управління кордонами. Загальноєвропейська стратегія інтегрованого управління кордонами (Integrated Border Management) передбачає ефективне управління перетином кордонів і міграційними процесами, реагування на потенційні загрози, протидію організованій транскордонній злочинності, гарантування високого рівня безпеки та водночас відкритості кордонів з дотриманням основних прав і свобод людини.

Ефективно імплементувати принципи інтегрованого управління кордонами, проголошені Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, покликані Національна стратегія інтегрованого управління кордонами до 2025 р. та План заходів на 2020–2022 рр. щодо її реалізації, ухвалені Кабінетом Міністрів України (відповідно, розпорядження № 687-р від 24 липня 2019 р. та № 1409-р від 27 грудня 2019 р.).

Розроблення проектів зазначених документів підтримали європейські організації: Консультативна група високого рівня з питань

вступу України до ЄС, Представництво ЄС в Україні, Група підтримки України (SGUA), Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС (FRONTEX), Місія ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM), Консультативна місія Європейського Союзу (КМЄС) та ін.

Стратегія інтегрованого управління кордонами є основою для підготовки державних програм та нормативно-правових актів, що стосуються забезпечення ІУК. Вона визначає сучасний стан, коло суб'єктів, основні напрями та завдання щодо міжвідомчого та міжнародного співробітництва з реалізації державної політики у сфері ІУК з урахуванням актуальних та потенційних загроз у сфері безпеки державного кордону, а також показники з оцінки їх ефективності.

Стратегія містить національно адаптовані кращі європейські практики на основі європейських принципів ІУК за 11-ма напрямками та завданнями, зокрема, вивчався досвід Фінляндії, Німеччини, Польщі та Литви, враховувалися сучасні підходи у сфері інтегрованого прикордонного менеджменту на рівні Євросоюзу.

Серед основних напрямів:

– охорона державного кордону, пропуск в установленому порядку через державний кордон осіб, транспортних засобів і вантажів, здійснення запобіжних заходів з протидії транскордонній злочинності;

– охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

– аналіз ризиків з використанням спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків держав-членів ЄС на національному та міжнародному рівнях;

– координація діяльності компетентних державних органів під час вжиття заходів

з реалізації державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами;

- співробітництво компетентних державних органів із забезпечення безпеки і відкритості державного кордону та обміну інформацією;

- міжнародне співробітництво з компетентними органами іноземних держав, міжнародними організаціями та установами;

- оперативно-розшукова діяльність та досудове слідство з метою запобігання, виявлення, документування і розслідування транскордонних злочинів, протидії нелегальній міграції, торгівлі людьми тощо;

- реалізація та укладення (приєднання до) міжнародних договорів у сфері реадмісії, а також забезпечення взаємодії компетентних органів під час здійснення процедур реадмісії;

- облаштування державного кордону, створення суцільної зони спостереження на морській ділянці державного кордону, впровадження сучасних засобів здійснення контролю, спостереження та інформаційних технологій;

- впровадження механізму контролю якості виконання завдань інтегрованого управління кордонами з використанням європейських стандартів щодо його моніторингу та оцінки;

- ефективне використання ресурсів компетентними державними органами з реалізації державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами.

План заходів на 2020–2022 рр. щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р. містить дев'ять стратегічних цілей, серед яких міжнародна та внутрішньодержавна співпраця інституцій, які відповідають за пропуск та безпеку на кордоні. Також вони включають оптимізацію основних елементів прикордонної служби: контрольних процедур, охорону сухопутної і морської ділянок кордону, забезпечення ефективної протидії транскордонній злочинності правоохоронними органами тощо. Для реалізації цих стратегічних цілей визначено понад 60 конкретних кроків, виконання яких має забезпечити розвиток зовнішньоекономічних зв'язків та міжнародної торгівлі, сприяти переміщенню осіб і товарів

через державний кордон та належній його захищеності.

Стратегія ІУК запроваджує дієві інструменти співпраці та координації на внутрішньовідомчому, міжвідомчому, міжнародному рівнях, а також з приватним сектором.

Утім, повномасштабне вторгнення Російської Федерації в лютому 2022 р. внесло корективи в реалізацію цієї Стратегії, а офіційне набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС лише посилило необхідність відкоригувати підходи до реалізації раніше затверджених заходів у рамках Плану дій.

Тому для відображення контексту російської війни (урахування викликів і загроз воєнного часу) та отримання Україною статусу кандидата в ЄС уряд у липні 2023 р. вніс зміни в Розпорядження «Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року», які стосуються виконання завдань щодо набуття Україною членства в ЄС, ужиття комплексу невідкладних заходів, спрямованих на подолання наслідків повномасштабного збройного вторгнення РФ в Україну, забезпечення готовності до охорони зовнішніх кордонів ЄС в межах державного кордону України після набуття нею повноправного членства в ЄС.

Відповідно до цих змін, у грудні 2023 р. уряд затвердив План заходів для реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами, що має дозволити уникнути черг на кордонах, пришвидшити рух товарів, сформуванню максимально зручний прикордонний простір для бізнесу й українців. За словами Прем'єр-міністра України Д. Шмигала, новий стратегічний документ дозволить комплексно та ефективно реагувати на всі виклики у сфері безпеки держкордону, транскордонної діяльності, співпраці із західними сусідами-державами ЄС. Ідеться про впровадження європейських практик контрольних процедур, спільного контролю на західному кордоні за принципом «єдиної зупинки», технічну модернізацію пунктів пропуску, цифровізацію та автоматизацію процесів, обмін інформацією та багато іншого, зазначив голова уряду.

Одним з ключових критеріїв вступу України до ЄС, що передбачено в Регламенті Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 2019/1896 від 13 листопада 2019 р. щодо Європейської прикордонної і берегової охорони, як основна вимога для всіх держав-членів ЄС, є створення Координаційного центру інтегрованого управління кордонами. Функціонування системи таких центрів у країнах ЄС позитивно себе зарекомендувало та є дієвим механізмом в управлінні кордонами.

В Україні такий Центр було відкрито 22 квітня 2024 р. на базі Ситуаційного центру Міністерства внутрішніх справ України. Він об'єднує зусилля ключових учасників інтегрованого управління кордонами: Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Національної поліції України, Національної гвардії України та Державної міграційної служби України. Також у складі координаційного центру працюватимуть представники МВС, МЗС, Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерства фінансів України, Держпродспоживслужби, ЗСУ та СБУ.

За словами міністра внутрішніх справ І. Клименка, основним завданням Центру є комплексне висвітлення ситуативної картини у сфері захисту та охорони державного кордону в режимі 24/7.

Створення Координаційного центру, наголосила віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішина, є однією з умов на шляху України до ЄС, адже спільне управління кордонами допоможе попередити майбутні виклики. Водночас і посол ЄС в Україні К. Матернова зазначила, що створення Центру є великою інвестицією в гарантування безпеки України від транскордонної злочинності та підготовкою до приєднання в майбутньому до європейської системи спостереження за кордонами як держави ЄС.

На думку виконавчого директора ГО «Європа без бар'єрів» І. Сушко, робота Національного координаційного центру повинна пришвидшити та спростити не лише міжвідомчу співпрацю, а й взаємодію з іншими

країнами та міжнародними організаціями, зокрема, з іншими Національними центрами та FRONTEX.

Саме на цей Центр після вступу України до ЄС буде покладено завдання національного координаційного центру, відповідального за обмін інформацією EUROSUR (система спостереження ЄС, яка використовує безпілотні літальні апарати, розвідувальні літаки, морські датчики та супутникове дистанційне зондування для відстеження нелегальної імміграції до держав-членів ЄС).

Слід зазначити, Стратегія інтегрованого управління кордонами, передбачена Стратегією національної безпеки України серед 15 документів стратегічного планування, має характер документа довгострокового планування щодо постійно існуючого невід'ємного елементу територіальної цілісності та суверенітету України – державного кордону, а також безпосередньо пов'язана з європейською інтеграцією України, на підставі оцінки реалізації якої Європейська Комісія формує висновки про стан готовності держави до вступу в ЄС. Проте на відміну від усіх інших стратегічних документів, Стратегія інтегрованого управління кордонами не передбачена Законом України «Про національну безпеку України».

Тому з метою врегулювання на законодавчому рівні основних засад розроблення та прийняття Стратегії ІУК 16 липня 2024 р. Верховна Рада України прийняла зміни до Закону України «Про національну безпеку України» щодо стратегічних основ інтегрованого управління кордонами (законопроект № 9490 від 13.07.2023 р.). 6 серпня 2024 р. Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 3858-ІХ «Про внесення змін до Закону України “Про національну безпеку України” щодо стратегічних основ інтегрованого управління державним кордоном України».

Новим документом вносяться зміни до Закону України «Про національну безпеку України», якими передбачено:

- визначення терміну «Стратегія інтегрованого управління кордонами»;
- внесення Стратегії інтегрованого управління кордонами до переліку документів

довготривалого планування у сферах національної безпеки і оборони;

– нормативне врегулювання основних засад розроблення та прийняття Стратегії інтегрованого управління кордонами в Україні.

Згідно із Законом, МВС стає головним органом, що відповідає за формування державної політики у сферах охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання громадського порядку, а також охорони державного кордону. Фактично змінюється правовий статус МВС та звужуються повноваження ДПСУ в частині охорони кордону.

Міністр внутрішніх справ вносить узгоджену в установленому порядку Стратегію на розгляд Кабміну. КМУ за результатами розгляду вносить Стратегію до РНБОУ для її схвалення та подальшого затвердження указом Президента України.

Реалізація Стратегії інтегрованого управління державним кордоном України здійснюється на основі національного безпекового, економічного, інтелектуального потенціалу з використанням механізмів державно-приватного партнерства, а також із залученням міжнародної консультативної, фінансової, матеріально-технічної допомоги.

Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування. До затвердження відповідно до цього Закону Стратегії інтегрованого управління державним кордоном діє Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р., схвалена Розпорядженням Кабміну від 24 липня 2019 р. № 687-р. Відповідно до документа, Кабінет Міністрів України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом повинен привести у відповідність з ним свої нормативно-правові акти, також забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Ухвалений документ має важливе значення, оскільки не лише стосується безпосередньо захисту наших кордонів, а й передбачає впровадження в Україні стандартів, прийнятих у країнах-членах ЄС і Північноатлантичного

Альянсу, заявив народний депутат, член парламентського Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки Ф. Веніславський.

Як вже зазначалося, Європейський Союз приділяє велику увагу питанням співробітництва та координації служб, що працюють на кордонах, обміну інформацією та спільного аналізу ризиків між країнами-членами ЄС, при цьому надаючи велику практичну допомогу та підтримку Україні.

Наприклад, проекти «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)», «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні – Стійкість (EU4IBM-Стійкість)», які фінансуються ЄС та впроваджуються Міжнародним центром з розвитку міграційної політики, підтримують реалізацію реформ, спрямованих на наближення системи управління кордонами України до стандартів і найкращих практик ЄС. Метою проекту «EU4IBM-Стійкість» також є сприяння зміцненню управління кордонами в Україні шляхом посилення спроможностей безпосередніх суб'єктів інтегрованого управління кордонами в умовах війни, зокрема, серед різноманітних інструментів досягнення цієї мети – посилення технічного потенціалу прикордонних відомств України.

Європейський Союз у 2022 р. в межах проекту «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)» передав Державній прикордонній службі України індивідуальні засоби захисту, зокрема шоломи та бронежилети, на загальну суму понад 977 тис. євро.

Завдяки фінансуванню з боку ЄС в рамках проекту «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)» Державна митної служби України протягом серпня та вересня 2022 р. отримала 15 дизельних генераторів Malcomson потужністю від 33 до 44 кВт, які встановлено на 15 митницях і пунктах пропуску в 11 різних регіонах України. Завдяки наданому електрогенеруючому обладнанню митниці та митні пости по всій Україні змогли уникнути перебоїв у роботі

критично важливих підрозділів на кордоні та всередині країни.

У березні 2023 р. проєкт EU4IBM надав Державній митній службі України чотири технічні звіти та чотири паспорти об'єктів із висновками та пропозиціями щодо заходів, необхідних для забезпечення ефективнішого функціонування автомобільних пунктів пропуску (ППр).

Паспортизацію пропускних пунктів – спеціальну оцінку інфраструктури – було ініційовано у 2021 р. Її провели у чотирьох пунктах пропуску, запропонованих Державною митною службою: «Чоп» (Тиса), «Порубне», «Рава-Руська» та «Могилів-Подільський». Попри всі труднощі, викликані повномасштабною агресією Росії проти України, у 2022 р. процес паспортизації було успішно завершено.

У жовтні 2023 р. в рамках проєкту «EU4IBM-Стойкість» Державній прикордонній службі було передано 500 комплектів мобільних радіостанцій, які забезпечують зв'язок між різними підрозділами, розкиданими вздовж кордону, і надаючи їм можливість ефективного обміну інформацією заради швидкої координації та реагування на будь-які потенційні загрози чи надзвичайні ситуації як на зеленому кордоні, та й у пунктах пропуску.

Начальник зв'язку Держприкордонслужби полковник М. Лущик наголосив, що постачання сучасного обладнання не лише зміцнює спроможності відомства, а й поширює передовий досвід ЄС, надаючи українським прикордонникам можливості гнучко й оперативно застосовувати свої ресурси, відповідно до ситуацій, які виникають.

Слід зазначити, що у рамках запровадженої співпраці у 2023 р. прикордонники, крім радіостанцій, отримали мобільні рентгенівські сканери, засоби для реабілітації персоналу ДПСУ, а у вересні 2024 р. – 5 найсучасніших мобільних тепловізійних комплексів спостереження за кордоном, які дозволять операторам ДПСУ дистанційно здійснювати ефективний моніторинг прикордонних територій поза межами пунктів пропуску за допомогою тепловізуючих технологій та складних алгоритмів аналізу зображень.

Комплекси допоможуть ДПСУ охоплювати більші ділянки кордону та мати кращі відомості для більш обґрунтованого та швидшого реагування на різноманітні ризики. Поставлене обладнання допоможе будувати багатокомпонентну, взаємодоповнюючу та інтегровану систему спостереження для більшої безпеки кордону, заявила посолка ЄС К. Матернова.

Посилення спроможності Держприкордонслужби є ключовим чинником, що визначає стійкість та безпеку України, особливо в час повномасштабної війни, наголосив керівник відділу «Належне управління і верховенство права» Представництва ЄС в Україні Асьєр Сантільян Лузурьяга.

22 лютого 2023 р. в рамках проєкту «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонам в Україні» (EU4IBM) було проведено навчання офіцерів ДПСУ щодо використання мобільних міні-сканерів для перевірки легкових транспортних засобів з метою запобігання протизаконному переміщенню предметів, включаючи зброю та наркотики.

Постачання портативних рентгенівських сканерів зворотного розсіювання дозволяє ДПСУ здійснювати контроль швидше та ефективніше з метою боротьби зі звичайною контрабандою, а також контрабандою зброї, яка стала суттєвим ризиком у воєнний час. Кращий контроль і вищий рівень безпеки також мають стратегічне значення в контексті підготовки України до вступу до ЄС, зазначив керівник відділу належного врядування та демократизації Представництва ЄС в Україні Ксав'є Камю.

На базі фінського Експертного митного центру з поглибленого огляду транспортних засобів у червні 2023 р. відбувся 4-денний спеціалізований тренінг, у якому взяли участь представники Державної митної служби України та Державної прикордонної служби України, організований з ініціативи Митної служби Фінляндії та сприяння проєкту «EU4IBM-Стойкість». Метою даного тренінгу було підвищення ефективності та

результатів здійснення контрольних процедур в автомобільних пунктах пропуску на кордоні України та країн-членів ЄС.

Завдяки підтримці проєкту «EU4IBM-Стійкість» посадові особи Державної митної служби України тепер мають доступ до аналітичної системи для комплаєнсу (відповідність будь-яким внутрішнім або зовнішнім вимогам чи нормам), аналізу ринків, ділової розвідки та розслідувань YouControl, а також можливість користуватися необмеженим доступом до функціональних можливостей аналітично-правової системи ZakonOnline.

Завдяки доступу до аналітичної системи YouControl Держмитслужба зміцнить інституційні можливості у запобіганні та протидії корупційним правопорушенням з боку посадових осіб митних органів, зможе краще ідентифікувати корупційні ризики, проводити ретельну перевірку кандидатів при прийнятті на службу в митні органи України. Забезпечення доступу до джерел інформації та аналітики допомагає підтримувати зусилля по боротьбі з корупцією та оптимізувати співпрацю з правоохоронними органами України, впевнений Ксав'є Камю.

Зусиллями проєкту «EU4IBM-Стійкість» протягом 2023 р. 86 кінологічних команд із різних регіональних підрозділів Держмитслужби пройшли спеціалізоване навчання на базі Департаменту спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення у Хмельницькому. Серед них 68 команд успішно завершили двотижневу програму підвищеного рівня, а ще 18 команд-новачків пройшли комплексну початкову підготовку.

Керівник проєкту «EU4IBM-Стійкість» Арунас Адоменас підкреслив, що професійні показники роботи кінологічних команд допомагають протидіяти контрабанді та виявляти інші порушення митних правил на кордоні, що, у свою чергу, сприяє захисту економічних інтересів України та безпечній транскордонній торгівлі на довгострокову перспективу.

У жовтні 2023 р. 20 представників Державної митної служби взяли участь у вебінарі, присвяченому підходам, технікам та

загальному функціонуванню систем аналізу ризиків і таргетування, які використовуються митними відомствами Естонії та Литви. Ці вміння необхідні, зокрема для ефективного прогнозування можливих правопорушень та, власне, виявлення товарів підвищеного ризику під час здійснення митного контролю.

А українські прикордонники стали учасниками вебінару, присвяченому технічним засобам, які застосовують правоохоронні органи Литви для управління своїми силами та запобігання корупції. Представники правоохоронних органів Литви, таких як поліція та Служба охорони кордону, поділилися своїм практичним досвідом у впровадженні та використанні технічних рішень, які застосовуються для запобігання корупції та управління силами. Під час вебінару литовські експерти ознайомили українських прикордонників із особливостями роботи різних типів камер для відеофіксації (натільні, автомобільні та для приміщення), які використовують у своїй роботі литовські поліцейські та прикордонники.

Також, у грудні 2023 р. організовано вебінар, на якому українським прикордонникам було представлено досвід Литви щодо наближення законодавства до стандартів ЄС. Крім того, запрошені експерти представили учасникам вебінару багаторівневу архітектуру ІТ-систем, а також бази даних, які застосовують у комплексній системі охорони кордону Литви.

Крім цього, в рамках проєкту «EU4IBM-Стійкість» на 2024 р. розроблено цикл вебінарів для підтримки та посилення зусиль України з гармонізації національного законодавства у сфері інтегрованого управління кордонами зі стандартами Євросоюзу. 25 квітня 2024 р. відбувся перший вебінар для представників ДПСУ, де розглянуто шлях Румунії від статусу кандидата на вступ у ЄС до статусу країни-члена. Як зазначив старший менеджер проєкту «EU4IBM-Стійкість» В. Топоров, вивчення досвіду Румунії допоможе встановити певні практичні орієнтири для впровадження реформ управління кордонами в Україні відповідно до стандартів Євросоюзу.

Цей вебінар є одним із багатьох у циклі, спрямованому на підготовку ДПСУ та

інших суб'єктів ІУК в Україні до ефективної гармонізації національного законодавства. Це дозволить запровадити передовий досвід ЄС і узгодити його з технічними та операційними стратегіями Європейської системи інтегрованого управління кордонами.

Роль передових технологій та стратегічне використання коштів ЄС в модернізації системи інтегрованого управління кордонами задля приведення її до стандартів ЄС обговорювали на вебінарі, який провела команда проекту «EU4IBM-Стійкість» 22 травня 2024 р. Онлайн-захід продовжив серію вебінарів щодо різних аспектів румунського досвіду вступу до ЄС, який може бути корисним для українських прикордонних відомств. Вивчення досвіду Румунії у використанні фондів ЄС і роботи над технологічною інтеграцією є цінною дорожньою картою для України, підкреслив В. Топоров.

Щоб обговорити європейську інтеграцію в сфері управління кордонами в період війни, у рамках проекту «EU4IBM-Стійкість» була організована онлайн-дискусія «Інтегроване управління кордонами в процесі підготовки до вступу в ЄС: що Україна має зробити у статусі кандидата?» (березень 2024 р.).

Консультативна місія Європейського Союзу (КМЄС) в Україні, яка створена для підтримки України у реформуванні сектору цивільної безпеки та сприяння процесу її інтеграції до ЄС, попри війну продовжує співпрацювати з відповідними українськими відомствами для посилення інтегрованого управління кордонами на суші та на морі відповідно до Шенгенських та митних стандартів ЄС.

Так, у березні 2022 р. експерти КМЄС почали працювати на кордонах із країнами-членами Євросоюзу – Польщею, Румунією та Словаччиною відповідно до завдання Ради ЄС. На той час Консультативна місія була єдиною міжнародною організацією, яка працювала на кордоні з українського боку. Зважаючи на велику кількість біженців із охоплених війною регіонів України, Місія зосередилася на обміні даними та звітами про гуманітарні проблеми, передаючи їх до різних органів ЄС та центрів для біженців, зокрема в Польщі та Словаччині.

Як зазначив керівник відділу інтегрованого управління кордонами КМЄС, який керує діяльністю Місії з підтримки кордонів, Йорг Айнemann, серед пріоритетів для підрозділу є впровадження для українських колег сучасних технологій, які використовуються в країнах ЄС для виявлення зброї, підроблених документів, наркотиків, контрабанди людей (наприклад, прихованих у транспортному засобі) та організація навчання інструкторів як використовувати це обладнання ефективно. КМЄС також сприяє навчанню кінологічних підрозділів і митників, які працюють зі сканерами.

Як вже зазначалося, КМЄС в Україні разом з українськими партнерами підтримує розробку та впровадження Стратегії ІУК. Аби перевірити наскільки вона актуальна та дієва на практиці, особливо в умовах воєнного часу, Місія регулярно організовує спільні робочі візити з Комітетом з питань інтеграції України до ЄС та іншими зацікавленими сторонами безпосередньо до пунктів пропуску, де стратегічні плани власне втілюються в реальність. Такі поїздки було здійснено на ділянки кордону з Угорщиною, Словаччиною та Польщею.

Наприклад, у 2023 р. КМЄС ініціювала створення українсько-румунської робочої групи з питань митниці та інфраструктури, яка координує розвиток нових транспортних коридорів. Зокрема, сприяння двосторонній торгівлі в рамках ініціативи Європейської комісії «Шляхи солідарності» шляхом започаткування альтернативних логістичних маршрутів після того, як російська військова агресія проти України перекрила морські шляхи. Під час регулярних зустрічей робочої групи високопосадовці обох країн та представники КМЄС обмінюються інформацією, визначають проблемні місця пунктів пропуску, можливості покращення, обговорюють технічні проблеми та координують синхронний рух через українсько-румунський кордон.

Аналогічний візит на українсько-румунську ділянку кордону відбувся 15–16 квітня 2024 р.

Під час спільного візиту до пунктів перетину українсько-польського кордону у травні

2023 р. представники парламентського комітету та КМЕС оцінили потреби щодо збільшення пропускної спроможності, посилення безпеки, покращення інфраструктури, налагодження тіснішої міжвідомчої координації, а також перспективи міжнародної підтримки транскордонної співпраці з боку ЄС та інших міжнародних партнерів. Також члени делегації вивчали інфраструктуру пунктів пропуску та проблеми, пов'язані з ветеринарним та фітосанітарним контролем.

У 2024 р. делегація КМЕС в Україні на чолі із заступницею голови Місії Морою О'Салліван відвідала українські пункти пропуску «Краківець» та «Шегині» на українсько-польському кордоні.

Таке безпосереднє ознайомлення Місії з роботою пропускних пунктів є важливим для ефективного надання підтримки, наголошують фахівці КМЕС.

Оскільки критично важливою для України є посилені консультативна підтримка, КМЕС у партнерстві з FRONTEx прагне надати її через впровадження проєктів з інтегрованого управління кордонами. Так, спільними зусиллями для підвищення кваліфікації українських прикордонників та митників було проведено семінар, головними темами якого були виявлення підроблених документів, ідентифікація викрадених автомобілів та боротьба з контрабандою (червень 2024 р.). Захід, проведений на прикордонному пункті пропуску «Паланка» між Молдовою та Україною, став першим у серії освітніх заходів, про які було домовлено під час підписання Угоди про співпрацю між КМЕС та FRONTEx у Варшаві 19 лютого 2024 р.

Як зазначив старший радник КМЕС з питань управління кордонами Адріан Костаке, ця інформаційна сесія стала початком спільних зусиль КМЕС та FRONTEx, спрямованих на підвищення потенціалу українських прикордонників та митників, зокрема привести українські операційні процедури на пунктах перетину кордону у відповідність до стандартів та найкращих практик ЄС.

Отже, інтегроване управління кордонами є цілісною системою державного управління

в сфері охорони та захисту кордонів України, що ґрунтується на міжнародних правових стандартах та поєднує адаптовані між собою системи управління всіх державних органів, які реалізують діяльність у цій сфері з метою забезпечення відкритості та безпеки кордонів України.

В умовах війни від ефективності управління державним кордоном залежить не тільки забезпечення безпеки та життєвих потреб, а й адаптація торгових потоків та сприяння економічному обміну в критичній ситуації, коли економіка України страждає від військових дій та перекриття морських шляхів. Проєкти, які фінансуються ЄС, допомагають українському уряду в аналізі ситуації, налагодженні контактів та покращенні прикордонної інфраструктури та процедур, що допомагає зберегти економіку країни та безпеку державного кордону (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: сайт Консультативної місії ЄС в Україні (<https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/field-visits-for-strategic-purposes-euam-and-ukrainian-mps-assess-ibm-implementation-on-the-border-with-romania/>); <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/opinion/ukraine-s-ibm-strategy-proper-implementation-will-be-true-measure-of-success/>; <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/latest-news/with-the-war-raging-on-euam-advises-ukraine-on-the-challenges-on-its-western-borders/>; <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/opening-ukraine-s-newest-gate-to-the-eu/>; <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/eu-integration-parliamentary-committee-and-euam-ukraine-conduct-joint-ua-pl-border-assessment-visit/>; <https://europewb.org.ua/onlajn-dyskusiya-integrovanie-upravlinnya-kordonamy-v-protsezi-pidgotovky-do-vstupu-v-yes-shho-ukrayina-maye-zrobyty-u-statusi-kandydata/>; <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/on-the-way-to-eu-border-management-standards/>; <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/frontex-and-eu-advisory-mission-enhance-ukrainian-border-security/>); сайт ГО «Європа без бар'єрів» (<https://europewb.org.ua/uryad-shvalyv-plan-dij-z-vykonannya-strategiyi-integrovanogo-upravlinnya-kordonamy-na->*

2020-2022-roku/); єдиний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (<https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-vnis-zminy-u-rozporiadzhennia-pro-skhvalennia-stratehii-intehrovano-ho-upravlinnia-kordonamy-na-period-do-2025-roku>); сайт Державної прикордонної служби України (<https://dpsu.gov.ua/ua/news/integrovane-upravlinnya-kordonami-perezavantazhennya>); вебсайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3805613-kabmin-zatverddiv-plan-zahodiv-sodo-integrovanogo-upravlinnia-kordonami.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3885805-indeks-reform-236-integrovane-upravlinnia-kordonom.html>); сайт Міністерство внутрішніх справ України (<https://mvs.gov.ua/news/uriad-uxvaliv-postanovu-pro-stvorennia-koordinacijnogo-centru-integrovanogo-upravlinnia-kordonami-iaku-rozrobilo-mvs>); <https://mvs.gov.ua/news/500-komplektiv-sucasnix-radiostancii-otrimala-derzprikordonsluzba>); офіційний вебпортал парламенту України (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42293>); https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/251747.html); сайт «Судово-юридична газета» (<https://sud.ua/uk/news/laws/305879-verkhovna-rada-priynuala-zminischodo-strategichnikh-osnov-integrovanogo-upravlinnya-kordonami>); сайт LEXINFORM (<https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/strategiyu-integrovanogo-upravlinnya-derzhkordonom-zatverdzhuvatyme-prezydent/>); сайт Представництва Європейського Союзу в Україні (<http://surl.li/tzepch>; <http://surl.li/dbfkbz>); сайт Проєкту «Підтримка ЄС у зміцненні інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)» (<https://ibm.in.ua/2022/10/12/yes-pidtrymuie-diialnist-derzhavnoi-mytnoi-sluzhby-ukrainy-v-umovakh-viyny/>); <https://ibm.in.ua/2023/03/31/pasportyzatsiia/>; <https://ibm.in.ua/2024/09/19/krashche-bachyty/>; <https://ibm.in.ua/2023/06/02/vehicle-inspection-ukr/>; <https://ibm.in.ua/2023/02/24/yes-zabezpechuie-dostup-do-analitychnykh-ta-informatsiynykh-system-dlia-derzhavnoi-mytnoi-sluzhby-ukrainy/>; <https://ibm.in.ua/2023/12/22/canine-teams-training-2023-ua/>; <https://ibm.in.ua/2023/10/12/derzhmytsluzhba-vyvchaie-naykrashchi-praktyku-krain-yes-shchodoupravlinnia-ryzkyamy-y-tarhetuvannia/>; <https://ibm.in.ua/2023/10/05/obmin-ideiamy-shchodo-zapobihannia-koruptsii-ukrainski-prykordonnyky-vyvchaiut-dosvid-lytovskykh-koleh/>; <https://ibm.in.ua/2023/12/18/ibm-legal-approximation/>; <https://ibm.in.ua/2024/04/26/eu4ibm-stiykist-provodyt-vebinary-dlia-pokrashchennia-praktykoupavlinnia-kordonamy-v-ukraini/>; https://ibm.in.ua/2024/05/23/technical-integration-eu-funds_ua/); сайт ГО «Український мілітарний центр» (<https://mil.in.ua/uk/news/prykordonnyky-otrymaly-mobilni-teplovizijni-kompleksy-vid-yes/>); Гарасимів Т. Теоретико-правові аспекти стратегічного планування у сфері інтегрованого управління кордонами України (<https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/21f449b9-8a5e-4b22-ba39-1998ef55f65b7/content>).

О. Кривецький, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Превентивна реструктуризація як ефективний запобіжник банкрутства

Сьогодні бізнес в Україні працює в надскладних умовах, і в короткостроковій перспективі для багатьох підприємств існують великі ризики виникнення неплатоспроможності. Одним із механізмів недопущення банкрутства визначена досудова санація, яку передбачено Кодексом з процедур

банкрутства. Утім, вона не стала ефективним та працюючим запобіжником через неможливість досягнення згоди між боржником і кредиторами щодо порядку і строків погашення заборгованості у плані досудової санації.

Тому Верховна Рада України схвалила законопроект про внесення змін до Кодексу

України з процедур банкрутства та інших законодавчих актів України з метою імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 стосовно запровадження процедур превентивної реструктуризації. Закон доповнює Кодекс України з процедур банкрутства новою Книгою III «Превентивна реструктуризація», яка регулюватиме систему правових заходів щодо недопущення або запобігання неплатоспроможності боржника, що можуть включати зміну складу, умов або структури активів та зобов'язань боржника, а також будь-які необхідні операційні зміни чи комбінацію цих елементів.

Документ окрім заходів реструктуризації визначає захист боржників, а також прописує початок та координацію процедури превентивної реструктуризації, її терміни, механізми спрощення для суб'єктів мікропідприємництва, малого та середнього бізнесу. «Превентивна реструктуризація потрібна для виявлення ризиків неплатоспроможності підприємств на ранніх стадіях, коли ситуація ще не критична, аби запобігти їхньому банкрутству, – роз'яснює заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку О. Мовчан. – Його ухвалення є не тільки важливим етапом переговорного процесу в межах євроінтеграції, а й однією з умов продовження фінансової підтримки з боку Світового банку. За цього, у впровадженні такої процедури зацікавлені, насамперед, сама Україна та вітчизняний бізнес, тому прийнятий Закон поліпшить ситуацію, що склалася».

Однією з умов надання макрофінансової допомоги ЄС Україні на 18 млрд євро є імплементація Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації. Адже Європейська Директива зобов'язує держави, які імплементують документ, розробити вебпортал запобігання неплатоспроможності. На ньому можна буде знайти інформацію про доступні інструменти раннього виявлення неплатоспроможності, а також процедурні заходи та плани превентивної

реструктуризації, адаптовані до потреб і специфіки мікропідприємництва та малого підприємства.

Як відомо, превентивна реструктуризація – це система управлінських, фінансових, правових, технічних заходів та будь-яких змін в операційній моделі бізнесу, що здійснюються відповідно до плану реструктуризації для запобігання ризикам неплатоспроможності. Такий механізм більш ефективний, швидший і в разі дешевший за процедуру досудової санації та банкрутства. «Застосування такого запобіжного механізму – це швидше, легше, економічно цікавіше та репутаційно привабливіше для бізнесу, ніж процедура банкрутства, – переконаний Голова комітету Асоціації правників України з конкурсного права О. Воронько. – До того ж, імплементація інструментів превентивної реструктуризації – один з елементів нашого руху до ЄС. Тому такі зміни незворотні».

Відзначимо також, що, за словами керівниці компоненти виконання судових рішень і захисту прав власності проєкту ЄС «Право-Justice» І. Жеронкіної, до впровадження передбачених цією відносно новою європейською директивою механізмів на практиці Україна рухається набагато швидше за багато інших європейських країн, а за деякими напрямками в українській державі за півтора року зроблено навіть більше, ніж у деяких країнах ЄС за 4–5 років. До речі, на сьогодні положення Директиви в національні законодавства частково або повністю імплементували Литва, Латвія, Німеччина, Австрія, Мальта, Нідерланди. «Дивлячись на якість законопроєкту та рівень імплементації директиви (її обов'язкових норм, ключових принципів), можна з впевненістю стверджувати, що цей Закон є передовим, адже зараз Україна рухається в межах іншого процесу – офіційного приєднання української держави до Євросоюзу», – зазначає І. Жеронкіна.

Сьогодні банкрутство для бізнесу – це втрата прибутку, перспективних контрактів, кваліфікованих працівників, зупинення виробництва, втрата контролю над підприємством та фінансово-господарською діяльністю, заборона розпоряджатися майном,

«агресивний кредиторський тиск», негативні наслідки солідарної відповідальності керівника підприємства тощо. Найкращим виходом із ситуації для працюючого бізнесу є недопущення банкрутства через існуючі законодавчі механізми. На жаль, на практиці ознаки неплатоспроможності зазвичай виявляються надто пізно, та й існуючі нині процедури недопущення банкрутства є недостатньо ефективними.

Власне, аналізований Закон пропонує реальний механізм полегшення роботи українського бізнесу, який зазнав фінансових труднощів, зокрема, від наслідків російської агресії, а ключовим запобіжником банкрутства має стати превентивна реструктуризація, яка передбачає розробку боржником плану такої реструктуризації, із залученням усіх кредиторів, та направлення його відразу до господарського суду, а не на розгляд загальних зборів кредиторів, як це визначено процедурою досудової санації.

Згідно Закону, відтепер бізнес матиме можливість самостійно скласти дієвий план превентивної реструктуризації, що, в свою чергу, суттєво зекономить кошти, оскільки для цього не потрібно буде винаймати групу юристів та фінансистів.

План превентивної реструктуризації – це документ, який бізнес розробляє самостійно, об'єктивно враховуючи усіх кредиторів та обсяг боргів перед ними, порядок погашення та строки, способи «оздоровлення» підприємства, а рішення про ініціювання процедури превентивної реструктуризації приймається власником бізнесу. Треба зазначити, що план превентивної реструктуризації може передбачати залучення боржником позик або інших кредитів, необхідних для фінансування заходів реструктуризації (нове фінансування), і це є додатковим стимулом для бізнесу, аби уникнути банкрутства та провести оздоровлення підприємства шляхом залучення додаткового фінансування, інвестицій.

Превентивна реструктуризація запроваджується на 4 місяці без мораторію на стягнення боргів у процедурі виконавчого провадження, але з певними обмеженнями.

Важливо зазначити, що під час процедури превентивної реструктуризації:

- відсутня можливість відкриття процедури банкрутства відносно боржника;
- припиняється нарахування штрафів та інших фінансових санкцій, а також відсотків за зобов'язаннями боржника перед залученими кредиторами;
- не застосовується відповідальність за порушення грошового зобов'язання перед залученими кредиторами, визначена ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу.

Важливим фактором ефективності превентивної реструктуризації стане крос-класове затвердження її плану в разі його несхвалення одним із класів кредиторів. Це дасть можливість подолати «вето» кредиторів щодо схвалення такого плану через господарський суд, якщо план реструктуризації обґрунтовано враховує інтереси кредиторів та боржника.

Питання щодо превентивної реструктуризації було розглянуто й під час круглого столу «Перезавантаження бізнесу: Превентивна реструктуризація як ключ до успіху» за участю суддів судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду. Говорячи про Закон, секретар профільної палати КГС ВС О. Васьківський наголосив, що центральним питанням, на яке також звертають увагу його розробники, є те, яким саме чином боржник може домовитися з кредиторами. На думку судді, в даному Законі закладений структурний механізм і потенціал, що повинен бути максимально розкритий саме у питанні домовленості боржника і кредиторів. Крім того, головна відмінність превентивної реструктуризації від досудової санації, зазначає він, якраз і полягає у запровадженні ширшого інструментарію досягнення результатів комунікації між боржником та кредиторами.

Своїми міркуваннями щодо судових перспектив превентивної реструктуризації поділився і суддя-спікер КГС ВС С. Жуков. За його словами, Закон стосується не тільки превентивної реструктуризації, а й певних загальних норм, і суттєво впливатиме

на процедури банкрутства. Водночас превентивна реструктуризація – це важлива, детальна, складна, але дуже короткострокова процедура, що запобігає банкрутству. Так, певним чином вона змінює всі відносини на момент настання ризику виникнення загрози неплатоспроможності. Разом з тим, С. Жуков вбачає виникнення певних проблем з умовами для встановлення щодо боржника такого складного за своїм змістом юридичного факту, як «загроза неплатоспроможності».

Один із розробників документу, старший партнер Ario Law Firm Ю. Хорунжий наголосив: з одного боку, застосування процедури превентивної реструктуризації бізнесу дещо ускладнює процес повернення коштів кредиторам, але з іншого – є хорошим шансом для боржників уникнути банкрутства, і це, поміж іншого, позитивно впливає на загальний стан економіки. «В європейській директиві прямо наголошується, що кожен конкретний боржник є частиною макроекономіки. Тому, якщо ми даємо шанс боржникові, це – шанс для макроекономіки бути сильнішою. Отже, інтереси боржників тут превалюють, бо підприємці (в першу чергу макро– та малий бізнес) є стовпами економіки, і вони повинні мати шанс на відновлення», – зазначив він.

Утім, у фахівців і науковців є деякі певні зауваження до Закону. Так, суддя Господарського суду Закарпатської області П. Пригуза звертає увагу на те, що «Законом замінено інститут “Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство”, а назву ст. 5 викладено в новій редакції “Превентивна реструктуризація”». До ст. 5 КзПБ «втиснуто» новий інститут права, який тепер стосується не відновлення платоспроможності боржника, а попередження неплатоспроможності існуючого (живого) бізнесу – «Превентивна реструктуризація». Правник відзначає, що це викликає непорозуміння, оскільки процес правового регулювання інституту «превентивної

реструктуризації» також є самостійним і специфічним, і у запропонованому варіанті редакції Закону виписаний у 20 нормах, що заслуговує на окрему книгу в структурі КзПБ. Окрім того, в Законі відсутні пояснення, чому інститут «Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство» виключається з кодексу. П. Пригуза висловив думку, що зміст Закону в деяких пунктах суперечить меті впровадження інституту превентивної реструктуризації. За цього, в ст. 5 Закону чомусь застосовується термінологія із сфери приховування банкрутства, вказуючи, що боржник має вказати «причини неплатоспроможності чи її загрози». Незрозумілою для науковця є і наявність у тексті ст. 5 терміну «пруденційних», який, вважає він, не має ніякого юридичного чи смислового значення у кодексі, і тому дана стаття потребує змістової та текстуальної правки».

У принципі, український бізнес є головним «лобістом» ухвалення даного Закону, запропонувавши додаткові гарантії для спрощення процедури реалізації такого механізму. Превентивна реструктуризація для українського бізнесу повинна стати ефективним та дієвим засобом запобігання банкрутства, збереження підприємства та робочих місць. Прийняття даного Закону, окрім гармонізації законодавства України і права ЄС у сфері банкрутства, надає доступ економічно активним підприємствам, які мають фінансові труднощі, до дієвих рамок превентивної реструктуризації, а це дозволить продовжувати їхню господарську діяльність, що є надважливим для економіки України, особливо у воєнний час (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Асоціація правників України <https://uba.ua/eng/news/apu-vistupila-spvorganizatorom-kruglogo-stolu-na-temu-preventivnoi-restrukturizaci-borgv/>; Закон і бізнес <https://zib.com.ua/>; Верховний Суд <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/>*).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Володимир Сущенко, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Правнича освіта і практика: проблеми і можливі шляхи їх розв'язання

«Україна чітко визначила європейський вектор свого суспільного розвитку. Водночас надання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі і початок переговорної процедури покладають на нашу державу серйозні обов'язки, пов'язані із дотримання принципу верховенства права у всіх сферах суспільного життя, забезпеченням гарантій захисту прав людини і основоположних свобод. Це зумовлює посилення ролі правничої професії у реалізації поставлених завдань. У такому контексті, вища юридична освіта набуває надзвичайно важливого значення, оскільки Конституцією України вона визнана необхідною кваліфікаційною вимогою доступу до ключових посад у сфері правосуддя, зокрема судді, прокурора, адвоката».

(Концепція проекту Закону України «Про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії», 2024 рік)

Протягом усіх 33 років своєї незалежності держава намагається чи то реформувати, чи то удосконалити юридичну освіту в Україні. Період кінця 90-х років минулого століття і початок 00-х років ХХІ століття ознаменовані шаленим бумом створення юридичних факультетів університетів та коледжів (крім медичних і спортивно-фізкультурних) з усіх напрямів вищої освіти. Юристів – від молодшого бакалавра до магістра і кандидатів юридичних наук – готували всі. Щорічно випускалось з наших ЗВО понад 30 000 юристів, а якісних правників-професіоналів (не осіб з дипломами про юридичну освіту!) в країні як не вистачало, так і не вистачає дотепер.

З часом всі почали розуміти, що лише кількістю «дипломованих юристів» проблему утвердження верховенства права і розбудови

правової держави розв'язати не вдається. В останні понад 10 років розпочались неодноразові спроби з реформування/удосконалення самої юридичної/правничої освіти. Створювались різні «робочі групи», проводились ґрунтовні дослідження, конференції та «круглі столи», писались і публікувались наукові і публіцистичні статті, захищались дисертації, проводились експертні дебати. Всі ці заходи були, начебто, спрямовані на удосконалення юридичної освіти та підвищення її якості (інформація про всі перелічені заходи є доступною у глобальному інтернет-просторі).

Нарешті, в результаті кількарічних суперечливих дискусій державою (Міносвіти) були ухвалені «стандарти юридичної освіти», запроваджено стандартизовані (ЗНО) іспити для вступу до юридичних ЗВО на бакалаврські і магістерські програми, запроваджено Єдиний підсумковий іспит для випускників магістерських програм з правознавства. Написані і оприлюднені декілька Концепцій і, навіть, проектів законів, присвячених реформуванню правничої освіти. В той же час, як стверджують автори щойно опублікованої чергової (здається вже ТРЕТЬОЇ ..?) Концепції чергового законопроекту:

«Однак прогрес у цьому напрямку був нерівномірним, і все ще потрібні подальші зусилля щодо реформ, зокрема для створення чіткого інституційного розмежування юридичної освіти та підготовки правоохоронних органів, посилення стандартів прийому та ліцензування юридичних шкіл, забезпечення прозорого та справедливого (заснованого на заслугах) розподілу державних коштів для підготовки майбутніх юристів, модернізації навчальних програм з акцентом на етику, практичну підготовку, право ЄС та міжнародні обміни, впровадження єдиного державного кваліфікаційного іспиту та боротьбу з корупцією та плагіатом».

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Аналіз запропонованої Концепції дозволяє вкотре (починаючи з 1999 року до 2022 року мною написані і опубліковані в різних джерелах декілька статей, навчальний посібник і монографія з проблематики підготовки правників та допуску до професійної правничої діяльності) висловити власні думки щодо чергової спроби удосконалити/реформувати правничу освіту та доступ до правничої професії в Україні. Ними є три ключові тези, які продовжую утверджувати:

Теза перша

Університетська освіта будь-якого напрямку («фахової спеціалізації») повинна залишатись універсальною, а не професійною. Ідея університету з початку його зародження і подальшого розвитку була завжди спрямована на розвиток універсальних знань, умінь і навичок людини, здатної і прагнучої такого розвитку. Тлумачні словники стверджують, що термін «Універсум (лат. universum, summa rerum)» – є філософським поняттям, що позначає «світ як ціле», або «все існуюче».

Недаремно багато століть університет, як навчальний заклад, сприймається в усьому світі як такий, в якому обов'язковими напрямками вищої освіти мають бути: філософія і теологія, природничі та гуманітарні науки, медицина і правознавство. Не зважаючи на те, що наприкінці минулого та початку XXI століття вищі переважно професійні навчальні заклади України – інститути, технікуми, академії – отримали (з до кінця НЕ зрозумілих причин, крім, можливо, данини моді) всезагальний статус університетів – на моє переконання сутність такої освіти не змінилась і доступ до неї всіх верств народу залишається вільним і не дискримінаційним, що й закріплено в Конституції України і в Законі «Про вищу освіту».

За крок до катастрофи? Якою є і якою має бути вища освіта в Україні

Намагання встановити додаткові спеціальні фільтри (крім загальноприйнятних для всієї системи вищої освіти) щодо отримання університетської освіти у сфері правознавства, на мою думку, є завуальованою формою дискримінації потреб і здібностей людини

у саморозвитку. Вона має, так би мовити, «благородну» мету – покращити рівень професійної підготовки майбутніх юристів/правників за рахунок процедур «спеціального відбору студентів? Мотивація є достатньо сумнівною, як на мене. При цьому автори такої новачки виключають ситуацію, що людина може не ставити собі за мету ставати професійним правником, отримуючи правничу освіту, яка за своєю природою є достатньо універсальною з погляду на можливість застосування отриманих знань, умінь і навичок в особистому житті та в інших сферах життєдіяльності, змістом яких не є надання правової допомоги/правничих послуг іншій людині.

Теза друга

Отримання вищої правничої освіти і допуск до регульованої законами і корпоративними нормами професійної правничої діяльності: адвоката/юрисконсульта, прокурора, судді, нотаріуса, дослідника-правознавця (науковця, викладача правничих наук, законо-нормо-проектувальника) не можуть і не повинні бути поєднані в часі і просторі, оскільки вони не співпадають за своєї місією, метою та завданнями.

У переважній більшості країн світу з розвинутою і сталою правовою системою та належним рівнем правової культури більшості членів суспільства ці напрямки самореалізації людського потенціалу розведені в часі, методиці та просторі. Таке розведення підтверджено багатолітньою практикою функціонування правничої освіти і допуску до професійної правничої діяльності. Доведено, що не кожна людина з університетським дипломом про отриману правничу освіту бажає, здатна і спроможна бути висококласним фахівцем у сфері надання правової допомоги. Такий висновок стосується також, наприклад таких професій, як учителі й лікарі.

Саме тому наявність диплому (навіть «з відзнакою») про вищу правничу освіту не може слугувати безумовною перепусткою до професійної діяльності. На етапі допуску до такої діяльності і повинен відбуватись спеціальний відбір/селекція серед потенційних кандидатів, їх професійна додаткова підготовка/

спеціалізація за видом діяльності та особистими морально-психологічними якостями і наявним життєвим досвідом. Створена та існуюча в Україні останніми роками практика конкурсного добору правників на посади адвокатів, прокурорів, суддів певною мірою підтверджує такий висновок. Інше питання – наскільки якісним та задовольняючим очікування і потреби суспільства і держави у відповідних кадрах правників є існуючі в нас форми і методи добору ?!

На моє глибоке переконання, яке підтверджується особистим минулим досвідом ґрунтовного знайомства з системою правничої освіти і допуску до професійної діяльності в декількох країнах світу (Великобританії, США, Іспанії, Німеччини, Франції, Угорщини, Польщі) в Україні також бажано створити окремі 1-2 річні Школи підготовки претендентів на зайняття відповідних посад правників (перелік – дивитись вище) з поглибленою практичною підготовкою, ґрунтовним тривалим стажуванням у відповідних органах і структурах і складанням професійних іспитів та оцінкою морально-психологічних якостей і здібностей випускників таких шкіл. Школи можуть бути створені як окремі структури або ж на базі провідних декількох провідних юридичних факультетів університетів з обов'язковим залученням до навчального процесу спеціально відібраних правників-практиків. Методика навчального процесу в таких школах повинна бути націлена на набуття практичних умінь і навичок та формування належних морально-психологічних якостей їх випускників. Такі навчально-практичні заклади повинні працювати під патронатом відповідних професійних громадських правничих об'єднань на кшталт Асоціації правників України тощо.

Теза третя

Правнича спільнота України є розпорошеною поміж кількох громадських професійних об'єднань, не зважаючи на єдність самої правничої професії за місією, метою і завданнями: а) надавати якісну правову допомогу всім, хто її потребує; б) утверджувати в житті країни доктрину (конституційний принцип) «верховенства

права» та розбудовувати правову державу у всіх її складових; в) всіляко правовими методами та інструментами захищати права і свободи людини, закарбовані у «Загальній Декларації прав людини» (1948 року) та «Європейській Конвенції з прав людини і основоположних свобод» (1950 року).

Розпорошеність правничої спільноти, на моє переконання, негативно впливає на реалізацію зазначених вище місії, мети і завдань з погляду на напрацювання універсальних методів та інструментів як у сфері підготовки кадрів правників у ЗВО, так й у сфері напрацювання єдиних критеріїв їх допуску професійної правничої діяльності.

Нагальним завданням усієї правничої спільноти у цьому контексті є створення єдиної Правничої асоціації, яка би об'єднала у своїх лавах всіх представників нашої професії і виступала би провідником і захисником її професійних інтересів перед державою і суспільством, служіння якому має бути професійною честю і гідністю для кожного її члена. В Україні дотепер превалює концепція розпорошеності спільноти по «хатам і хуторам» зі своїми «гетьманами, писарями і мировими судьями».

В рамках такої Асоціації або ж окремо треба створити громадське об'єднання (асоціацію/спілку) правничих шкіл України, завданням якої має бути створення єдиної освітньої та наукової політики таких шкіл, обмін досвідом, створенням прозорого та ефективного простору обміну/працевлаштування викладацьких і наукових кадрів у сфері правознавства, представництва та захисту професійних інтересів таких шкіл перед державою і суспільством. Протягом останніх 25 років було вжито декілька спроб створити таке об'єднання (в деяких з них мені довелось брати участь), які де-факто виявились безплідними в результаті «залаштункових» суперництва і конкуренції між представниками окремих правничих шкіл, які завжди претендували на своє лідерство у цій царині. Держава мали би не заважати, а навпаки – прозоро і відповідально сприяти таким об'єднавчим процесам у правничому середовищі, що в кінцевому варіанті сприяло

би підсиленню її авторитету і взаємної довіри у суспільстві, рівень яких знаходиться на низькому рівні у європейському вимірі.

Державним регулюванням (законами) юридичної освіти і допуску до професійної правничої діяльності, основою якої у світі є самоврядна адвокатська діяльність, існуючі проблеми у цій царині розв'язати буде дуже складно і не ефективно (https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/636808_ppravnichaha_osvita_i_praktika_problemi.html). – 2024. – 26.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Гавриш, директорка зі стратегічного розвитку БФ «Здорові рішення», адвокатка, керуюча партнерка юридичної фірми ILF

Проект Закону «Про Державний бюджет України на 2025 рік»

13 вересня 2024 року уряд передав Парламенту проект Закону «Про державний бюджет України на 2025 рік». Даний законопроект передбачає здійснення з 1 березня 2025 року оплат за договорами про медичне обслуговування населення, укладеними надавачами медичних послуг Державній казначейській службі України, а також перерахування залишків грошових коштів, отриманих за програмою медичних гарантій, з рахунків, відкритих у банківських установах, на небюджетні рахунки в Державній казначейській службі України.

Що це означає?

Якщо простими словами – скасування медичної реформи і повернення лікарень та пацієнтів у період до 2018 року.

До 2018 року українські лікарні були установами, не мали жодної спроможності планувати власний розвиток, у випадку затримки виплат тримали персонал без заробітної плати, а пацієнтів змушували оплачувати ліки, миючи засоби, перев'язувальний матеріал тощо виключно з власної кишені.

Реформа фінансування медичних послуг змінила ситуацію докорінно: принцип «Гроші

йдуть за пацієнтом» було введено разом із принципом незалежності закладів охорони здоров'я: щоб стати надавачем медичних послуг за програмою медичних гарантій, будь-яка лікарня мала отримати автономний статус та відкрити рахунки в банку. Це мало стимулювати заклади розвивати систему управління, бути більш незалежними та гнучкими відповідно до потреб пацієнтів, мати вільне розпорядження ресурсами для стабільного розвитку: планувати інвестиції в нове обладнання для розширення послуг, мати резервний фонд для забезпечення персоналу заробітними платами на випадок кризи, забезпечувати навчання персоналу та потреби потреб пацієнтів. Тож, запропонована норма проекту Закону фактично скасовує реформу фінансування медичних послуг, яка є наріжним каменем медичної реформи.

Спробуємо розібратися, що спонукало уряд піти на такий крок, до чого це призведе і чи є альтернативні рішення.

Медична реформа, що триває фактично шість років, зрушила цілий пласт накопичених у радянський та пострадянський період проблем в охороні здоров'я. Але й показала багато складних викликів, що є цілком природно. До прикладу, в Німеччині медична реформа триває вже більше тридцяти років, але система й досі демонструє недосконалість у багатьох аспектах. В поточному українському уряді, і МОЗ зокрема, існує хибне переконання, що причина більшості проблем в ОЗ полягає у відсутності централізованих важелів впливу на керівництво лікарень: гроші від НСЗУ надійно захищені рахунками в комерційних банках, керівники закладів призначаються їх власниками (здебільшого органами місцевого самоврядування), а якість медичних послуг залишається недостатньою, пацієнти, відповідно до досліджень ВООЗ, сплачують зі своїх кишень за лікування та ліки суттєві суми. І це часто відповідає дійсності. Але чи допоможе виправити ситуацію експропріація коштів у лікарень під контроль держави (на казначейські рахунки) чи, наприклад, узаконення права Міністра особисто призначати чи звільняти керівників лікарень, чи визначати напрямки їх розвитку, інвестицій, тощо?

Відповідь «ні». Прояснюємо чому.

Перше, це питання спроможності державних інституцій. Одне платіжне доручення обробляється казначейством по факту довше і складніше ніж в комерційному банку. Це зараз. Уявимо собі збільшення навантаження у випадку реалізації запропонованого Урядом рішення і переведення кількасот тисяч медичних закладів на казначейські рахунки. Це може призвести до суттєвих затримок всіх платежів, включаючи заробітну плату та необхідні закупівлі в інтересах пацієнтів. Отже, зрештою, це призведе до необхідності «перекривати касові розриви» за рахунок пацієнтів.

Друге. Це позбавить лікарні доступних резервів, отже, припинення фінансування з боку держави внаслідок будь-яких причин, залишить лікарню фактично неспроможною.

Третє. У лікарень не залишиться ні стимулів ні можливостей планувати власний розвиток. І тут уряд може заперечити і запропонувати цільові державні програми по закупівлі дороговартісного обладнання. Але це однозначно призведе до зростання корупції, оскільки прийняття рішень щодо того яке обладнання і для якої лікарні буде закуповуватися прийматиметься фактично у ручному режимі. Крім того, такий спосіб не зможе забезпечити відповідність державних інвестицій реальним потребам пацієнтів такої лікарні.

Четверте. Це усуне реальних власників – органи місцевого самоврядування – від стратегічного управління й розвитку належних їм закладів охорони здоров'я, бо фактично не залишить їм стимулів для такого залучення. І більшості з них, скоріше за все, це буде цілком ок, бо спадок централізованого керування системою ОЗ ще висить у повітрі більшості кабінетів керівників департаментів охорони здоров'я. Постраждають від цього мешканці громади, яким все ж доведеться більше платити з власної кишені (дивись пункт два).

П'яте. Банки теж постраждають, бо мільярди гривень із їхніх рахунків мігрують на рахунки казначейства. Здається, що їх не шкода, бо капіталісти. Але це реальні бізнеси, які теж

годують українську економіку у важкі часи війни, сплачують податки і створюють робочі місця.

Тепер подивимося на ситуацію з іншого боку, заради пошуку об'єктивної істини. Що може хвилювати уряд і МОЗ, окрім низької якості медичних послуг та неефективного управління закладами?

За даними НСЗУ на рахунках українських лікарень зараз лежить більше 25 млрд гривень. Вражає, на перший погляд. Але якщо поррахувати, то ця сума, в середньому, створює для кожної лікарні запас грошових коштів на двомісячний фонд оплати праці її персоналу. Як показала війна – це дуже важливий резерв. Крім того, для того, щоб відповідати вимогам НСЗУ, заклади мають інвестувати в нове обладнання, реконструкції, найм та навчання нового персоналу.

Але є й реальні проблеми: неспроможні лікарні, які дійсно не мають достатньої кількості пацієнтів, обладнання та персоналу та не здатні надавати медичні послуги відповідно до національних вимог та стандартів. Це лікарні в невеликих громадах, часто прифронтових, звідки фактично виїхала більшість медичного персоналу та пацієнтів, диспансери, які досі не реорганізовані.

Окрема проблема – лікарні, які релокувалися з окупованих територій. Часто така релокація відбувалася хаотично, будь-куди. Більшість таких закладів фактично не здійснюють діяльність відповідно до своїх статутних цілей, але мають укладені контракти з НСЗУ та накопичили й продовжують накопичувати отримані гроші на рахунках.

Це проблеми, які дійсно мають бути вирішені у найближчій перспективі, і роль уряду та МОЗ полягає в тому, щоб взяти на себе лідерство не лише у виробленні політик, але й в створенні системи стимулів для органів місцевого самоврядування та ВЦА прийняти непопулярні, але необхідні рішення з фактичного скорочення мережі: реорганізувати неспроможні лікарні, знайти для їх інфраструктури більш ефективно цільове призначення (центри життєстійкості, реабілітаційні центри, тощо). Крім того слід провести аудит діяльності релокованих

медичних закладів, які досі контракуються через ПМГ стимулювати їх приєднання для локальних комунальних закладів, тощо (https://lb.ua/blog/tetiana_gavrysh/636986_proiekt_zakonu_pro_derzhavniy_byudzhet.html). – 2024. – 27.09).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Опанас Карлін, партнер ESQUIRES, адвокат

Дурень той, хто ніколи не змінює своєї думки (В. Черчилль).

Питання можливості перегляду за нововиявленими обставинами ухвал слідчих суддів

Положення КПК не містять обмежень чи заборон щодо перегляду за нововиявленими обставинами ухвали слідчого судді, яка набрала законної сили.

Перегляд за нововиявленими обставинами є екстраординарним видом перегляду судових рішень, які набрали законної сили.

Характер судових рішень, які можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами розкривається у наступних нормах Кримінального процесуального кодексу України.

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами (ч. 1 ст. 459 КПК), а видами судових рішень є вирок, у якому суд розв'язує звинувачення по суті (ч. 1 ст. 369 КПК), та ухвала, у якій слідчий суддя, суд розв'язує інші питання (ч. 2 ст. 369 КПК).

Отже, положення КПК не містять обмежень чи заборон щодо перегляду за нововиявленими обставинами ухвали слідчого судді, яка набрала законної сили.

До такого висновку подекуди (вкрай рідко) приходили суди апеляційної інстанції (наприклад, ухвала Київського апеляційного суду від 24.04.2019 у справі № 761/18763/18).

Водночас, Верховний Суд послідовно торував діаметрально протилежний підхід.

Питання (не)можливості перегляду за нововиявленими обставинами судових рішень (ухвал), якими справа не вирішується по суті розлого досліджувалося ККС ВС у справі № 442/2307/14-к (ухвала від 03.10.2018, п.п. 5-14), у якій Верховний Суд робить висновок, що «за нововиявленими обставинами можуть бути переглянуті лише судові рішення по суті кримінального обвинувачення, що набрали законної сили, у випадку, коли кримінальне провадження закінчено і рішення стали остаточними» (п. 14). Цей висновок підтверджений також ухвалою ВС від 28.09.2020 у справі № 2035/5763/2020.

Неможливості перегляду за нововиявленими обставинами саме ухвал слідчих суддів у 2019 році було присвячено ухвалу Верховного Суду від 25.03.2019 у справі № 487/5511/14-к: «предметом перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами можуть бути лише вироки та ухвали постановлені за наслідками розгляду кримінального провадження по суті». Цей висновок має найбільш лаконічне обґрунтування: мовляв, це впливає зі змісту ст. 459 КПК.

Розвиток аргументації ВС знаходимо наприкінці 2019 року: «частинами 1 та 2 ст. 309 КПК визначено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування» (постанова ВС від 18.12.2019 у справі № 757/58977/18-к).

Зрештою, у 2020 році сформований правовий висновок про застосування норм права Об'єднаної палати ККС ВС, за яким: «перегляд за нововиявленими обставинами ухвал слідчого судді, а також рішень суду апеляційної інстанції щодо таких ухвал, кримінальним процесуальним законодавством не передбачений». У основі висновку: «Системне, логічне й телеологічне тлумачення норм, що містяться в главі 34 КПК», яке «указує на те, що перегляду за нововиявленими обставинами підлягають не всі судові рішення, а лише ті, якими завершується розгляд кримінального провадження по суті в суді відповідної інстанції» (постанова ОП ККС ВС від 03.02.2020 у справі № 522/14170/17).

Такі висновки ВС застосовує і надалі (наприклад, постанова від 03.03.2021 у справі № 757/18911/17-к).

Доводи ВС узагальнено зводяться до наступних.

Ознаки судових рішень, які можуть бути предметом перегляду

Твердження ВС про те, що неможливість перегляду за нововиявленими обставинами ухвал слідчих суддів впливає зі змісту ст. 459 КПК – аргумент з категорії «на біле казати чорне», заснований на невірному аналізі основних норм, які прямо регламентують ознаки судових рішень, що можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами.

Як вже наведено вище, аналіз норм ст. 459 та ст. 369 КПК дають підстави для висновку, що ухвала слідчого судді є одним із видів судових рішень, тобто, норми КПК, які прямо визначають характер предмету перегляду, не містять обмежень чи заборон щодо перегляду за нововиявленими обставинами судового рішення у формі ухвали слідчого судді, яке набрало законної сили, а навпаки – прямо вказують на таку можливість.

Але на цьому ВС не зупиняється і аналізує питання також крізь призму суб'єктного складу правовідносин: суб'єктів перегляду та суб'єктів подання заяви про перегляд.

Суб'єкт перегляду

За цим підходом ВС, неможливість перегляду за нововиявленими обставинами ухвал слідчих суддів пов'язується із вжитим у ч. 4 ст. 33 та ч. 1 ст. 463 КПК поняттям «суд» («провадження за нововиявленими обставинами здійснюється судом, який ухвалив рішення, що переглядається»), під яке нібито не підпадає слідчий суддя.

Визначення поняття «суд» чинний КПК не містить, водночас, його ознаки, впливають із ряду норм КПК. Наприклад, до повноважень слідчого судді належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК). Отже, слідчий суддя виконує очевидно судові функції. Принцип рівності перед судом (ст. 10 КПК) стосується і проваджень слідчих суддів. Положення про

слідчих суддів (ч. 2 ст. 33-1, ч. 3 ст. 35 КПК) містяться також у §1 («Суд і підсудність») Глави 3 («Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження») КПК.

Принагідно, варто звернути увагу і на логічну помилку у аргументах Верховного Суду.

Доступ до правосуддя (право на суд) та обов'язковість судових рішень (так званий принцип *res judicata*) врегульовані однією статтею 21 КПК. Водночас, у статті 21 КПК при описанні обох принципів йдеться про одні й ті самі судові рішення.

Стверджуючи, що перегляд ухвал слідчих суддів за нововиявленими обставинами порушуватиме принцип *res judicata* (ще один аргумент), ОП ККС ВС погоджується із тим, що ухвали слідчих суддів є тими остаточними рішеннями, якими завершується судовий розгляд, вимогами до якого є справедливість, дотримання розумних строків та здійснення «незалежним і неупередженим судом».

Суб'єкти подання заяви про перегляд

У цьому аргументі ВС застосовує підхід, за яким аналізує поняття «судове провадження», як складову терміну «учасники судового провадження», які є суб'єктами подання заяви про перегляд за нововиявленими обставинами. Це дає привід для висновку, що судове рішення, яке може бути предметом перегляду за нововиявленими обставинами має бути наслідком саме судового провадження.

Водночас, вищенаведене обмежене тлумачення поняття «судового провадження» суперечить іншим нормам КПК, наприклад, пункту 24 ч. 1 ст. 3 КПК, у якому поняття «учасники судового провадження» включає також інших осіб, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судове провадження.

Наведені «судові провадження», які здійснюються за клопотаннями або скаргами «учасників судового провадження» є нічим іншим, ніж розглядом скарг і клопотань слідчими суддями під час досудового розслідування.

Обмеження щодо оскарження ухвал слідчих суддів

Цей аргумент ВС полягає у ототоженні порядку оскарження судових рішень (у т. ч.

ухвал слідчих суддів) із порядком їх перегляду за нововиявленими обставинами, зокрема, що КПК визначено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та що «на відміну від права на апеляційне оскарження, жодна норма КПК не містить указівки на можливість перегляду за нововиявленими обставинами ухвал слідчих суддів».

Водночас, як вбачається з аналізу ст. ст. 309, 310 КПК обмеження стосуються саме оскарження ухвал слідчого судді в апеляційному порядку. Останній істотно відрізняється від перегляду за нововиявленими обставинами, який не є оскарженням судових рішень.

Також, звертають на себе увагу і відмінні юридичні конструкції, застосовані законодавцем до визначення порядку апеляційного оскарження та перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Зазначення у кожному випадку про можливість оскарження тої чи іншої ухвали слідчого судді зумовлені тим, що у п. 3 ч. 1 ст. 392 КПК міститься відсильна норма, за якою в апеляційному порядку можуть бути оскаржені «інші ухвали у випадках, передбачених цим Кодексом». Натомість, норми, які прямо регламентують предмет перегляду за нововиявленими обставинами, називають лише родові ознаки: судові рішення, які набрали законної сили.

Аналогія закону

Ще один аргумент ВС (з раннього) стосується спроби застосувати аналогію закону із нормами процесуальних кодексів інших юрисдикцій: «правило про можливість перегляду за нововиявленими обставинами лише рішень, якими завершено розгляд справи по суті, закріплений також в процесуальному законодавстві, що стосується інших юрисдикцій». Водночас, Верховний Суд не врахував, що по-перше, аналогія закону може бути застосована виключно при наявності прогалин права (повної чи часткової відсутності правових норм), а не у випадку, коли норми з іншого кодексу більше підходять під прийняте рішення. По-друге, застосування аналогії закону у кримінальному процесі ні в якому не

разі не повинно обмежувати процесуальних прав осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Колізія принципів

Найсильнішим аргументом Верховного Суду видається певна колізія між а) принципом *res judicata* (принцип остаточності судового рішення – складова принципу правової (юридичної) визначеності, який є одним з аспектів верховенства права) та б) правом на справедливий судовий розгляд (правом на суд), гарантованим, окрім іншого, статтею 8 Усесвітньої декларації людських прав 1948 року та статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

З огляду на те, що право на суд не є абсолютним, Верховний Суд раз по раз вирішував цю колізію на користь принципу *res judicata*.

Водночас, Верховний Суд не врахував, що обидва принципи не є абсолютними. Зокрема, Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) зазначав, що: відкриття провадження за нововиявленими обставинами як таке не є несумісним з Конвенцією (рішення ЄСПЛ у справі *Porov v. Moldova* (№ 2) від 06.12.2005 (заява № 19960/04)).

Отже, в умовах колізії двох не абсолютних принципів права суд міг застосувати однозначні і зрозумілі спеціальні норми КПК України.

Остаточну крапку у цьому питанні поставив Конституційний Суд України у рішенні від 10.04.2024 № 5-р(П)/2024 «У справі за конституційною скаргою Плескач Ганни Григорівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису частини першої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України».

Конституційний суд вирішив обидва проблемних питання.

По-перше, визнав очевидне: «... оспорюваний припис статті 459 Кодексу не містить заборони на перегляд за нововиявленими обставинами будь-яких видів судових рішень, що набрали законної сили, зокрема ухвал слідчих суддів». По-друге, встановив, що перегляд за нововиявленими обставинами ухвал слідчих суддів, що набрали законної сили, цілком

забезпечує дотримання «справедливого балансу між остаточністю судового рішення (res judicata) як складником принципу юридичної визначеності та справедливістю, що її має бути досягнуто внаслідок здійснення судочинства».

З огляду на обов'язковість і остаточність рішень і висновків Конституційного Суду України (ст. 151-2 Конституції України), у зв'язку із вищенаведеним тлумаченням норм КСУ цілком очікуваною є нова хвиля ентузіазму правозахисників. На рівні апеляційних судів, здається, питання можливості перегляду вже під сумнів не ставиться (ухвала Апеляційної палати ВАКС від 05.06.2024 у справі № 991/2971/24, ухвала Одеського апеляційного суду від 04.07.2024 у справі № 523/17459/23, ухвала Львівського апеляційного суду від 09.09.2024 у справі № 461/2373/21, ухвала Черкаського апеляційного суду від 24.09.2024 у справі № 712/7780/24). Залишилося дочекатися й зміни позиції Верховного Суду (<https://sud.ua/uk/news/blog/312045-pitannya-mozhливosti-pereglyadu-za-novoviyavlenimi-obstavinami-ukhval-slidchikh-suddiv>). – 2024. – 02.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Грудкін, виконавчий директор громадської спілки «Коаліція «На лінії зіткнення»

Як розв'язати проблему житла для ВПО: ключові перешкоди та перспективи

Війна в Україні залишила мільйони людей без домівок, змусивши їх евакуюватися до більш безпечних регіонів. Однак питання забезпечення житлом для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) залишається однією з найбільших проблем, з якою стикаються як переселенці, так і приймаючі громади. Незважаючи на існування державних програм підтримки та компенсацій, існують численні перешкоди на законодавчому, фінансовому та інфраструктурному рівнях.

Відсутність житлового фонду в приймаючих громадах

Це одна з найбільших проблем, з якою стикаються переселенці. Тетяна Красько,

координаторка проекту «На лінії зіткнення», яка була учасницею Другого Всеукраїнського форуму Рад ВПО, зазначає: «Вирішити це питання на даному етапі неможливо, тому що в громадах відсутній фонд житла, як такий. Його просто немає».

Але попри це, у Закарпатській та Хмельницькій областях деякі громади намагаються допомогти переселенцям, виділяючи землю під будівництво. Хоча, на жаль, цих ініціатив недостатньо для вирішення проблеми в масштабах країни, і така ситуація ставить ВПО у безвихідне становище, коли вони змушені орендувати тимчасове помешкання або чекати на державну допомогу.

Нерівні умови для компенсації зруйнованого житла

Власники домівок на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій, таких як Донецька та Луганська області, знаходяться в значно гірших умовах порівняно з тими, чиє житло пошкоджене на підконтрольній території. За даними Луганської обласної військової адміністрації, до Державного реєстру пошкодженого та зруйнованого майна подано 47 тисяч повідомлень про повністю знищене майно та 18,5 тисяч повідомлень про майно, непридатне до експлуатації. Однак, через прогалини в законодавстві, значна частина цих людей не може зареєструвати втрачене житло для отримання компенсації. Я вважаю, що потрібно терміново переглянути механізми надання компенсацій для ВПО з окупованих територій, адже без цього ми продовжуємо дискримінувати тих, хто постраждав найбільше.

Низькі регіональні коефіцієнти компенсацій

Окрім законодавчих проблем, переселенці стикаються з фінансовими обмеженнями. Зокрема, низькі регіональні коефіцієнти значно знижують суми компенсацій за зруйноване житло. Для Луганської області, наприклад, регіональний коефіцієнт є одним із найнижчих в Україні – лише 20 669 гривень за квадратний метр. Це значно менше, ніж у багатьох інших регіонах, що робить відшкодування недостатнім для відновлення житла.

Недостатня фінансова підтримка на придбання житла

Існуючі державні програми, як-то кредити або фінансова допомога, часто не покривають реальних потреб ВПО. Тож, навіть якщо людина отримує фінансову допомогу, ці кошти зазвичай є недостатніми для придбання житла в більш безпечних регіонах.

Наприклад, у деяких громадах переселенцям надають до 3 000 доларів на одну особу, що явно не відповідає реальним цінам на ринку нерухомості. Це примушує ВПО шукати додаткові джерела фінансування або залишатися в тимчасовому житлі.

Залучення ВПО до розвитку громад

Попри всі труднощі, деякі громади знаходять можливості для залучення ВПО до розвитку своєї інфраструктури. У громадах Дніпропетровської, Кіровоградської та Хмельницької областей переселенцям надають землю для будівництва житла. Це є частиною стратегії розвитку місцевої економіки, оскільки залучення нових мешканців сприяє зростанню податкової бази та розвитку інфраструктури. Однак такі програми не можуть вирішити проблему для всіх, оскільки масштаби потреб переселенців значно перевищують наявні ресурси.

Висновки

Проблема житла для ВПО є багатогранною і вимагає комплексних рішень на всіх рівнях: від законодавчих змін до активнішої участі громад у створенні умов для переселенців. Поки що існуючі механізми недостатньо ефективні, щоб забезпечити людей власним житлом і дати їм можливість відновити нормальне життя. Без належної державної підтримки, зміни у законодавстві та розвитку програм підтримки на місцевому рівні, переселенці залишатимуться в невизначеному становищі ще довгий час (https://lb.ua/blog/andrii_hrudkin/637748_yak_rozvyazati_problemu_zhitla_vpo.html). – 2024. – 02.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Анастасія Донська, керівниця напрямку подолання освітніх втрат ГО «Навчай для України»

Як недержавний сектор працює з освітніми втратами в Україні

Подолання освітніх втрат українських школярів є одним із найбільших викликів війни, адже вже зараз недоотримані знання впливають на світогляд юного покоління українців та формують довгострокову перспективу розвитку або ж занепаду країни. Освітні рішення, які потребують глобальних кроків, повинні не лише сприяти надолуженню прогалини в знаннях дітей, а й переконати вчителів залишатися в професії.

Підсилити українське освітянське коло та допомогти подолати прогалини у навчанні пропонують освітні недержавні громадські організації.

Масштаби освітніх втрат українських школярів

Широкомасштабна війна докорінно змінює усі сфери нашого життя, постійні обстріли загрожують не лише безпеці, а й загалом впливають на освіченість українців. Попри виклики, профільні державні інституції намагаються організувати освітній процес: будують підземні школи, організовують навчання у дві зміни та в онлайн-форматі. Проте цих змін недостатньо, щоб якісно відновити навчальний процес до того рівня, яким він був до повномасштабного вторгнення. Навіть для дітей, які проживають у відносно безпечних регіонах, навчання не є повноцінним. Адже через повітряні тривоги уроки перериваються і скорочуються, щоб учні могли дістатися укриття. Водночас у значній частині вчителів та учнів немає зв'язку, щоб займатися дистанційно. Діти в регіонах, близьких до лінії фронту, і на окупованих територіях, де є інтернет-зв'язок, мають доступ лише до дистанційного навчання. На окупованих територіях, де немає інтернету, учні взагалі не можуть навчатися в українських школах. Відтак в Україні освітні втрати торкаються чи не кожної дитини шкільного віку.

Декілька років поспіль орієнтиром академічних успіхів українського учнівства були результати ЗНО, ДПА, НМТ, а також міжнародне дослідження якості освіти PISA. За найновішими результатами PISA 2022,

з'ясували, що розрив в освіті учнів сіл та міст значний, зокрема, різниця в балах із математики для 15-річних підлітків становить 92 бали, тобто учень із сільської місцевості відстає у знаннях на 4,5 роки у порівнянні з однолітками з міста. Загалом порівняння результатів PISA 2022 і PISA 2018 чітко показує погіршення навичок 15-річних дітей з математики, читання та природничих наук. Онлайн-навчання, стрес та травма призводять до значних прогалин у знаннях українських учнів.

За час повномасштабного вторгнення освітні втрати вже спричинили втрати економічні розміром 6,9 мільярдів доларів США, згідно з даними дослідження Світового банку, Уряду України, Європейського Союзу і ООН станом на грудень 2023 року.

Рішення, які стали ефективними

У той час, коли європейські освітні системи почали впроваджувати програми із подолання наслідків відсутності навчання під час пандемії, онлайн-формат для українських школярів знову масово став актуальним. Щоб такий вид навчання був успішним, мають бути враховані освітні потреби кожної дитини. Відтак в нашій команді ГО «Навчай для України» в перші місяці повномасштабного вторгнення постало питання, як ефективно побудувати онлайн-заняття для дітей у великому масштабі, які мають обмежений доступ до регулярного навчання. Наші експерти почали вивчати успішні освітні практики та світовий досвід. Відтак вирішили протестувати академічний тьюторинг – форма підтримки у навчанні, яка передбачає індивідуальні заняття або заняття в невеликих групах, аби допомогти учням покращити успішність з певного предмета чи галузі знань. Основна мета тьюторингу полягає в тому, щоб надати індивідуальну увагу та керівництво учням, які можуть відчувати труднощі з певними концепціями чи навичками, щоб допомогти їм досягти успіху в навчанні.

Опираючись на такий досвід, команда започаткувала програму «Освітній Суп». Відтак діти з 5 по 10 клас змогли тричі на тиждень доєднуватися до онлайн-занять. В першому циклі навчання (в проєкті це називається «хвиля», вона триває від 5 до 12

тижнів) було 100 дітей, а впродовж 2,5 років повномасштабної війни, тьютори провели вже 100 тисяч занять для більше ніж 14 000 дітей із надолуження освітніх втрат.

Ми всі зараз знаходимося в умовах, коли фізичні загрози життю переважають над бажанням вчитися. Якщо дитина щойно почула вибух або має певні трагічні події в своїй сім'ї, їй дуже важко зібратися, щоб під'єднатися до уроку і почати навчатися. Саме тому ми виділяємо багато часу для психо-емоціоного налаштування дитини на заняття, рефлексії, мотивації до навчання й вироблення навички навчатися самостійно, коли учень буде вдома без супроводу тьютора. Зорганізувавши і навчивши спільноту більше 600 тьюторів, наша команда побачила потребу розвантажити і допомогти вчителям, спільно з Дитячим Фондом ООН (ЮНІСЕФ) залучивши волонтерів, які не є вчителями і не мають педагогічної освіти, але мають хороші академічні знання і готові присвятити кілька годин свого часу на тиждень для занять з дітьми.

У межах програми «Студментор» молоді люди на волонтерських засадах навчають дітей з прифронтових міст та надають психоемоційну підтримку, використовуючи менторські техніки.

На думку однієї із учасниць програми Надії Швець, цінність «Студментора» полягає у тому, що тут навчають орієнтуватися саме на вподобання та інтереси дітей і поєднувати їх із навчальним матеріалом. В учасниці є попередній вчительський досвід, тож на перших заняттях розуміла як викладати історію, але впроваджувати саме менторський компонент було на початку складно. Проте з кожним заняттям звикала, шукала та створювала різні цікаві криголами, які базуються на інтересах дітей, нові вправи та техніки. Згодом прийшло розуміння, що дітям корисний такий менторський компонент і почала використовувати його і на своїх уроках в школі.

Окрім менторства в «Студменторі» Надія завершує навчання на магістратурі та працює вчителькою історії на Волині. Каже, що є декілька причин, чому вирішила подати заявку на участь в програмі. Найперше, їй подобається викладати історію, а коли

зрозуміла, що є можливість допомогти дітям, які втрачають знання через війну, вирішила спробувати. Також у школі Надія має небагато годин історії, а, на її думку, знання потрібно тримати в тонусі.

В програми «Освітній Суп» та «Студментор» залучають зараз дітей з центральних, східних, північних та південних областей України. Це спричинено тим, що саме в цих регіонах велика кількість дітей немає доступу до регулярних занять у школі, що спричиняє глибокі освітні втрати. Також зараз команда працює над проектом з міжнародною тьюторинговою компанією Saga Education, яка є експертами і лідерами американського тьюторингу. Їхні викладачі працювали з нашими дітьми, робоча мова була англійська. Для цього проекту оголосили конкурс серед талановитих підлітків, які мають досягнення на олімпіадах та наукові проекти Малої академії наук. Вже за добу ми отримали понад 100 заявок. Проблема, яку ми побачили – більшість програм зараз сконцентровані на дітях середнього та низького рівнів знань, проте майже немає програм з надолуження знань, на які можуть подаватися діти з високим рівнем. У такої категорії дітей відповідно більша потреба закривати прогалини, які в них є, і шукати більш глибокі джерела інформації.

Наші експерти працюють над тим, аби віднайти системні рішення й пілотні проекти команди можна було масштабувати на державному рівні, враховуючи освітні потреби різних соціальних груп та специфіки доступу до навчання у різних регіонах, а також різних рівнів знань в українських учнів.

Синергія допомоги

Над надолуженням освітніх втрат також працюють в громадських організаціях EdCamp Ukraine, GoGlobal, Освіторія та Смарт Освіта. Освітні команди заручаються підтримкою провідних світових інституцій та надають посильну допомогу в освітньому секторі.

Відтак у команді EdCamp створили онлайн-платформу «ПОВІР», де в онлайн-форматі діти мають можливість отримати швидку освітню допомогу з української мови, математики

та англійської мови. У спільноті GoGlobal працюють над проектом #Покоління Перемоги. Завдяки ініціативі учні прифронтових регіонів можуть надолужити академічні знання та реалізувати власні ініціативи задля підтримки України. Допомагають вчителям організувати якісний та ефективний процес компенсації освітніх втрат у ГО «Освіторія». У межах проекту «Наздоженемо» команда надає вчителям необхідні знання та практичні інструменти для надолуження знань в учнів у початковій школі – з читання, письма, математики, та у середній школі – з української мови, літератури та математики. А в ГО «Смарт освіта» поглиблено працюють над розвитком та вдосконаленням системи шкільної освіти в Україні та виходом з освітніх криз, що зумовлені повномасштабною війною.

У Міністерстві освіти та науки також працюють над проектами, які сприятимуть якісній освіті для різних категорій українських школярів. Саме з такою метою МОН та Міністерство цифрової трансформації запровадили комплексну програму «Школа офлайн» та спільно з ГО «EdCamp Ukraine» презентували запуск платформи ПОВІР. Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий зазначив, що, метою програми є подолання освітніх втрат, створення умов для якісної освіти та повернення щонайменше 300 000 учнів за шкільні парти. За його словами, в Україні зараз навчаються різні категорії учнів із різними потребами: діти на ТОТ чи за кордоном, учні, які не мають доступу до очної освіти чи дистанційки. Завдання міністерства: запропонувати індивідуальний підхід для кожної дитини – передусім якісну освіту, яка відповідає потребам та умовам, у яких перебувають учні.

На думку міністра, освітні втрати – це те, що може стримувати в розвитку цілу країну, тому громадський сектор об'єднавшись разом із державними інституціями працює над виходом з освітніх криз, аби забезпечити краще майбутнє як для школярів, так і для України загалом (https://lb.ua/blog/anastasiia_donska/637774_yak_nederzhavniy_sektor_pratsyuie_z.html). – 2024. – 02.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Петро Андрющенко, радник міського голови Маріуполя

Як держава позбавляється ВПО

Нам більше немає місця. Тим хто втратив все, окрім Батьківщини, закривають останню можливість якщо не почати з початку, то вижити.

Принаймні такий висновок можна зробити з проєкту бюджету. Окрім скорочення фінансування на підтримку евакуйованих шляхом чергового обмеження категорій, що мають право на допомогу (як би дико це не звучало), Уряд дістався тих, хто планує почати своє нове майбутнє.

Йдеться про скорочення програми «Відновлення». Так у 2025 році в проєкті бюджету на «Відновлення» передбачено всього 500 млн грн. Причому не бюджетних, а грантових коштів від Банку розвитку Ради Європи. Власних – нуль. Жодної гривні не заклав Уряд для фінансування програми.

Для порівняння: з початку запуску у травні 2023 року на «Відновлення» було спрямовано 13,5 млрд грн. Порівняння з “нуль у 2025 році” – це не просто суттєве скорочення. Це наочна демонстрація ставлення як до ВПО, так і до економіки в цілому. Чому? Тому, що «Відновлення» – це про будівництво нового житла замість втраченого. Нове житло – це не дуже великий, але достатній мотиватор для забудовників. Принаймні в умовно безпечних містах, таких як Ужгород або Чернівці.

На сьогодні понад 68 тис родин вже отримали компенсації за «Відновленням». За пошкоджене майно, залежно від категорії, держава виплачує до 200 тис грн або 200-500 тис грн. Водночас на придбання нового житла або відбудову знищеного видаються житлові сертифікати, середня сума яких становить 1,6 млн грн. Це все потрапляє в нашу економіку з одного боку. З іншого, це дає змогу евакуйованим соціалізуватись в нових містах і почати все спочатку. Але з мінімальним базисом.

Все це тепер скінчилось. Чергова хороша (що є рідкістю) ініціатива Уряду перетворилась на гарбуза. Держава вкотре демонструє через своїх міністрів, що евакуйовані не просто не цільова аудиторія для турботи, а дратівливий фактор. Від котрого постійно намагаються позбавитись. При тому, що кількість та географія евакуації зростає щомісяця, збільшуючи кількість зайвих для держави людей. Людей, в яких залишилась лише Батьківщина, що відвертається від них (https://lb.ua/blog/petro_andriushchenko/637754_yak_derzhava_pozbavlyaietsya_vpo.html). – 2024. – 02.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радущкий, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

В Україні запрацює система боротьби з фальсифікованими ліками

Уряд ухвалив рішення про створення національної системи верифікації ліків з 2D-кодуванням. Відповідно до закону, який розробив Комітет ВР з питань здоров'я нації, та євроінтеграційних вимог виробники почнуть наносити на упаковку лікарського засобу уніфіковану систему кодування, що дозволить запобігти випадкам фальсифікації медичних препаратів.

Навіщо потрібно запроваджувати систему верифікації ліків?

Щомісяця правоохоронці затримують організаторів схем з продажу підроблених ліків. На початку липня прикордонники та прокуратура затримали угруповання, яке продавало іноземні фальсифіковані ліки проти тяжких хвороб. Під час обшуку на складі виявили препаратів на загальну суму понад 5 млн грн. Деякі з цих ліків у роздрібній торгівлі коштують 200 тис. за упаковку. В середині серпня прокуратура затримала чоловіка, який був одним з організаторів збуту фальсифікованих медичних препаратів для онкохворих. За даними слідства, підроблені ліки завозилися з-за кордону, а потім продавалися через сайт аптеки та

направлялися пацієнту службою доставки. Вартість препаратів становила від 13,8 до 23,4 тис. грн за упаковку.

У обох випадках за висновками експертів ці ліки фальсифіковані. Вони не просто не лікують, а й можуть становити загрозу для здоров'я людини.

За даними ВООЗ, кожна десята упаковка медичних препаратів в Україні фальсифікована. Вони можуть містити неправильні дозування активних інгредієнтів, небезпечні добавки, що можуть призвести до ускладнень або навіть смерті пацієнта. Також фальсифікація ліків призводить до значних втрат для українських фармацевтичних компаній, які працюють легально, сплачують податки та постачають якісні медичні препарати. Один з інструментів, який використовують у провідних країнах світу для запобігання продажу фальсифікату, є 2D-кодування упаковок медичних засобів.

Закон, меморандум, рішення Уряду

У 2022 році Верховна Рада ухвалила євроінтеграційний закон № 2469-IX «Про лікарські засоби», що розробив Комітет з питань здоров'я нації. Документ вводить в Україні європейські стандарти при обігу медичних препаратів. Згодом разом із міністром охорони здоров'я Віктором Ляшком, керівниками асоціацій українських та міжнародних виробників ліків, об'єднань роботодавців медичної промисловості та спілки українських підприємців підписали меморандум щодо впровадження національної системи верифікації лікарських засобів як одного з важливих положень закону.

У тексті закону ми вказали, що він набуває чинності через 30 місяців після завершення воєнного стану. Ми впевнені у перемозі України, але ніхто не в змозі назвати її точну дату. Разом з МОЗ та стейкхолдерами галузі провели консультації, за результатом яких вирішили прискорити введення деяких положень закону в дію. Це стосується також запуску системи верифікації з 2D-кодуванням. Уряд своїм рішенням встановив чіткі терміни: виробники будуть наносити 2D-код на упаковку лікарського засобу добровільно з 1 січня 2026 року, обов'язково – з 1 січня 2028 року.

Як працює система 2D-кодування?

2D-код – двомірний штрих-код, який зчитується цифровими пристроями. Виробник наносить такий код на упаковку. Він є унікальним ідентифікатором, що дозволяє дізнатись назву, фармацевтичну форму, тип упаковки, серійний номер, термін придатності та дані про виробника. Перед тим, як партія ліків потрапить до торговельної мережі, всі дані вносяться до електронної бази. Якщо інформація не збігатиметься – система видасть попередження. Тоді такі ліки не видаватимуть в аптеці, а їхньою перевіркою займуться компетентні органи. Також перевірити, чи справжнім є препарат, зможе будь-хто. Достатньо зчитати з упаковки QR-код та звірити його із даними в електронній базі.

Є щонайменше три причини, чому потрібно наносити 2D-код на упаковках ліків. Перша – він дозволить точно ідентифікувати кожную упаковку, відстежити шлях від виробника до покупця та запобігти підробці препарату. Друга – впровадження 2D-кодування – один із пунктів «домашнього завдання» для вступу до ЄС. Третя – така система дозволить відстежувати термін придатності та інші критично важливі характеристики медичної продукції.

До запровадження системи 2D-кодування ще понад рік: у МОЗ є час створити орган, який буде займатися обігом лікарських засобів, напрацювати технічні рішення, а у «фарми» – підготуватися для роботи за новими вимогами до нанесення коду на упаковку (https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/637948_ukraini_zapratsyui_e_sistema_borotbi_z.html). – 2024. – 03.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олександр Ганущин, голова Львівської обласної ради (2015-2020)

Покращити рекрутинг до війська

Нещодавно Міністерство оборони офіційно відзвітувало у цифрах як працює механізм залучення добровольців. Мова про роботу рекрутингових центрів поза системою ТЦК

та СП до лав війська. Проте, аж» 6500 добровольців на місяць – цифра дуже низька. Як на 38 офіційних рекрутингових центрів та купу рекламаних онлайн-платформ з бордами та іншою рекламою. І це не рахуючи наявних центрів, котрі розгорнули окремі «прокачані» військові частини. Ця стаття про те, що варто зробити аби рекрутингова альтернатива до ТЦК та СП давала зовсім інші показники.

Набираємо чи повертаємо?

Намагаюся не оминати жодної аналітики щодо строків служби та порятунку ресурсу який вже воює. Фіксую, що практично поза увагою є тема як повернути до війська тих, хто вже служив раніше, під час активної фази російсько-української війни і зумів вийти на ДМБ. Причому і тих, хто зробив це після істотного корегування переліку підстав звільнення із служби після змін до статті 26 Закону України “Про військовий обов’язок і військову службу”. Тобто звільнився після 18.05.2024 року.

Саме категорія ветеранів, колишніх військовослужбовців, котрі добре знають, що таке війна, та з різних причин прийняли рішення скористатися законними підставами для демобілізації може і має стати головною ціллю для роботи рекрутингових центрів усіх мастей.

Якщо взяти, до приміру, будь-яку механізовану бригаду сухопутних військ ЗСУ, то цифри тих, хто “вирішив вийти у ДМБ” тотожні бойовим втратам. Автор статті робить такі висновки на власному досвіді та досвіді колег з інших бригад з якими поспілкувався на цю тему перед написанням цієї статті. Звісно, детальною статистикою володіють лише Генеральний штаб і командування родів військ.

На додачу, модель добровільної “повторної мобілізації” ветеранів російсько-української війни описана нижче може успішно запрацювати і без проходження ними базової загальної військової підготовки. Ветерани які пройшли горнило війни, у більшості, значно більш потрібні на війні аніж необстріляні новобранці. Але потрібні дві умови.

Уряд дозволив військовим частинам мобілізувати добровольців без участі ТЦК

Базовий набір «пряників»

Який перелік «солодкого» має створити держава, щоби рекрутингові центри, змогли ефективно залучати до війська ветеранський ресурс? А він невеликий, ось вони (список звісно не вичерпний):

контракти терміном від одного року, для усіх бажаючих, а не лише для громадян віком від 18 до 25 років, та тих, хто здобув медичну чи психологічну освіту. За якими можна звільнитися за рік, і тебе за “неписаним” (зараз, а краще – за написаним) правилом не мобілізуватимуть півроку. З працюючим соціальним пакетом, в першу чергу «Єселею». З обов’язковою можливістю контрактнику самостійно обрати військову частину і без усіляких там «пріоритетних» комплектувань. З можливістю укласти контракт без «трьох кіл» з найвищим військовим командуванням.

одноразова грошова винагорода для тих що вже служили у війську в активній фазі російсько-української війни, чи, простими словами, «підйомні на руки» ветеранам на старті підписаного контракту. Тут усе просто, живими грошима від 300 до 600 тис.грн (рід військ і звання має звісно диференціювати виплату). Без усіляких розстрочок, ваучерів і сертифікатів. Така от проста дія, працює в арміях світу сотні років, тільки досі не запрацювала у нас (це про «типу сертифікати» на купівлю машини на 150 тис.грн. які попри рекламу досі не запрацювали). Планка яка запропонована зараз одноразової допомоги (до того ж при підписанні виключно першого контракту) у 24,2 тис.грн. і 30,2 тис.грн. не відповідає умовам воєнного часу.

«Дефолтна» додаткова винагорода у 30 тис. грн. на місяць для усіх контрактників. Як відомо, гроші, що військовослужбовці отримують “на руки” складаються з грошового забезпечення (“гезешки”) і додаткової винагороди (“девешки”). Списів навколо нерелевантного розподілу додаткової винагороди зламано багато. Зауважу лише, що обов’язково має відбутися її додаткова диференціація. До 170 тис.грн. на місяць включно, для усіх хто «на передку», а не тільки для учасників «закордонного відрядження». Бо навіть зараз

важко зрозуміти, чому під Покровськом військовослужбовці отримують менше аніж на Курщині. Як тільки «девешка» з'явиться для контрактників – буде і для всіх мобілізованих звісно теж, тож боротися за це потрібно.

Замість висновків

То потрібні великі гроші, скажете ви. Та все ж колективний захід куди охочіше дає фінанси аніж боєприпаси, тож немає неможливого. Але на все вище описане потрібна політична воля, до того ж «на вчора». Бо інакше ніколи не запрацюють ідеї з ротаціями («3 місяці на війні – 1.5 місяця у цивільному житті») і терміном служби (36 місяців). То ж зміни до Держбюджету і кількох постанов КМУ та наказів МОУ (і за аналогією усіх відомств, що входять до Сил оборони України) вже зараз мали б напрацьовуватися.

Одразу варто зауважити – звісно усе це, «не поїде» без зміни ветеранської політики, точніше її належного формування. Але про це – у наступній статті (https://lb.ua/blog/oleksandr_ganushchyn/637986_pokrashchiti_rekruting_viyska.html). – 2024. – 03.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Наталія Кононенко, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України

Підвищення податків, популізм, інституції і комунікація

Нещодавна розмова про податки (і не тільки), організована «Лівим берегом», вийшла реально цікавою. На перший погляд, все було як завжди на таких подіях. Влада пояснювала добре поінформованій (і без цієї розмови) частині не влади, чому податки збільшують саме зараз і саме в той спосіб, в якій це, ймовірно, зроблять в найближчі тижні. Не влада фіксувала у публічному просторі, що обраний шлях зростання бази оподаткування є помилковим. Бізнес реально був на висоті, демонстрував готовність зробити все необхідне для наповнення бюджету і на

пальцях пояснював владі, що таке ефективно врядування. Я лишу за рамками економічний зміст розмови, оскільки не є фахівцем з питань податків. Але декілька слів по неподатковому контенту хотілося б написати, оскільки були в цій зустрічі важливі інсайти, які вартують додаткової уваги.

1. **Популізм.** Два представника влади – міністр фінансів Сергій Марченко та парламентар Михайло Радучкий – під час обговорення теми податків сказали, що якщо хтось з присутніх в залі знає краще за владу, як керувати країною під час війни, запрошуються на роботу до влади. Якщо працювати у владі бажання нема, то і критика чи рекомендації, як зробити краще, не доречні. По-людські, зрозуміти емоції міністра і парламентаря дійсно можна. Дійсно, час надскладний, він потребує ухвалення непростих рішень і відповідальності. Професійно: така публічна риторика влади є вкрай токсичною. Озвучене міністром та депутатом є нічим іншим, ніж звинуваченням критиків влади (навіть дуже конструктивних, що зібралися у залі для обговорення теми податків) у безвідповідальності та популізмі. Інструментально, це – зручно: не очікувати звинувачень влади у популізмі, а завдати удар першими – і стигматизувати критиків влади. Але в чому проблемність такого кроку? Живий класик сучасної політології Адам Пшеворський наголошує, що популізм має два формати: «партисипативний» та «делегативний». Другий є небезпечним, оскільки передбачає лише патерналістську вимогу громадян до уряду здійснювати якісне керівництво ними. І якщо результат врядування співпадає із розумінням більшістю «якості», то це може стати підставою для усунення владою обмежень щодо терміну дії її мандата (для згортання демократії). Так от, формула «або йдіть працювати у владу, або мовчіть» стимулює формування небезпечного делегативного популізму. Партисипативна форма популізму (залучення суспільства до формування політик) є прогресом, оскільки щонайменше сприяє формуванню ефекту участі громадян у врядуванні.

2. **Інституції.** Всі ці партисипативні реформи інституцій є палеотивними (такими,

що позбавлені сенсу), якщо інститути працюють погано (неефективно). Ознакою якісно працюючої інституції є її ефективність, критерієм ефективності є рівень нерівності в суспільстві, похідною від ефективності є довіра, довіра формується на ґрунті послуг, що надає інституція суспільству (не дякуйте, це формула оцінки інституційної якості OECD). Сам факт існування нашої країни протягом 2,5 років повномасштабної війни свідчить, що мобілізаційний потенціал інституцій спрацював: весь цей час ми «їхали» на тому, що мали напередодні 24 лютого 2022 року. Але далі так «їхати», на жаль, не вийде. І зустріч «про податки» надала декілька яскравих свідочств на користь останньої тези.

Перше: міністр фінансів Сергій Марченко щиро зізнався, що на роботу з оновлення податкової і митниці під час повномасштабної війни у нього не вистачає часу. Причина, пояснив міністр, у тому, що під час війни потрібні гроші «тут і зараз», тому абсолютний пріоритет – неукраїнські донори бюджету, які надають гроші швидко. Зростання надходжень до бюджету через більш якісну роботу митниці та податкової – це «гра в довгу», а часу – нема. Зауваження модератора зустрічі, що міністру не обов'язково всім займатися персонально, якось лишилося без зрозумілих коментарів. Подивилася, у міністра фінансів ВІСІМ заступників. Важко повірити в те, навіть під час війни не існувало можливості розподілити функціональні обов'язки в такий спосіб, щоб один з восьми заступників займався реформою митної і податкової служб.

Друге: всі присутні (діючи, колишні і майбутні українські політики) демонстрували стурбованість дотриманням справедливості в державних політиках під час війни і, відповідно, критикували мінфін за логіку зростання податків. Якщо стисло, є консенсусна думка, що підвищення ПДВ було б більш справедливим кроком, який завдав би меншої шкоди бідній частині українського суспільства. На питання Катерини Рожкової, а що заважало парламенту проявити більше суб'єктності і вимагати від мінфіну підвищення ставки ПДВ замість підвищення ставки військового збору,

відповіді не було також. Рожкова не запитала, але наступне питання також на поверхні. А чому стурбовані дотриманням принципів соціальної справедливості представники влади ухвалюють закон про реформування митниці (коректне адміністрування якої наповнить бюджет додатковими 150 млрд. грн. щорічно) на третьому році повномасштабної війни лише в пакеті «із підвищенням податків» для всіх?

3. **Комунікація.** Головним дефектом комунікацій складних економічних питань (і це рельєфно «підсвітила» зустріч) є вкрай небезпечна одночасна гра із термінами «справедливість» та «економічна доцільність». Не справедливо під час війни (широко представлено в публічній риториці) – запроваджувати економічне бронювання і надавати податкові пільги, наприклад, резидентам «Дія.Сіті». А от спробувати запустити реформу митної служби лише на 3 рік повномасштабної війни – норм. На такі очевидні розриви в аргументації можна було б закрити очі, якби владі не потрібно було б пояснювати – після ухвалення найближчим часом відповідних законів – логіку підвищення податків суспільству (наприклад вчителям, науковцям, із середньою ЗП 10-12 тис. грн. «чистими»). А як це зробити переконливо на тлі досі не розпочатої реформи митниці – мені особисто важко уявити (https://lb.ua/blog/nataliia_kononenko/638762_pidvishchennya_podatkiv_populizm.html). – 2024. – 08.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Длігач, доктор економічних наук, засновник і голова групи компаній Advanter Group

Українська освіта потребує глибоких реформ – результати дослідження

Війна та пандемія COVID-19 стали безпрецедентними випробуваннями для української освіти. Дистанційне навчання, вимушена міграція та руйнування навчальних закладів створили безліч перешкод для здобуття якісних знань, особливо для дітей з особливими потребами.

Всі ці виклики потребують негайної та ефективної реакції від держави, адже від якості освіти залежить майбутнє України – освіта є ключовим фактором для відновлення країни та її подальшого розвитку.

Ключові проблеми в освітній сфері

Руїнування навчальних закладів через військові дії, небезпека для життя та здоров'я дітей, економічні труднощі, а також недостатня адаптація освітніх програм до умов війни створюють значні перешкоди для забезпечення безперервного навчання.

Міністерство освіти і науки України зазначає, що за кордоном наразі перебувають щонайменше півмільйона українських школярів. З них понад 200 тисяч навчаються. Це величезна кількість, яка потребує системної підтримки та адаптаційних заходів для забезпечення якісного навчання та психологічного добробуту дітей.

Під час навчання за кордоном, діти не тільки стикаються з мовними бар'єрами та відмінностями в навчальних програмах, що призводить до освітніх втрат та зниження академічної успішності. Також навчання за кордоном впливає на емоційний та психологічний стан дітей, що відображається на їхньому навчанні.

Також діти, які виїхали за кордон, стикаються з труднощами адаптації до нової освітньої системи та іншого культурного середовища, що ускладнює їхнє навчання. Ці труднощі обумовлені не лише новими умовами життя, але й тривалим стресом через війну та розлуку з батьківщиною.

Статистичні дані підтверджують ці проблеми. Так, згідно з результатами опитування, понад 60% українських дітей, що виїхали за кордон, відчувають труднощі в навчанні через мовний бар'єр, а понад 50% батьків повідомили про погіршення психологічного стану своїх дітей після переїзду.

Для розв'язання цих проблем необхідна психологічна підтримка. Організація психологічної допомоги та консультацій для дітей і їхніх батьків може поліпшити емоційний стан та сприяти адаптації. Важливо також створити програми підтримки ментального здоров'я у школах.

Також допомогти подолати освітні втрати можуть, такі освітні заходи, як розробка та впровадження спеціальних адаптаційних програм для українських дітей у закордонних школах, навчальні курси та додаткові заняття для подолання мовного бар'єра.

Важливу роль у розв'язанні цих проблем може відіграти міжнародна співпраця – вона дозволить обмінюватися досвідом та розробляти спільні освітні програми. Також важливим кроком є залучення міжнародних організацій до підтримки українських дітей через фінансування та надання ресурсів для навчання.

Статистичне порівняння України з іншими країнами вказує на те, що в багатьох державах, таких як Фінляндія, Сінгапур та Естонія, успішно впроваджуються інклюзивні та інноваційні підходи до освіти. Ці країни приділяють велику увагу ранньому дитячому розвитку, інтеграції технологій у навчальний процес та забезпеченню рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, включаючи тих, хто має особливі потреби.

Результати досліджень

На жаль сьогодні українська освіта не відповідає, ані сучасним тенденціям з боку особистості та суспільства, ані потребам економіки, ані освітнім тенденціям. Саме тому необхідна системна трансформація освітньої сфери для забезпечення нової якості освіти на всіх рівнях.

Дослідження, результати якого лягли у основу цієї колонки, було проведено Advanter Group та Центром соціальних змін та поведінкової економіки у межах проєкту UNICEF. Воно було спрямоване на аналіз поточного стану дошкільної та шкільної освіти в Україні в умовах війни, порівняння з міжнародним досвідом, виявлення основних проблем та розробку рекомендацій щодо їх вирішення.

Отже, згідно із соціологічним дослідженням 82% респондентів зазначають, що дошкільна освіта в Україні доступна. Проте, варто зазначити, що ближче до місця ведення воєнних дій, цей показник знижується. Так у східному та південному регіонах України цей показник знижується до 51% та 70% відповідно.

Найвагомішими бар'єрами у доступі до дошкільної освіти в умовах війни для українців стали: зменшення кількості дитячих садків за рахунок руйнування, припинення фінансування тощо – 58%, небезпека для життя та здоров'я – 57%, евакуація або вимушена зміна місця проживання – 49%, а також економічні труднощі, які зменшили можливості для оплати навчання – 49%.

Також повномасштабна війна, починаючи з 2022 року значно вплинула на навчання дітей. Згідно із соціологічними дослідженнями, основними перешкодами у доступі до закладів освіти в умовах війни є небезпека для життя та здоров'я (53%), зменшення кількості навчальних закладів (49%), економічні труднощі (49%).

Війна, стрес, втома та дистанційне навчання

Раніше, з 5 по 14 серпня 2023 року, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) провів через U-Report опитування 2 164 респондентів віком від 14 до 20 років з України та за кордоном, з метою дослідити вплив війни на успішність молоді в Україні. U-Report – це глобальний інструмент ЮНІСЕФ для залучення молоді та громадськості, який допомагає вдосконалити політику та програми, спрямовані на їхні потреби.

Основні результати опитування тоді показали, що стрес від війни, втома та дистанційне навчання негативно вплинули на успішність молоді за останній навчальний рік.

Так, близько 60% підлітків та молоді прагнуть надолужити втрачені через війну знання. При цьому 59,9% учнів відзначили погіршення знань з деяких предметів, а саме: математика – 68,2%; хімія – 39,7%; фізика – 49,4%; історія – 26,9%; англійська мова – 22,4%. Основними причинами погіршення успішності респонденти назвали втому та стрес (55,2%), онлайн-навчання (51,9%), неадаптованість програми (37,6%).

Згідно з результатами того опитування 64,8% учнів та студентів пропускали заняття протягом року. Головні причини пропусків: відсутність електроенергії (50%), тривоги та обстріли (49,3%), втома (39,3%).

Україна на порозі змін

Сьогодні навчальний процес у нашій країні відбувається під звуки сирен і обстрілів, а дехто взагалі втратив можливість навчатися. Війна і вимушена міграція, з одного боку, та глобалізація і євроінтеграція, з іншого, вимагають нових підходів до освіти і науки. Але попри труднощі, освіта має стати ключем до відновлення надії та можливостей для майбутнього, допомагаючи людям знайти своє місце в нових реаліях.

Саме тому важливою реформою Міністерства освіти і науки України є Нова українська школа (НУШ). Її основна мета полягає у створенні навчального середовища, де навчання було б приємним та корисним, надаючи учням можливість не просто набувати знання, але й ефективно використовувати їх у щоденному житті.

НУШ пропонує більше, ніж просто традиційне навчання; це місце, де учні залучені до процесу, активно висловлюють свої думки, навчаються критично мислити та брати відповідальність як громадяни. Мета НУШ не просто навчити дитину базовим предметам, а виховати інноватора та громадянина, який вмє ухвалювати відповідальні рішення та дотримуватися прав людини.

Замість простого запам'ятовування фактів і понять, у НУШ учні розвиватимуть компетенції. Ці компетенції становлять собою динамічне поєднання знань, умінь, навичок, методів мислення, поглядів, цінностей та інших особистих якостей, які сприяють ефективній соціалізації, професійному зростанню та продовженню навчання.

Таким чином, формується основа знань, яка поєднується з вміннями їх використовувати, а також з цінностями і навичками, які стануть корисними випускникам у професійній та особистісній сферах. Список компетентностей, які учні розвиватимуть у НУШ, вже визначено у законі «Про освіту». Його розробка відбулася з урахуванням «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей для навчання протягом усього життя».

Серед них: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною

та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність.

Також серед компетенцій є: інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей.

Окрім цього МОН вже розробило нову систему оцінювання для Нової української школи, замінивши традиційні табелі для перших класів на Свідоцтво досягнень. Ця система заснована на формульованому оцінюванні, яке акцентується на процесі навчання і прогресі учня, а не тільки на кількості помилок.

Реформа також торкається освітнього середовища, зосереджуючись не на матеріальних аспектах, а на створенні атмосфери поваги та уваги до потреб дитини, прагненні до знаходження ефективних методів навчання, що сприяє розвитку учнів.

Також зазнає позитивних змін фінансування освіти в Україні. У 2024 році на освіту в Україні заклали майже на 22% більше коштів, ніж у 2023 році. У Бюджетній декларації на 2025-2027 роки уряд також вбачає важливість фінансування освітньої сфери задля подолання викликів, з якими зіштовхнулася Україна.

Сучасна освітня візія

Отже, підсумовуючи вищенаведене, реформи у сфері дошкільної та шкільної освіти в Україні є важливим кроком до забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей. Вони спрямовані на подолання соціальних упереджень, створення інклюзивного освітнього середовища та покращення умов навчання.

Важливо продовжувати ці зусилля, забезпечуючи підтримку дітям з малозабезпечених сімей, дітям з ООС та забезпечуючи гендерну рівність у навчанні. Тільки таким чином ми зможемо створити освітню систему, яка сприятиме розвитку

кожної дитини та підготовці їх до успішного майбутнього.

Також важливим аспектом є створення безпечного та підтримуючого освітнього середовища, яке сприятиме всебічному розвитку дитини. Саме сучасний простір для навчання та розвитку має стати частиною візії майбутньої системи освіти для дітей. Важливою частиною цієї візії має бути свобода вибору, широкі можливості для самореалізації, безпека, висока якість освіти та безбарерність.

Іншими словами, для розв'язання проблем освіти в Україні необхідно вжити комплексних заходів. Перш за все, це безпека навчальних закладів, адаптацію освітніх програм до умов війни, забезпечення психологічної підтримки для дітей та вчителів, розвиток дистанційної та змішаної форми навчання, а також підвищення рівня обізнаності про освітні реформи серед населення.

Важливо також залучати міжнародний досвід та підтримку для впровадження нових технологій та інноваційних методик у навчальний процес (https://lb.ua/blog/andrii_dlihach/638896_ukrainska_osvita_potrebuie_glibokih.html). – 2024. – 09.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: о. Петро Балог, директор Інституту релігійних наук св. Томи Аквінського, Київ

Мобілізація і священники

Є одна тема, яка зараз дуже обговорюється в Україні і яка не стосується виключно християн, але загалом усіх українців і дуже поляризує наше суспільство. Йдеться про мобілізацію і «ухилянтів». З цього приводу виникає багато сварок у соцмережах. Але з погляду християнина, як потрібно до цього ставитися? У Конституції України йдеться про те, що захист держави є найважливішою функцією всього українського народу.

Військовий обов'язок є однаковим як для віруючих, так і для невіруючих. Конституція закріплює рівність усіх громадян і не допускає

дискримінації за ознакою релігії. Але не всі військовозобов'язані чоловіки хочуть іти воювати. Дехто, зокрема, через релігійні погляди. Є й такі, що про релігію не згадують, а просто бояться помирати на війні. Називають власні причини, чому уникають мобілізації. Хоча дехто так рятувався від мобілізації, що потонув у Тисі, ледь не замерз до смерті в горах...

Як взагалі це все слід трактувати? Щодо християн. Чи мають вони воювати? Чи всі (тут можна згадати, чому духовенство не може брати у руки зброю)? Якщо людина вважає за гріх відбирати у будь-кого життя, то що тоді робити? Чи можна говорити, що людина, ухиляючись від обов'язку, чинить гріх? Як щодо жінок, які кажуть, що «ненавидять ухиливців», але ж самі не воюють?

Любов до Батьківщини, тобто патріотизм, перевіряється у часи випробувань. Ці випробування можуть бути різного ступеня, проте інколи це випробування смертельні, що загрожують самому існуванню держави. Громадяни мають тоді особливі обов'язки перед своєю Батьківщиною, щоб дбати про неї, захищати її, не дати їй загинути, докласти всіх зусиль для її захисту, функціонування, життя.

Одночасно держава, яка є цією Батьківщиною, координує дії, накладені на неї Конституцією, для максимально ефективної реалізації цих дій у важкі часи. Вибираються пріоритети і обов'язки, які конечні для цього забезпечення захисту держави, і часом це робиться коштом відкладення інших важливих пріоритетів чи навіть деяких прав і свобод громадян. Видаються спеціальні закони, які обмежують ці права і свободи громадян заради вищих цілей, якими на даний момент є існування держави і те громадян як таких. Ці обмеження також мають бути передбачені Конституцією.

Між іншим, оголошується мобілізація населення країни згідно з законом. Це впливає передусім зі статей Конституції України, між іншим зі Статті 17, де на початку написано: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями

держави, справою всього Українського народу». Натомість у Законі України «Про оборону України», читаємо: «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України. Громадяни України чоловічої статі, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, а жіночої статі – також за відповідною фаховою підготовкою, повинні виконувати військовий обов'язок згідно із законодавством. Громадяни проходять військову службу, службу у військовому резерві та виконують військовий обов'язок у запасі відповідно до законодавства» (Стаття 17). Більш конкретні норми мобілізації регулює спеціальний Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Щодо ухилення від призову за мобілізацією і відповідальністю та покаранням за порушення, то тут держава керується чи то Кодексом України про адміністративні правопорушення (Статті 210-211), чи то Кримінальним Кодексом України (Статті 335-337).

Християни є такими ж громадянами України, як і всі інші. Різні конфесії, щоправда, мають своє специфічне відношення до військової служби, і мають з цього приводу різні пом'якшення, аж до звільнення від військової служби, які загалом скасовуються під час війни на підставі спеціальних законів. Зрештою, є різні хвилі мобілізації, і що наступна хвиля, то більша кількість громадян, навіть з «бронєю», може біти мобілізована, навіть жінки. Це все знов таки має регулюватися відповідними законами.

Власне, у цих законах влада може визначити певні категорії громадян, які відносяться до «критичної інфраструктури», коли їхня невійськова діяльність під час війни є критично важлива як для країни і її економіки загалом, так і для перемоги зокрема. Громадяни України, які є військовозобов'язаними, але працюють на об'єктах критичної інфраструктури, можуть отримати так звану «бронь» під час війни від мобілізації. Перелік підрозділів цієї інфраструктури в Україні довгий, між іншим це центральна і місцева влада, освіта, медицина, енергетика, транспорт, різна промисловість, фінансовий сектор, правопорядок тощо.

Католицька Церква виразно засуджуючи будь-які прояви військової агресії, й тоді забороняє католикам, тобто представникам своєї Церкви, у сумлінні брати участь у такому акті несправедливості і порушенні Євангелія, одночасно трактує захист своєї країни як обов'язок (Компендіум соціальної доктрини Церкви, 497-506). У цьому ж документі, тобто у Компендіумі, у 503 номері, знаходимо таке твердження – з посиланням на Документи II Ватиканського Собору і теж Катехизму Католицької Церкви – про тих, які з приводу сумління не хочуть використовувати зброю: «Ті, хто принципово ухиляється від обов'язкової військової служби, бо сумління не дозволяє їм використовувати зброю чи брати участь у деяких конфліктах, мають бути готовими до альтернативних видів служби. «Справедливо, коли гуманні закони дбатимуть про тих, хто відмовляється через сумління використовувати зброю, але погоджується на інші форми служіння людській спільноті» (пор. II Ватиканський Собор, Конституція «*Gaudium et spes*», 79, 1103; Катехизм Католицької Церкви, 2311).

Мобілізація священників

Питання мобілізації духовних осіб станом на кінець травня 2024 року, тобто на третій рік повномасштабного вторгнення, і на 11 рік воєнної агресії Росії проти України, і коли власне були сподівання, що ось-ось влада має вже вирішити це питання, воно так і не було вирішене. Не вирішене воно і тепер, восени 2024 року. Хоча, вирішення цього питання на законодавчому рівні кінцеве. Йдеться або про заміну військового обов'язку священникам альтернативною службою, або врегулювання капеланського служіння, або віднесення їх до «критичної інфраструктури». Взагалі, варто про це написати більш розлого, тому що багато громадян або просто не погоджується з такими «забаганками», або не розуміє, на підставі чого виникають такі питання, коли у країні війна.

Військовий капелан молиться разом з українськими воїнами в укритті на їхніх позиціях у селі неподалік міста Ізюм Харківської області, Україна, 24 квітня 2022 р. Фото: ЕРА/UPG

Військовий капелан молиться разом з українськими воїнами в укритті на їхніх позиціях у селі неподалік міста Ізюм Харківської області, Україна, 24 квітня 2022 р.

Враховуючи те, що Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» не запроваджує обмеження конституційного права на свободу совісті та віросповідання, та на підставі ч. 4 статті 35 Конституції України, загалом можна звертатися до представників ТЦК із проханням про відстрочку (відтермінування) військового обов'язку для священника, який є громадянином України, а щодо конфесійної приналежності – католицьким священником. Це прохання може подаватися у зв'язку з його релігійними обов'язками, які є критично важливими і незамінними для вірних Церкви. Однак, як показує практика, поки ситуація не врегульована законодавчо, такі прохання розглядаються у «ручному режимі», тобто все залежить від доброї волі керівництва ТЦК.

Якщо говорити по пунктах, то перелік підстав для відстрочки (відтермінування) для священників, у даному випадку – католицьких, є наступний:

1) Статус духовної особи Католицької Церкви, на відміну від мирян, тобто вірних католиків, що не належать до духовного стану, згідно найвищого церковного права, тобто «Кодексу Канонічного права», затвердженого 1983 року Папою Йоаном Павлом II, не може бути поєднаний з військовою службою (за винятком альтернативної чи капеланської), навіть підчас війни і загальної мобілізації, тому жоден священник не може бути добровільно мобілізованим без згоди його єпископа (Кодекс канонічного права, кан. 289, 1, Кодекс канонів Східних Церков, кан. 383, 2). Так як мобілізація і участь у бойових діях допускає можливість вбивства, а вбивство людини зазвичай є перешкодою до рукоположення, і кандидат до свячень, який допустився добровільного вбивства, незалежно від обставин, не може бути допущений до свячень (Кодекс, кан. 1041, 4), як також на священника за такий вчинок накладаються церковні кари і заборони (Кодекс, кан. 1397), це додатково унеможливує участь

священника чи духовної особі у бойових діях без порушення релігійної свободи. Йдеться про вбивство, яке може вчинити священник, який добровільно взяв в руки зброю, а не у тому випадку, якщо його проти його волі мобілізували, бо тоді вбивство вважається не добровільним.

2) Якщо брати до уваги, приміром, Римсько-католицьку Церкву, то станом на 2024 рік Римсько-католицька Церква в Україні нараховує понад 700 парафій, крім того, є різні громади, які не зареєстровані як парафії, проте там також є вірні, яким служать священники, що разом становить майже 1000 місць, які належить духовно обслужити, служити Служби Божі, хрестити, проводити похорони, відвідувати хворих тощо. Крім того є ще семінарії, духовні центри, гуманітарні осередки «Карітас», католицькі школи, дитсадки, притулки для вбогих тощо. Всіх єпархіальних священників Римсько-католицької Церкви в Україні є трохи понад 400, і ще десь 300 священників-монахів. Це означає, що на одного священника припадає в середньому більше ніж одна парафія, а часом один священник обслуговує 2-3 і більше місць. Варто теж додати одну важливу деталь: значний відсоток цього духовенства – це іноземні громадяни, духовних осіб РКЦ в Україні з українським громадянством відповідно є набагато менше, ніж загальна кількість священників. Загальна користь на фронті від цих декілька сотень громадян України, що є священниками, які у більшості випадків ніколи не були в армії, буде невелика, натомість шкода від припинення їхнього функціонування на парафіях, навіть у країні в стані війни, стане великою або теж критичною.

Проте це не лише кількісна проблема, але передусім якісна: так як служіння священника є церковним, його ніхто не зможе замінити на парафії у його служінні, ніхто замість нього не зможе служити Службу Божу, ніхто не замінить його як сповідника, і тому у випадку мобілізації чи навіть капеланської служби вірні будуть позбавлені духовного обслуговування, такого як участь у богослужіннях, хрещеннях, сповіді, похоронах, в тому числі – загиблих українських військових і т. д. Це фактично

означатиме припинення нормального духовного функціонування даних релігійних спільнот, і право вірних сповідувати свою релігію буде прямо порушене.

«Претензія не в тому, що вони Бога не люблять, а в тому, як роблять свою справу». Капелани про проблеми капеланської служби

Теж не менш важливим фактором є той, що заміна одних священників іншими, новими – це для Римсько-католицької Церкви в Україні дуже довгий і клопіткий процес. Виховання і навчання одного семінариста від моменту вступу до рукоположення у священника триває у наших семінаріях 8 років. Крім того, постійно бракує покликань, тому ситуацію рятують іноземні священники, яких також з року в рік стає все менше, тому у майбутньому покладатися належить лише на власні сили. А власних покликань на всі три наявні в Україні семінарії РКЦ, тобто у Львові, Городку і у Ворзелі, є в середньому 4-5 семінаристів в рік. Це більше ніж мало на понад 1000 місць, які належить забезпечити духовною опікою.

3) Міжнародне гуманітарне право (International Humanitarian Law) закликає до захисту релігійних лідерів під час збройних конфліктів та воєн. У контексті участі у бойових діях, коли там з різних причин знаходяться медичні працівники чи духовні особи, Третє Правило Міжнародного гуманітарного права звучить так: «Всі члени збройних сил сторони конфлікту є комбатантами, за винятком медичного та релігійного персоналу». Тому у тих випадках, коли держава, навіть в рамках загальної мобілізації, змушує релігійних лідерів (тобто, духовенство) брати до рук зброю, порушує цей принцип. Україна дотримується цього принципу, хоча на сьогоднішній день у своєму внутрішньому законодавстві поки що це не враховано, і духовні особи не означені як представники «критичної інфраструктури». Крім того, кружляє неофіційна інформація, що Україна частково відмовилася від положень Міжнародного гуманітарного права «з огляду на війну» (sic! – власне це право і розроблялося, між іншим, з огляду на війну!), ну і ще тому, «що країна тепер бореться за своє виживання»...

Згідно МГП, комбатантами є особи зі складу збройних сил, які мають право безпосередньо брати участь у воєнних діях, тобто їхньою невід'ємною функцією є застосування зброї або систем озброєння (ст. 3 Гаагських Положень 1907 р., п. 2 ст. 43 Додатковий Протокол Женевської Конвенції I). Решта військовослужбовців мають статус «некомбатантів», а їхній конкретний статус визначається національним законодавством на підставі зазначених міжнародно-правових засад (наприклад, військові судді, чиновники, робітники тощо). МГП також установлює, що медичний та духовний персонал збройних сил не є комбатантами (п. 2 ст. 43 Додатковий Протокол Женевської Конвенції I), але в разі потрапляння в полон користується всіма правами та пільгами військовополонених (ст. 33 Женевської Конвенції III).

У Посібнику з Міжнародного гуманітарного права для України (2004) зазначено, що релігійні діячі «перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права» і що здійснення примусу на таких осіб є «серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права» (Україна, Посібник із застосування норм МГП, Міністерство оборони, 11 вересня 2004 р., §§ 1.2.33 і 1.8.5). Далі в посібнику зазначається, що «Некомбатанти (ті, хто не воює) – це члени збройних сил, які надають їм допомогу, але не беруть безпосередньої участі у бойових діях. До них [відносяться] капелани... Зброя не повинна застосовуватися проти таких осіб, поки вони займаються виконанням своїх прямих обов'язків... Такі особи стають комбатантами у разі їх безпосередньої участі у бойових діях» (Україна, Посібник МГП, 1.2.24). І врешті є визначення, хто такі духовні згідно МГП: «Релігійний персонал» – це особи, які займаються виключно виконанням релігійних (духовних) функцій» (Україна, Посібник із застосування норм МГП, Міністерство оборони, 11 вересня 2004 р., §§ 1.2.24 та 1.2.36).

4) Зазвичай, для духовних осіб пропонується альтернативна служба або ж участь у бойових діях у статусі капеланського служіння у лавах ЗСУ. Наприкінці 2021 року в Україні почав діяти Закон України Про Службу військового

капеланства. Згідно Закону України від 30 листопада 2021 року № 1915-IX, Стаття 7 «Вимоги до військового капелана» зазначено: 1) Військовим капеланом може бути громадянин України, який є священнослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації та отримав від керівного центру (управління) відповідної релігійної організації мандат на право здійснення військової капеланської діяльності; 2) Обов'язковою вимогою для зайняття посади військового капелана є наявність вищої богословської освіти.

Крім того, згідно Статті 1 даного Закону, пункт 7, квота конфесійного представництва військових капеланів – це співвідношення кількості військових капеланів окремої конфесії до загальної кількості військових капеланів у відповідній службі. Відповідно, лише невелика кількість священнослужителів може бути капеланами. І теж, абсолютна більшість богословських дипломів священнослужителів Римсько-католицької Церкви в Україні є або без акредитації Міністерства освіти України, або отримана за кордоном, що унеможлиблює залучення священнослужителя до капеланського служіння у ЗСУ.

Щодо альтернативної служби, яка передбачена для громадян, яких релігійні переконання суперечать участі у бойових діях, і яка у випадку загальної мобілізації в країні у більшості випадків де-факто скасовується, а її проходження також вимагає полишення священником місця служіння і обслуговування вірних, тому важливим моментом для духовних осіб було б врахування їхньої духовного служіння у парафіях, семінаріях, духовних центрах тощо як критично важливого для громадян України і з огляду, що ця релігійна діяльність пастирів, яка, крім релігійного елементу, включає також соціальну та гуманітарну опіку населення, була зарахована як власне альтернативна служба в часі війни.

5) Дуже багато священників та інших духовних осіб Римсько-католицької Церкви в Україні залучені у гуманітарній сфері, яка стала важливим елементом допомоги населенню країни, починаючи з початку цієї війни, тобто з 2014 року. Без сумніву, ця сфера є не менш

важливою для України, ніж збройний захист, і представники духовенства тут є набагато більш ефективні, ніж більшість інших верств населення, як також більш позитивні для країни, аніж коли б вони – більшість без попереднього військового досвіду – мали б бути залучені до військових дій. Багато католицьких священників задіяні чи то через якісь центри, чи то безпосередньо у своїх парафіях до гуманітарних акцій: або як організатори підтримки воїнів, переселенців, родин воїнів, чи як посередники у таких акціях з-за кордону. Саме авторитет католицького священника дозволяє католицьким організаціям Заходу надавати гуманітарну допомогу населенню України.

Більше того, духовна підтримка на місцях родин, чи тих, рідні яких воюють на фронті, чи тих родин, які вже, на жаль, втратили у цій війні своїх рідних, чи сини і дочки яких повернулися з фронту покаліченими чи психічно знівеченими, є дуже важливим полем праці, яку крім психологів чи інших фахових спеціалістів повинні виконувати теж священнослужителі.

Власне, на підставі вищеперерахованих критеріїв чи подібних може бути розроблений закон України про священників чи духовних осіб у часі війни в Україні.

Післямова

Є священники чи пастори з деяких конфесій в Україні, які готові йти воювати зі зброєю в руках. В принципі, з точки зору законодавства України нічого не стоїть цьому на перешкоді, якщо у них все добре зі здоров'ям та віком, тобто будуть визнані військовозобов'язаними і проявлять бажання стати воїнами, як добровольці, чи просто відразу, отримавши бойову повістку, поїдуть у пункт комплектації і підготовки.

Свого часу, в давнину, духовні особи – хоча це і були винятки – брали до рук зброю і воювали. В часах секулярних урядів, особливо у ХХ столітті, в деяких країнах деяких священників без проблем мобілізували, приміром підчас II Світової війни. Проте саме після тієї війни і розроблялося Міжнародне Гуманітарне право, бо як здавалося, була в цій практиці мобілізації духовних осіб якась невідповідність.

Варто подумати, яка є місія священника чи то загалом, чи то підчас війни. Не вистачить дивитися лише на статтю. Багатодітний батько, без огляду на те, що він чоловічої статі, має свою важливу місію підчас війни: допомогти своїй дружині виховати і забезпечити чисельне потомство. Професор у ВНЗ чи лікар мають теж свою місію в тилу підчас війни. Служіння священника часто береться в лапки під час війни, так, як би воно було лише «на мирні часи», а коли війна, то священник стає для держави і для багатьох громадян просто «громадянином чоловічої статі».

Напевно, варто допрацювати це українське законодавство щодо статусу священників у часі війни. Варто також допрацювати Церквам і церковним спільнотам щодо статусу священників в очах суспільства і їхньої ролі в ньому, незалежно від обставин. А передусім, варто самим священникам про цей суспільний статус і авторитет подбати. Найкраще – через ревне служіння Богу і людям, через любов Бога понад усе а довіреним пастирській опіці ближніх як самих себе (https://lb.ua/blog/petro_baloh/639096_mobilizatsiya_i_svyashchenniki.html). – 2024. – 10.10).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Дроздов Олександр Михайлович, професор, доктор юридичних наук, заслужений юрист України, адвокат, член Комісії з питань правової реформи при Президентові України, заступник голови Галузевої експертної ради з галузі знань 08 “Право” НАЗЯВО, член Науково-консультативних рад при Конституційному Суді України та Верховному Суді, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Юридичного факультету ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука», (м. Рівне, Україна), доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків, Україна), Дроздова Олена Валеріївна, доцентка, кандидатка юридичних наук, адвокатка, професорка

кафедри кримінального права та кримінології, міжнародного публічного права та міжнародних відносин Юридичного факультету Університету Барселони (м. Барселона, Королівство Іспанія), доцентка кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Юридичного факультету ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука», (м. Рівне, Україна)

Мобільні технології та межі приватності: європейський досвід доступу до персональних даних і його значення для України

Рішення Суду справедливості ЄС від 4 жовтня 2024 року у справі про отримання доступу до персональних даних, що зберігаються на мобільному телефоні, проливає світло на те, як можуть співіснувати інтереси правосуддя і захисту персональних даних.

Розвиток мобільних технологій та стрімке збільшення використання персональних пристроїв створюють нові виклики для правової системи. Особливо це стосується доступу до персональних даних, що зберігаються на мобільних телефонах, та захисту права на приватність. Рішення Суду справедливості ЄС від 4 жовтня 2024 року у справі про отримання доступу до персональних даних, що зберігаються на мобільному телефоні (справа C-548/21)[1] проливає світло на те, як можуть співіснувати інтереси правосуддя і захисту персональних даних. Це питання є актуальним і для України, де розвиток цифрових технологій та євроінтеграційні прагнення також обумовлюють удосконалення правових норм.

Суть проблеми полягає в забезпеченні дотримання балансу між двома ключовими аспектами:

Право на приватність та захист персональних даних, зокрема даних, що зберігаються на мобільних пристроях.

Необхідність забезпечення ефективних засобів боротьби зі злочинністю, які передбачають доступ до цих даних.

Рішення Суду ЄС у справі C-548/21 стосується питання про те, чи може поліція отримати доступ до персональних даних без попереднього дозволу суду або незалежного

органу, навіть якщо злочин не є тяжким. Ця ситуація піднімає проблеми щодо втручання в приватне життя громадян та застосування принципу пропорційності в подібних справах.

Суду ЄС у рішенні по справі C-548/21 зазначив, що доступ поліції до даних, що містяться в мобільному телефоні, не обов'язково обмежується боротьбою з тяжкими злочинами

Однак такий доступ передбачає попередній дозвіл суду або незалежного органу і повинен бути пропорційним.

Доступ поліції під час досудового розслідування до персональних даних, що зберігаються на мобільному телефоні, може становити серйозне або навіть особливо серйозне втручання у фундаментальні права суб'єкта даних. Однак він не обов'язково обмежується лише боротьбою з тяжкими злочинами. Національне законодавство повинне визначати фактори, які слід брати до уваги для надання такого доступу, такі як характер або категорії відповідних кримінальних правопорушень. Щоб забезпечити дотримання принципу пропорційності у кожній конкретній справі, що передбачає зважування всіх відповідних факторів у кожному індивідуальному випадку, доступ повинен, крім того, підлягати попередньому дозволу суду або незалежного органу, за винятком належним чином обґрунтованих випадків терміновості. Суб'єкт даних повинен бути поінформований про підстави для такого дозволу, як тільки надання цієї інформації більше не буде загрожувати розслідуванню.

Обставини справи. Австрійська поліція вилучила мобільний телефон одержувача посилки після виявлення, під час перевірки на наркотики, що в цій посилці містилося 85 грамів канабісу. Далі поліція безуспішно намагалася розблокувати мобільний телефон, щоб отримати доступ до даних, що містяться в ньому. У неї не було дозволу від прокуратури або суду, вона не задокументувала свою спробу розблокування телефону і не поінформувала про це заінтересовану особу.

Ця особа оскаржила вилучення свого мобільного телефону в австрійському суді. Лише під час цих судових розглядів вона

дізналася про спроби розблокувати телефон. Австрійський суд звернувся до Суду ЄС з питанням про те, чи відповідає законодавство Австрії, яке, на думку цього суду, дозволяє поліції діяти таким чином, законодавству ЄС. Йдеться саме про застосування Директиви Європейського Парламенту та Ради 2016/680 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних компетентними органами з метою запобігання, розслідування, виявлення чи переслідування за кримінальні правопорушення або для виконання кримінальних покарань, а також щодо вільного переміщення таких даних[1]. Він зазначає, що правопорушення, в якому звинувачують відповідну особу, карається максимальним строком позбавлення волі в один рік і, отже, становить лише незначне правопорушення.

Позиція Суду. Суд ЄС спочатку зазначив, що, всупереч твердженням деяких урядів, відповідне законодавство ЄС застосовується не лише у випадку успішного доступу до персональних даних, що містяться в мобільному телефоні, але й у випадку спроби отримати доступ до цих даних.

Далі він констатував, що доступ до всіх даних, що містяться в мобільному телефоні, може становити серйозне або навіть особливо серйозне втручання у основоположні права суб'єкта даних. Насправді ці дані, до яких можуть входити повідомлення, фотографії та історія перегляду в Інтернеті, можуть, залежно від обставин, дозволити зробити дуже точні висновки щодо приватного життя суб'єкта даних. Крім того, вони можуть включати особливо конфіденційні дані.

Серйозність правопорушення, яке розслідується, є одним із головних параметрів при оцінці пропорційності такого серйозного втручання. Однак вважати, що тільки боротьба з тяжкими злочинами може виправдати доступ до даних, що містяться в мобільному телефоні, означало б необґрунтовано та надмірно обмежити слідчі повноваження компетентних органів. Це призвело б до підвищеного ризику безкарності за кримінальні правопорушення загалом, а отже, і до ризику для створення

простору свободи, безпеки та правосуддя в Європейському Союзі.

Проте таке втручання в приватне життя та захист даних має бути передбачене законом, що передбачає, що національне законодавство повинне з достатньою точністю визначати фактори, які слід брати до уваги, зокрема характер або категорії відповідних правопорушень.

Крім того, доступ має бути підданий попередньому розгляду, здійсненому судом або незалежним адміністративним органом, за винятком належним чином обґрунтованих випадків терміновості. У такому терміновому випадку розгляд має бути здійснений невідкладно.

Такий розгляд повинен забезпечити справедливий баланс між, з одного боку, законними інтересами, пов'язаними з потребами розслідування в контексті боротьби зі злочинністю, і, з іншого боку, фундаментальними правами на приватне життя та захист персональних даних.

Нарешті, суб'єкт даних повинен бути поінформований про підстави, на яких ґрунтується дозвіл на доступ до його даних, як тільки повідомлення цієї інформації більше не буде загрожувати розслідуванню. У цій справі суб'єкт даних знав, що його мобільний телефон було вилучено, коли австрійські правоохоронні органи безуспішно намагалися його розблокувати, щоб отримати доступ до даних, що містяться в ньому. За таких обставин інформування його про те, що ці органи збираються спробувати отримати доступ до цих даних, не видається таким, що може поставити під загрозу розслідування; відповідно, його слід було попередньо про це повідомити.

Український контекст. Частина 6 статті 236 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) встановлює, що слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, долати системи логічного захисту, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити чи зняти (деактивувати) систему логічного захисту або обшук здійснюється за

відсутності осіб, зазначених у частині третій цієї статті.

Якщо під час обшуку слідчий, прокурор виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл на проведення обшуку, але щодо яких є достатні підстави вважати, що інформація, що на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, прокурор, слідчий має право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних, що на них міститься, на місці проведення обшуку.

У порівнянні з рішенням Суду справедливості ЄС у справі С-548/21, ключовими вимогами є дотримання принципу пропорційності та попередній судовий контроль при доступі до персональних даних, що містяться на мобільних пристроях. Рішення Суду справедливості ЄС встановлює, що навіть для незначних злочинів доступ до персональних даних має бути виправданий і дозволений судом або незалежним органом, окрім випадків терміновості.

На основі наведеного рішення Суду справедливості ЄС та змісту частини 6 статті 236 КПК України, можна зробити висновок, що ця норма українського законодавства не повністю відповідає вимогам, встановленим у рішенні Суду ЄС. Ось кілька ключових моментів.

Законодавче визначення обставин. Національне кримінально-процесуальне законодавство повинно чітко визначати обставини, які необхідно враховувати при наданні доступу до даних у відповідних випадках. Серед цих обставин особливу увагу слід приділити характеру або категоріям правопорушень. Це дозволить забезпечити прозорість і обґрунтованість прийняття рішень, а також сприятиме дотриманню вимозі пропорційності під час доступу до персональних даних.

Проблема попереднього судового або незалежного дозволу. Рішення Суду ЄС вимагає, щоб доступ до даних мобільного телефону був санкціонований попереднім судовим

контролем, за винятком належним чином обґрунтованих випадків терміновості. Втім, на нашу думку, така терміновість не виключає необхідність наступного судового контролю. Однак у положеннях КПК України відсутня чітка вимога щодо отримання дозволу слідчого судді на доступ до таких даних до проведення обшуку або безпосереднього доступу до мобільного телефону. Крім того, в українському законодавстві не визначено критеріїв для оцінки терміновості та не передбачено обов'язковості належного обґрунтування таких випадків.

Фактично, слідчий самостійно приймає рішення щодо доступу до даних під час обшуку на підставі поточних обставин, без попереднього дозволу суду, що фактично дозволяє йому діяти без зовнішнього незалежного контролю. Це, на нашу думку, прямо суперечить вимогам, викладеним у рішенні Суду ЄС, яке чітко встановлює необхідність попереднього судового контролю для забезпечення балансу між правом на приватність і інтересами розслідування.

Пропорційність. Суд ЄС підкреслив важливість забезпечення справедливого балансу між потребами розслідування та фундаментальними правами на приватність і захист персональних даних. Це передбачає, що доступ до даних має бути чітко обмежений законодавчими рамками та враховувати серйозність злочину. Однак частина 6 КПК України дозволяє доступ до комп'ютерних систем і мобільних терміналів на підставі наявності підстав вважати, що інформація є важливою, без обов'язкового врахування серйозності правопорушення як критерію для надання такого доступу. Це може призвести до ризику непропорційного втручання в приватне життя громадян

Інформування суб'єкта даних. Рішення Суду ЄС також передбачає, що особа має бути проінформована про підстави для доступу до її даних, як тільки це не буде шкодити розслідуванню. Слід звернути увагу на випадки, якщо суб'єкт даних знає, що його мобільний телефон вилучено, коли правоохоронні органи безуспішно намагаються його розблокувати, щоб отримати доступ до даних, що містяться

в ньому. За таких обставин інформування його про те, що ці органи збираються спробувати отримати доступ до цих даних, не видається таким, що може поставити під загрозу розслідування; відповідно, такого суб'єкта слід попередньо про це повідомити.

Висновок. Частина 6 статті 236 КПК України не повністю відповідає вимогам, встановленим рішенням Суду справедливості ЄС. Основні розбіжності полягають у відсутності попереднього судового контролю, недостатній чіткості критеріїв пропорційності при доступі до даних, а також у відсутності зобов'язання відповідного поінформування суб'єкта даних. Для приведення українського законодавства та практики його застосування у відповідність до європейської практики необхідні зміни, спрямовані на забезпечення більшого захисту приватності (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016L0680> (<https://sud.ua/uk/news/blog/312546-mobilni-tekhnologiyi-ta-mezhi-privatnosti-yevropeyskiy-dosvid-dostupu-do-personalnikh-danikh-i-yogo-znachennya-dlya-ukrayini>). – 2024. – 09.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог Коаліції «Україна. П'ята ранку»; Валентина Потапова, керівниця напрямку національної адвокації; Валерія Куберська, юристка ГО Центр громадянської просвіти “Альменда”

«Чому діти в окупації – вразлива група? Чи існує для них рівність в доступі до освіти»

Катаріна Томашевські, спеціальна доповідачка ООН з питань освіти.

Якщо дискримінація неповністю викрита, їй не можливо ефективно протистояти.

З 2014 року значна частина території України є тимчасово окупованою Російською Федерацією внаслідок встановлення контролю нею над цими територіями, станом на зараз близько 26% територій окуповані. У зв'язку з цим наразі під окупацією перебуває близько 1 600 000 дітей. Діти в умовах збройного конфлікту

є однією із найвразливіших груп населення. Відповідно до Закону України “Про соціальні послуги” вразливі групи населення – особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників.

На нашу думку, діти, які перебувають на тимчасово окупованій території України (далі – ТОТ), які змушені навчатись за освітніми стандартами країни-окупанта, що суперечить міжнародним нормам, які піддаються індоктринації та мілітаризації, а також перебувають в постійному страху, є особливо вразливою групою.

Таким чином, для забезпечення рівного доступу до реалізації права на освіту громадян України, що перебувають на ТОТ, з боку держави потрібні певні позитивні дії. В цьому контексті під позитивними діями розуміється наступне: усунення фактичної нерівності у сфері освіти до визначеної вразливої групи через вирівнювання можливостей користуватися правами і свободами, яких такі особи були позбавлені внаслідок своїх певних характеристик. Ширше тлумачення позитивних дій зазначено в статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»: «Спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності в можливостях для особи та/або групи осіб реалізовувати на рівних підставах права і свободи, надані їм Конституцією і законами України».

Проте для того, щоб більш якісно визначити позитивні дії держави щодо захисту права на освіту, варто розмежовувати категорії вразливих груп дітей на ТОТ.

Категорії вразливих груп дітей на ТОТ: фактори та характеристики

Станом на 2024 рік до ТОТ України відносять частини Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької, Харківської, Миколаївської областей, Автономну Республіку Крим та місто Севастополь.

Крім того, для визначення особливостей вразливої групи варто враховувати тривалість

перебування в окупації. Однією із таких категорій є діти, котрі більше 10 років перебувають на ТОТ України, а отже мають обмежений доступ до здобуття освіти згідно з українськими державними стандартами.

Тривалість окупації має значення, бо діти, які 2 роки перебувають на ТОТ – мають освітній розрив (прогалини у навчанні) лише за профільну середню освіту, адже мали можливість вивчати певні предмети більшу частину життя та в багатьох випадках змогли зберегти зв'язки з власними українськими школами та навчатись в них дистанційно. Хоча, безумовно, така тривала й навіть нетривала окупація в будь-якому випадку має значний негативний вплив.

В той же час діти, які перебувають в окупації більше 10 років мають освітній розрив за рівень початкової освіти тривалістю чотири роки; базової середньої освіти тривалістю п'ять років та профільної середньої освіти тривалістю два навчальних роки. Адже практично все їхнє шкільне життя пройшло в окупації, де вони були позбавлені можливості обирати за якими державними стандартами їм навчатись: українськими чи російськими.

Діти та їхні батьки зазнають залякувань з боку окупаційної влади та вимушені навчатись за державними стандартами країни-агресора, що обмежила доступ до вивчення рідної мови (українська), що зазначається в рішенні Європейського суду з прав людини від 25.06.2024 у справі Україна проти Росії (щодо Криму) та визнається як порушення ст. 2 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Окрім цього РФ повністю заборонила вивчення історії України.

Для визначення особливостей вразливої групи слід враховувати наступні фактори:

1. дії окупаційної влади в сфері як формальної, так і неформальної освіти, спрямовані на знищення української ідентичності;

2. обмеження доступу до вебсайтів з доменом "ua", які заблоковані на ТОТ, а намагання обійти заборону за допомогою VPN фіксуються окупаційними спецслужбами.

Таким чином, до характеристик, що відмежовує таку групу в середині спільної

вразливої групи (діти, що перебувають на ТОТ), можна віднести:

-тривалість перебування в окупації (більше 10 років, з 2014 року);

-відсутність українських документів, що посвідчують особу (id-картки) або ускладнений доступ до можливості їх отримання (фінансовий, безпековий, логістичний);

-обов'язковість (примус) навчання в закладах середньої освіти на ТОТ, і як наслідок подвійне навантаження у випадку отримання дистанційної освіти за держстандартом України;

-обмежений доступ до очної та/або дистанційної української освіти, а намагання це реалізувати супроводжується значними безпековими ризиками та має досить обмежені можливості, або взагалі відсутність такого доступу;

-масштабність освітніх втрат та розривів (за всі рівні повної загальної середньої освіти: початкова освіта – перший рівень НРК; базова середня освіта – другий рівень НРК; профільна середня освіта – третій рівень НРК);

-обмеженість в доступі до освіти через повну втрату мови освітнього процесу (українська мова);

-психоемоційний стан, який пов'язаний з перебуванням у постійному страху за свою проукраїнську позицію у зв'язку з наявною кримінальною та адміністративною відповідальністю за це в законодавстві РФ;

-обмежений доступ до вебресурсів для вивчення українознавчих предметів у зв'язку із блокуванням країною-агресором українських вебсайтів (понад 10 років);

-обмежений доступ до паперових українських підручників у зв'язку із їх знищенням за вказівкою окупаційної влади (10 років);

-вплив цілеспрямованих заходів з боку РФ з метою викорінення їхньої української ідентичності та насаджуванні російської як через формальну, так і через неформальну освіту;

-обмеженість інформаційного доступу (понад 10 років перебувають в інформаційному вакуумі)

-тиск на батьків та опосередкований тиск на дітей у зв'язку із цим.

Вищезазначені характеристики вказують на певні обмеження в доступі до освіти та на порушення рівності в освіті. Зокрема відповідно до ст.1 Конвенції з подолання дискримінації в освіті термін «дискримінація» охоплює будь-яке виокремлення, виключення, обмеження чи надання переваги, зокрема позбавлення будь-якої особи чи групи осіб доступу до освіти будь-якого типу чи рівня. Тож, на практиці ми спостерігаємо, що діти, які перебувають на ТОТ тривалий час не мають допомоги зі сторони держави, що врегулювала б цю ситуацію.

Ознаки непрямой дискримінації – чому та як?

Також становище зазначеної групи можна віднести до непрямой дискримінації, яка проявляється через формально нейтральні правила, норми, критерії чи практику, коли певна людина або група людей опиняється у невігідному становищі порівняно з іншими, або отримує гірші умови. Попри те, що держава в минулому вчинила певні дії, наразі їх недостатньо.

Не зважаючи на це, все такі діти, що проживають на ТОТ достатньо вмотивовані для вступу до українських закладів вищої освіти та намагаються це реалізувати. Для них існує спрощений порядок вступу відповідно до Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес, затвердженого Наказом МОН № 271 від 01.03.2021, що у свою чергу враховує відсутність у дітей, що перебувають на ТОТ документів про здобуття повної загальної середньої освіти українського зразка. Так, для їх отримання необхідно скласти 2 річних оцінювання: з української мови та історії України. При цьому, чітких програм, за якими уповноважені заклади загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) мають складати завдання для річних оцінювань не існує. Тому зазвичай такі уповноважені ЗЗСО складають завдання на власний розсуд відповідно до

загальних програм. До того ж, лише невелика кількість закладів освіти розміщує інформаційні матеріали для підготовки до таких оцінювань.

16 травня 2024 року затверджено Наказ МОН №701 “Про затвердження рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти”. Як зазначається на офіційному вебсайті МОН:

«Ці програми можна використовувати для тих учнів, які пропустили навчання або тривалий час не вчилися за українськими освітніми програмами. Зокрема, діти за кордоном та ті, що вимушено перебувають на тимчасово окупованих територіях. Зміст скорочених програм побудовано таким чином, що діти здобуватимуть основні знання з визначених предметів, які допоможуть їм безперешкодно продовжувати навчання в українських школах».

Модифіковані програми сформовані на основі модельних навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, з української мови та української літератури для 5–7 класів, історії України для 5–6 класів, географії для 6–9 класів, навчальних програм із зазначених предметів для 8–11 класів, затверджених МОН. Проте після цього ЗЗСО мали досить обмежений час для оновлення завдань для річних оцінювань та матеріалів для підготовки, якщо такі були. Жоден існуючий зараз підручник, посібник чи онлайн-ресурс не розрахований та не враховує особливості осіб (дітей), що перебувають тривалий час в окупації.

Отож, зрозуміло, що абітурієнти, які перебувають на ТОТ, мають досить обмежені можливості в підготовці до річних оцінювань, адже навіть заклади освіти не завжди можуть надати їм відповідні матеріали, а реальна можливість підготуватись перебуваючи безпосередньо на окупованій території практично відсутня.

З презентації МінРе про проведення безоплатного навчання на курсах (відділеннях) з підготовки до вступу до державних закладів вищої освіти, віднесених до сфери управління МОН

У 2021 році за підтримки Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій було реалізовано проєкт на базі закладів вищої освіти, що надавав можливість особам, що перемістились з тимчасово окупованих територій та виявили бажання навчатись в українських закладах вищої освіти пройти безкоштовні підготовчі курси, які включали заняття із української мови та літератури, історії України, математики і англійської мови. Проте цей проєкт діяв лише в 2021 році. Також у 2021 році МОН було організовано пілотний проєкт, що включав безкоштовні підготовчі курси для осіб з ТОТ, які далі не мали свого продовження. Наразі ЗВО в своїй більшості не мають підготовчих курсів спеціально для осіб з тимчасово окупованих територій, що враховували б умови, в яких перебували діти. Натомість в багатьох ЗВО є платні підготовчі курси, які є загальними та неадаптованими для вступників з ТОТ.

Отже, наразі існує ситуація, яку можна трактувати як непрямую дискримінацію, адже для вступників з ТОТ, які є дійсно вразливою групою населення, тому що перебувають в умовах ізоляції від україномовної та українознавчої складової через обставини, що не залежать від їх чи їхньої волі, не передбачено підтримки з боку держави у вигляді безоплатних курсів щонайменше з української мови та історії України чи інших адаптаційних курсів. Тобто на момент складання річних оцінювань в уповноваженому закладі загальної середньої освіти їхні знання не дорівнюють тому рівню знань, який має середньостатистичний школяр, що проживає на території, підконтрольній Україні та який має вільний доступ до навчальних матеріалів.

Пропозиції

Ми вбачаємо наступні можливі шляхи розв'язання вищеописаних проблем:

врахування ситуації, в якій перебувають абітурієнти, а саме повну ізоляцію від українознавчого компонента впродовж тривалого часу (більше 10 років);

розробка єдиних програм річних оцінювань, що будуть адаптовані до ситуації;

підтримка на державному рівні програм безкоштовних підготовчих/реінтеграційних

курсів з предметів українознавчого компоненту для осіб з тимчасово окупованих територій, які будуть доступні не лише в період вступної кампанії, а також які можна буде проходити офлайн так і онлайн за допомогою безпечних платформ.

Чинне законодавство України передбачає концепцію “позитивних дій”, теоретичну можливість їх впровадження як на державному, так і на недержавному рівнях. Проте на практиці позитивні дії фактично не застосовуються, залишаючись здебільшого декларативною можливістю. Водночас, саме зараз вирішення даного питання набуває особливої актуальності. Ця проблема цілком може бути вирішена шляхом розробки окремого нормативно-правового акта, що буде спрямований на усунення наявної непрямой дискримінації цієї вразливої групи та врахує всі особливості цієї групи. Війна в нашій країні продовжується, і наша перемога є безумовним пріоритетом (https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/639712_chomu_diti_okupatsiivrazliva_grupa.html). – 2024. – 14.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Ігор Попов, експерт аналітичного центру «Об'єднана Україна»

Гарантії безпеки для України – НАТО, ЄС, двосторонні та регіональні союзи

Україна потребує військової допомоги та гарантій безпеки з боку країн-союзників для стримування Російської Федерації в цій війні на після її закінчення. Безпека України могла би стати частиною нової глобальної безпекової угоди, проте її підготовка потребує тривалого часу, а протиріччя між найбільш впливовими світовими країнами лише посилюються і далекі від розв'язання. Тому Україна повинна будувати систему безпекових гарантій, не чекаючи вирішення всіх глобальних протиріч. Ця система гарантій повинна створити набір інструментів, які будуть запобіжником від повторення військової агресії проти нашої країни. Такі інструменти повинні мінімізувати ризики нової війни. Потенційна ціна нового

вторгнення повинна бути максимально високою, що має стримувати агресора від нової війни.

Ідеальним варіантом безпекової системи був би вступ України до НАТО. Не зважаючи на всі виклики, ця система колективної безпеки залишається найбільш надійною, а збройні сили членів альянсу – найбільшою військовою силою в регіоні та світі. Розвиток ситуації демонструє, що в найближчій перспективі шанси на вступ до НАТО не є гарантованими, хоча українська дипломатія і продовжуватиме боротьбу за отримання запрошення до членства. Президент В. Зеленський оголосив, що отримання запрошення до НАТО є частиною Плану перемоги. Отримання такого запрошення вже у 2024 значно посилює би позицію України та відкинуло російські пропозиції щодо нейтрального статусу нашої держави. В будь-якому разі Україна повинна виконувати всі вимоги щорічних програм співпраці з НАТО, готувати свою інституційну спроможність до можливої зміни геополітичної обстановки, що може відкрити «вікно можливостей». В такому випадку, в разі зміни політичних та безпекових умов запрошення може бути надане досить оперативно, а термін отримання членства може стати таким же коротким, як це було у випадках із Швецією та Фінляндією. Ідея надати безпекові гарантії НАТО лише для контрольованих територій поки що обговорюється на рівні експертів і журналістів, вона має свої ризики і може розглядатися лише в комплексі з усіма пунктами досягнення миру.

Оскільки на сьогодні неможливо передбачити, коли члени НАТО будуть готові надати для України запрошення до членства, найбільш працюючим механізмом безпекової співпраці став комплекс двосторонніх угод Ukraine compact.

Двосторонні угоди надають значний простір для маневру та впровадження нових проєктів у сфері безпеки та оборони, оскільки вони містять положення про можливу додаткову співпрацю, про яку можуть узгодити залучені сторони.

Згідно з цими угодами, Україна продовжуватиме отримувати зброю,

бронетехніку, системи протиповітряної оборони та іншу військову техніку від своїх союзників. Крім того, за результатами цих домовленостей розпочато переговори з іноземними партнерами щодо будівництва оборонних підприємств на території України. Українські військові також активно навчаються на закордонних базах, налагоджено обмін розвідувальною інформацією. Важливо зазначити, що угоди в рамках Ukraine compact не розглядаються як альтернатива НАТО, і їх дія буде припинена після вступу України до альянсу.

Україна має розвивати безпековий компонент в рамках свого членства в міжнародних організаціях: ОБСЄ, Люблінському трикутнику, ООН та всіх її інституціях.

Окрім того, потребує активізації робота по укладанню додаткових угод. Це можуть бути двосторонні або багатосторонні формати, і вони можуть регулювати співпрацю в певних галузях або бути комплексними. До таких перспективних напрямків можна віднести участь у розробці нової безпекової політики Європейського Союзу, отримання статусу основного військового союзника США поза НАТО, потенційний оборонний союз із Великобританією та Польщею, а також посилення безпекової співпраці у Чорноморському регіоні.

Корисною для вивчення є модель безпекової співпраці США та Південної Кореї, яка стала гарантією від повторної агресії проти Південної Кореї з боку сусідніх держав. Двосторонні військові союзи є більш поглибленою формою безпекового співробітництва, і їх розробка має бути частиною української стратегії.

Щодо колективних угод, корисним для вивчення є досвід AUKUS, утвореного 15 вересня 2021 року Австралією, Великобританією і США. Детальний аналіз міжнародного досвіду побудови безпекових альянсів був презентований минулого тижня у спеціальній доповіді Українського інституту майбутнього.

Україна вибрала своє геополітичне майбутнє, і зараз воно потребує закріплення у безпекових угодах та альянсах. Для цього потрібно вивчення всіх варіантів подібних угод

в різних країнах світу та розробка своєї власної конструкції безпекових гарантій (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/popov/670cef4a956/>). – 2024. – 14.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юлія Татік, адвокат, президент адвокатського об'єднання «Всеукраїнська асоціація адвокатів», експерт-поліграфолог

Бюрократія, проблеми з пільгами й обережність роботодавців. З якими проблемами стикаються ветерани та як їх вирішити

Близько 90 % роботодавців зіштовхнулись із труднощами під час пошуку кандидатів – такі результати опитування нещодавно оприлюднив ресурс «OLX Робота». Міграція, повномасштабне російське вторгнення призвели до дефіциту персоналу, тому бізнес активніше співпрацює з університетами, іде на поступки працівникам та навчає жінок «чоловічим» професіям. Парадоксально, але це не стосується ветеранів.

Результати досліджень проекту «Стратегія переходу та інтеграції українських ветеранів до освіти і робочої сили», які провело ГО «Українська Асоціація Маркетингу», продемонстрували, що одна з головних проблем для ветеранів – працевлаштування. Ідеться не лише про побиювання роботодавців брати на роботу колишніх військових, а й про незбалансованість державних програм, проблеми з перенавчанням, адаптацією в колективі тощо. Як вирішити ці й інші проблеми?

Чому ветеранам важко влаштуватися на роботу?

Законодавчі норми, що стосуються соціальних гарантій і прав військовослужбовців, членів їхніх родин, періодично оновлюються із 2022 року. Основні норми вказані в профільному законі «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», перелік пільг – у різних нормативних актах. Наприклад, учасники бойових дій отримують 75 % знижки

під час оплати комунальних послуг (газу, електроенергії тощо), безкоштовний проїзд усіма видами транспорту, санаторно-курортне лікування, першочергове право на житло, щорічну фінансову допомогу, позачерговий вступ до навчальних закладів тощо. Чиновники й бізнес постійно розповідають, що чимало роблять для людей, які повертаються з фронту.

Проте на практиці колишні військові стикаються з проблемами. Один з респондентів проекту про реінтеграцію ветеранів, про який я вже згадувала, розповів, що добре знається на ремонті техніки, проте не зміг влаштуватися на роботу. Оскільки компанія, яка потребує фахівця з такими навичками, не може облаштувати робоче місце для людини з обмеженими можливостями відповідно до законодавчих вимог. Опитування ГО «Українська Асоціація Маркетингу» свідчить, що 40 % респондентів відчували упереджене ставлення до себе під час працевлаштування, а 12 % говорять про дискримінацію при поверненні на своє попереднє місце роботи або під час працевлаштування. Такий підхід, звісно, неприйнятний, а військові, які захищають нашу незалежність, заслуговують на повагу й можуть поділитись власними досвідом і навичками. До слова, багато компаній ставляться до ветеранів прихильно й доброзичливо

Проблеми з бюрократією

«Наша система реабілітації має пострадянську інерцію – від початку війни досі не створено єдиної системи реабілітації захисників», – ще в жовтні 2021 року заявляла тодішня міністерка у справах ветеранів Юлія Лапутіна. А вже за два роки – у липні 2023-го, міністр охорони здоров'я Віктор Ляшко презентував план розвитку системи реабілітації, де за основу було обрано ізраїльський досвід. У той час планувалося створення шести спеціалізованих закладів національного рівня, а також п'яти реабілітаційних центрів, розрахованих на 200 ліжок кожен. Проте не всі плани вдалося втілити в життя. В Україні є хороші заклади, де опікуються колишніми військовими: це Рівненський обласний госпіталь ветеранів війни, Український центр ветеранів, Центр психічного здоров'я та

реабілітації ветеранів «Лісова Поляна». Але найвідомішими стали інші центри – Unbroken, Superhumans, які допомагають розбудувати приватні інвестори. У державних закладів коштів не вистачає. Наприклад, у Чернігівській обласній психоневрологічній лікарні зазначали, що Національна служба здоров'я виділяє на кожного пацієнта трохи більше 13 тисяч грн, хоча лікування може коштувати 18–19 тисяч грн.

Бюрократичні процедури та проблеми з оформленням документів – ще одна проблема для ветеранів. Навіть экс-міністр охорони здоров'я Олег Ляшко визнавав, що всі процеси гальмує довідка № 5, яку надає командир частини про обставини травми. За нею хворим потрібно їхати самостійно, і в деяких випадках – на передову. Також у частину необхідно передати висновки ВЛК про непридатність до бойової служби, періодично направлення на комісію губляться через значну кількість паперів, і військовий навіть не може потрапити на комісію та вчасно розпочати лікування.

Що можна змінити? Ветерани під час опитувань розповідають, що на фронті часто опановують нові професії, і отримані знання можна використовувати в цивільному житті. Наприклад, на фронті військовий міг займатись організацією постачання продуктів харчування чи зброї, і ці навички цікавлять логістичні компанії, або він навчився керувати дронами, що їх також активно використовують аграрні компанії. Непоганий варіант – надати ветеранам можливість підтвердити свою кваліфікацію, можливо, після нетривалих курсів. В Україні потрібна єдина система координації між реабілітаційними центрами, адже це дозволить ветеранам швидше отримувати потрібну допомогу, якість послуг також зросте. Подолати бюрократію допоможе система електронного обміну інформацією для військових, і останнім не потрібно буде їздити по різних містах та збирати довідки. І найголовніше – ветеранам необхідна соціалізація, можливість зустрічатися, обмінюватися досвідом із колишніми військовими й реалізовувати спільні проєкти (https://censor.net/ua/blogs/3512482/blizko_90_robotodavtsv_zshovhnulis_z_

trudnoschami_pd_chas_poshuku_kandidaty). – 2024. – 30.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: НАКО Незалежний антикорупційний комітет з питань оборони, Олена Трегуб, виконавча директорка Незалежної антикорупційної комісії (НАКО), членкиня Антикорупційної ради при Міністерстві оборони України

Еволюція оборонних закупівель в Україні: до чого прийшли і як це покращити?

У 2020 році ми з колегами із НАКО працювали над законом про оборонні закупівлі, який мав стати новим стандартом у сфері державних закупівель. Закон був унікальним з багатьох причин, але найголовніше те, що він став першим подібним законодавчим актом сектору оборони в Україні, створеним за участі різних представників громадськості.

Однак тривалі процедурні моменти зіграли проти нас. Документ, який мав знизити корупційні ризики і привести законодавство про оборонні закупівлі у відповідність до стандартів НАТО, не був впроваджений вчасно. І коли в лютому 2022 року розпочалася повномасштабна війна, у Міністерстві оборони були змушені перейти на так звану пряму процедуру закупівель. Це означало, що контракти укладалися без проведення тендерів, без жодної прозорості, адже пріоритетом була швидкість і задоволення нагальних потреб армії.

З одного боку, це дозволило швидко забезпечити армію необхідними ресурсами. З іншого – такий підхід створив численні корупційні ризики. Ми побачили випадки завищення цін, непрозорих угод та скандалів, які сколихнули суспільство. Найвідомішим прикладом є так званий «ячний скандал», коли армія купувала яйця за 17 гривень за штуку.

Цей та інші скандали зрештою призвели до відставки міністра оборони Олексія Резнікова. При тому що сам Резніков зробив чимало для прозорості та підзвітності галузі: наприклад,

запровадив при МОУ Офіс з підтримки змін, який очолила громадська діячка Юлія Марушевська. За цього міністра, відновив роботу тендерний комітет Міністерства оборони, знову почали використовувати систему ProZorro для проведення закупівель, що дозволило повернути на цей ринок конкуренцію.

З'явилася Антикорупційна рада при Міністерстві оборони, яка почала здійснювати нагляд за процесом закупівель. Запрацювали дві агенції: Агенція оборонних закупівель (відповідає суто за закупівлю озброєння) та Державний оператор тилу (купує одяг, харчі, ліки тощо). Усе це суттєво покращило професіоналізацію і централізацію закупівель.

Зараз ми уже можемо говорити про певні успіхи. Так Агенцію оборонних закупівель очолила Марина Безрукова – менеджерка, що має великий досвід в управлінні ланцюгами постачання та розвитку партнерств з іноземними компаніями. І з-поміж її досягнень за півроку на посаді – зменшення частки посередників у процесі закупівель. На внутрішньому ринку всі контракти укладають безпосередньо з виробниками, на зовнішньому ринку кількість прямих угод зросла з 20 до 60%. Крім цього, агенція уклала понад 20 прямих контрактів з міжнародними виробниками озброєння.

А завдяки Державному оператору тилу, через відновлення тендерів і прозорі процедури, армія почала купувати яйця по 3 гривні, заощаджуючи кошти. Так конкуренція і прозорість можуть знижувати ціни і, відповідно, зменшувати витрати державного бюджету.

Але все це – лише початок. Наприклад, зараз на державному рівні затверджено так звану «дободачу» – фінансове забезпечення на харчування одного військовослужбовця. Ця сума становить лише близько 127 гривень на день. В умовах сьогодення це виглядає зовсім нереалістично – нагодувати людину за таку суму, не кажучи вже про якісне харчування.

Ця проблема потребує уваги не тільки з боку Міністерства оборони, але й Верховної Ради, і Прем'єр-міністра. Ми вже чули численні нарікання на якість продуктів, які постачаються

до армії, і нещодавно міністерство заявило, що вилучило 200 тисяч тонн неякісної продукції, яку планували доставити військовим.

З-поміж інших, не менш важливих завдань – залучення нових, якісних постачальників до співпраці з Міністерством оборони. Багато підприємств досі уникають співпраці з державою, побоюючись корупції та бюрократії. Ми працюємо над тим, щоб змінити цю ситуацію і створити сприятливі умови для малого та середнього бізнесу, щоб вони могли зростати і розвиватися завдяки державним контрактам.

Важливо також забезпечити пряме спілкування з тими, хто є кінцевими споживачами цих закупівель – з нашими військовими. Нам потрібно чути їхній зворотній зв'язок, а керівництво Генштабу, Міноборони, відповідні агенції, громадянське суспільство, антикорупційні ради, журналісти та суспільство загалом повинні спілкуватися між собою. Лише так ми зможемо досягти ситуації, де наші військові будуть повністю задоволені умовами, в яких вони служать.

Іншим важливим питанням є стабільність роботи кадрів у сфері оборонних закупівель. Сьогодні ми стикаємося з турбулентністю у Міністерстві оборони, що ускладнює залучення та утримання фахівців. Люди мають знати, що їхня робота в цій сфері буде тривалою і стабільною, а нові агенції продовжуватимуть функціонувати без загроз закриття чи зворотного відкату реформ.

Не можна також забувати про корупційні кадри старої системи, які досі залишаються в МОУ та по стороні бізнесу. Їхнє бажання повернутися до старих схем є серйозною проблемою, яка гальмує реформи і знижує ефективність нововведень (https://censor.net/ua/blogs/3512537/evolyutsiya_oboronnyh_zakupivel_v_ukrayini_do_chogo_pryyishly_i_yak_tse_pokraschyty). – 2024. – 30.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Дмитро Олексієнко, віце-президент ICC Ukraine

Міжнародні стандарти та громадський контроль: як зміниться робота БЕБ?

Минуло вже понад три місяці відтоді, як Верховна Рада України 20 червня 2024 року ухвалила закон про перезавантаження Бюро економічної безпеки (БЕБ). Цей крок, спрямований на вдосконалення роботи ключового органу у сфері економічної безпеки, викликав значний резонанс у суспільстві та бізнес-колах. Ухвалені зміни до законодавства щодо удосконалення роботи БЕБ породжують як надії на суттєве покращення ситуації у боротьбі з фінансовими, економічними та податковими злочинами, так і побоювання щодо можливих негативних наслідків.

Ухвалений законопроект зосереджується переважно на процедурі обрання керівництва БЕБ – голови та його заступників. Ці зміни мають стратегічне значення, оскільки вони спрямовані на зміцнення статусу БЕБ як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, забезпечуючи його ефективність та гарантуючи незалежність.

Згідно затвердженого КМУ плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, закінчення реформи БЕБ заплановано до кінця 2025 р., коли відбудеться відбір персоналу БЕБ шляхом проведення відкритого, прозорого та конкурентного процесу, а також затвердження новим директором БЕБ механізму атестації персоналу. Крім того, план охоплює перегляд функціоналу БЕБ, розвиток аналітичних підрозділів та впровадження альтернативних кримінальному переслідуванню інструментів.

Чи виправдає оновлене БЕБ покладені на нього очікування, залишається відкритим питанням, яке потребує ретельного аналізу та постійного моніторингу з боку громадськості. Ця реформа є не просто зміною керівництва чи кадрового складу, а глибинною трансформацією всієї системи економічної безпеки держави. Зупинимось більш детально на ключових аспектах реформи БЕБ, щоб зрозуміти її потенційний вплив.

По-перше, планується повне перезавантаження керівництва та кадрового складу бюро. Особливу увагу привертає залучення міжнародних партнерів до процесу призначення нового керівництва БЕБ, за прикладом НАБУ. Це має забезпечити більшу прозорість та неупередженість у виборі керівництва.

По-друге, відбудеться повна переатестація персоналу БЕБ. Цей крок спрямований на підвищення професійного рівня співробітників та очищення структури від корумпованих елементів. Важливо, щоб процес переатестації був справді ефективним і не перетворився на формальність.

По-третє, передбачається скорочення кількості співробітників з 4000 до 2000 осіб з одночасним підвищенням заробітних плат. Такий підхід може сприяти підвищенню ефективності роботи бюро та зменшенню корупційних ризиків. Зважаючи на попередній досвід важливо, щоб процес оптимізації не призвів до втрати професійних кадрів та зниження спроможності БЕБ виконувати свої функції.

По-четверте, перезавантаження має не лише змінити керівництво та персонал, але й забезпечити впровадження сучасних методів роботи та ефективних механізмів оцінки результативності. Без цих елементів існує ризик, що реформа залишиться поверхневою і не призведе до реальних змін у роботі бюро. В результаті реформи в установі має відбутися перехід до моделі діяльності, керованої розвідувальною аналітикою. Ця превентивна модель, закладена в закон про Бюро економічної безпеки 2021 р., покликана стати фундаментом його роботи, кардинально відрізняючись від моделі, успадкованої від радянської системи. Такий підхід дозволить БЕБ не лише реагувати на вже скоєні злочини, але й ефективно запобігати потенційним загрозам економічній безпеці держави. Центральну роль у реалізації цієї стратегії відіграватиме аналітичний підрозділ БЕБ. Оснащений передовими технологіями обробки великих даних та інструментами штучного інтелекту, цей підрозділ має стати мозковим

центром бюро. Його завдання охоплюватимуть широкий спектр діяльності: від регулярного моніторингу економічної ситуації до виявлення аномалій у фінансових потоках, від аналізу тенденцій у сфері економічних злочинів до розробки рекомендацій щодо вдосконалення законодавства.

По-п'яте, важливим аспектом реформи є механізми контролю за діяльністю БЕБ. Планується формування кадрових комісій за участю представників громадськості та бізнесу, а також створення дисциплінарної комісії. Ці кроки мають на меті підвищити прозорість роботи бюро та його підзвітність суспільству. Зокрема, для забезпечення прозорості та підзвітності цієї інституції передбачається перезавантаження Ради громадського контролю при БЕБ. Рада формуватиметься у складі дев'яти осіб шляхом відкритого та прозорого конкурсу, що проводитиметься через відкрите рейтингове інтернет-голосування громадян України. До складу Ради не зможуть входити особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також ті, хто працював у БЕБ чи інших правоохоронних органах протягом останніх п'яти років. Це має забезпечити незалежність Ради та її здатність об'єктивно оцінювати діяльність БЕБ. Повноваження Ради громадського контролю включають участь у формуванні кадрових комісій БЕБ та дисциплінарної комісії. Це дає громадськості реальні важелі впливу на кадрову політику бюро, що може сприяти підвищенню довіри до цієї інституції. Крім того, Рада матиме право заслуховувати інформацію про діяльність БЕБ та надавати свої висновки щодо неї. Зміни до закону, які передбачають перезавантаження Ради громадського контролю, були прийняті 20 червня 2024 року, протягом трьох місяців з дня набрання цим законом чинності Кабінет Міністрів повинен був забезпечити формування нової Ради громадського контролю. Закон набрав чинності з дня його публікування, 30.06.2024, пройшло вже більше трьох місяців відведених законом, але процес формування Ради досі не запустили, питання хто і навіщо саботує перезавантаження Ради громадського контролю?

Для успіху реформи важливим буде запозичення міжнародного досвіду боротьби з економічними злочинами. У багатьох розвинених країнах існують спеціалізовані органи, відповідальні за боротьбу з економічними злочинами. Наприклад, у США ця роль частково покладена на Федеральне бюро розслідувань та Службу внутрішніх доходів, у Великобританії – на Службу з боротьби з серйозним шахрайством, а в Німеччині – на Федеральне відомство кримінальної поліції. Аналіз законодавства та практик цих країн показує, що українська модель БЕБ в цілому відповідає міжнародним стандартам у ключових аспектах.

Ефективне виконання нових функцій БЕБ вимагає залучення висококваліфікованих фахівців з економічною та юридичною освітою, досвідом у фінансових розслідуваннях, глибоким розумінням механізмів державного управління та сучасних методів протидії економічним злочинам, включаючи навички роботи з великими масивами даних та використання передових аналітичних інструментів. Крім того, держава повинна забезпечити відповідне матеріальне забезпечення БЕБ. Враховуючи складну фінансову ситуацію, влада разом з новим керівництвом БЕБ повинні докласти зусиль для отримання міжнародної технічної допомоги.

Зрештою, успіх реформи БЕБ стане лакмусовим папірцем здатності України проводити глибинні інституційні зміни в умовах повномасштабної війни з РФ. Це не лише питання економічної безпеки, але й важливий крок у напрямку євроінтеграції та побудови сучасної, ефективної системи державного управління. Тому критично важливо забезпечити не лише швидке, але й якісне впровадження реформи, з урахуванням усіх її аспектів та потенційних викликів (https://censor.net/ua/blogs/3512761/zakon_pro_perezavantajennya_byuro_ekonomichno-bezpeki). – 2024. – 01.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Кліматична нейтральність до 2050 року, розпорядження про виплату грошового забезпечення військовослужбовців на випадок полону, продовження повноважень Ради міжнародних експертів з відбору суддів ВАКС, державний реєстр дітей, постраждалих внаслідок російської агресії – детально про усі 12 законів прийнятих Верховною Радою 8 жовтня

Кліматична нейтральність до 2050 року, розпорядження про виплату грошового забезпечення військовослужбовців на випадок полону, продовження повноважень Ради міжнародних експертів з відбору суддів ВАКС, державний реєстр дітей, постраждалих внаслідок російської агресії – детально про усі 12 законів прийнятих Верховною Радою 8 жовтня

1. Євроінтеграційним законом 11310, прийнятим у цілому, встановили довгострокові цілі кліматичної політики держави, а саме: досягнення кліматичної нейтральності України до 2050 року, пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї, забезпечення низьковуглецевого та сталого розвитку, екологічної, продовольчої та енергетичної безпеки України, проміжну ціль – скорочення викидів парникових газів щонайменше на 65% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року, та середньострокові цілі, зокрема збільшення частки використання відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива, збільшення обсягів парникових газів, що видаляються з атмосферного повітря. Для досягнення зазначених цілей, зокрема, запровадили можливість екологічного податку (який устанавлюватиметься окремо Податковим кодексом), передбачили стимулювання сталого низьковуглецевого виробництва, підвищення стандартів енергоефективності, передбачили можливість державної допомоги для низьковуглецевого розвитку шляхом виділення грантів, субсидій, низьковідсоткових кредитів, причому конкретний порядок такої допомоги визначатиметься Кабінетом

Міністрів. Також передбачили, що Кабінет Міністрів має затвердити першу Довгострокову стратегію низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року, переглядати та у разі потреби оновлювати її кожні п'ять років з періодом планування на 30 років з урахуванням результатів оцінки та моніторингу її реалізації.

2. Законом 9219, прийнятим у цілому, передали непрофільні для Державної служби України з питань праці функції до інших органів виконавчої влади, зокрема, до МВС, Держспоживслужби, уточнили повноваження Держпраці у сфері поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення.

3. Законом 11150, прийнятим у цілому з урахуванням пропозицій президента, продовжили (з 2025 року до 2028 року) строк оформлення незатребуваних земельних ділянок та здійснення розподілу земельних ділянок між власниками паїв та їх спадкоємцями земель, що залишилися в колективній власності після розподілу земельних ділянок, відновили обов'язковість підвищення кваліфікації сертифікованих інженерів-землепорядників, усунули неузгодженості між законами «Про землеустрій» та «Про оцінку земель».

4. Законом 11043, прийнятим у цілому, надали можливість фінансовим компаніям, ломбардам та кредитним спілкам надавати платіжні послуги на підставі основної ліцензії, без необхідності отримання додаткової окремої ліцензії, а також збільшили розмір штрафів: для об'єктів нагляду – до 5% від обсягу операції, проведеної з порушенням, а за інші порушення штраф передбачили в розмірі від 51 000 грн. до 1 700 000 грн.; забезпечити можливість проведення інспекційних перевірок дистанційно.

5. Законом 11407, прийнятим у цілому, дозволили військовослужбовцям складати у письмовій довільній формі особисте розпорядження на випадок захоплення їх у полон або заручником або зникнення безвісти про виплату грошового забезпечення особам за їхнім вибором; встановили, що у разі відсутності такого особистого розпорядження до половини (в загальній сумі) грошового забезпечення виплачується рівними частками

дружині (чоловіку), законним представникам малолітніх (неповнолітніх) дітей, дітям з числа осіб з інвалідністю з дитинства (незалежно від віку) або їх законним представникам та батькам військовослужбовців, а в разі відсутності таких осіб до 20% (в загальній сумі) грошового забезпечення виплачуються рівними частками повнолітнім дітям, рідним братам (сестрам), законним представником яких є військовослужбовець.

6. Законом 11426, прийнятим у цілому, встановили, що Громадська рада міжнародних експертів (6-річний строк повноважень якої закінчиться восени 2024 року) у складі, призначеному до набрання чинності Законом «Про внесення змін до Закону України «Про судову систему і статус суддів» та Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» щодо Громадської ради міжнародних експертів», продовжує виконувати свої повноваження протягом вісімнадцяти місяців з дня набрання ним чинності; що за запитом Громадської ради міжнародних експертів можуть бути залучені додаткові експерти, фахівці міжнародних організацій за рахунок коштів таких організацій; що Громадська рада міжнародних експертів сприяє ВККС у встановленні відповідності кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду критерію доброчесності.

7. Відправили на повторне перше читання євроінтеграційний законопроект 11139, яким пропонується визначити, що дія мораторію на застосування примусової реалізації майна розповсюджується на компанії із часткою держави 50 і більше відсотків (зараз – 25 і більше відсотків), та щодо них, а також державних підприємств діє протягом 3 років з моменту набрання чинності таким законом; також пропонується вдосконалити порядок реалізації майна боржників, зокрема, земельних ділянок, уточнити положення про порядок організації та проведення електронних аукціонів.

8. Законопроектом 5837, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували запровадити ризик-орієнтований підхід до державного нагляду (контролю) із перевагою превентивної функції у запобіганні

правопорушень бізнесами, передбачити можливість збільшення періодичності здійснення заходів державного нагляду відносно бізнесів, діяльність яких віднесена до середнього та незначного ступенів ризику, на період дії договору страхування цивільної відповідальності за шкоду, яку може бути заподіяно навколишньому природному середовищу, життю, здоров'ю та майну третіх осіб унаслідок порушення суб'єктом господарювання вимог законодавства; запровадити аудит діяльності суб'єкта господарювання як окремого функціоналу, що дозволяє бізнесу попередити порушення вимог законодавства, залучивши фахівців органу державного нагляду або незалежної організації, уповноваженої у відповідній сфері господарської діяльності, з метою виявлення, попередження та усунення порушень вимог законодавства до початку проведення планового заходу державного нагляду та без застосування санкцій; передбачити залучення громадськості до розгляду звернень суб'єктів господарювання щодо оскарження дій посадових осіб та рішень органів державного нагляду, створення інституту громадських рад з питань державного нагляду.

9. Законом 9042-1, прийнятим у цілому, запровадили державний реєстр дітей, які постраждали внаслідок російської збройної агресії проти України (держатель реєстру – Мінсоцполітики); передбачили, що для кожної дитини, яка постраждала внаслідок війни, має бути встановлено свій інструментарій, який буде реагувати на стан дитини, залежно від завданої їй шкоди; на основі проведеної оцінки потреб кожної дитини, передбачили надання профільної допомоги з метою повноцінного повернення дитини у соціум та можливості побудови соціальних зв'язків, нормалізації фізичних процесів та адаптації до нових умов життя, з урахуванням завданої їй шкоди, та на період існування відповідних потреб; визначили систему заходів щодо соціальної підтримки дітей, які постраждали внаслідок війни, що включатиме: соціальну, психологічну підтримку дітей; захист від усіх форм насильства; захист від незаконного

переміщення, вивезення та неповернення дітей з-за кордону, їх викрадення, торгівлі дітьми; виплату компенсації за шкоду життю та здоров'ю у зв'язку із російською збройною агресією РФ проти України.

10. Законом 11376, прийнятим у цілому, визначили електронне посвідчення ветерана «е-посвідчення ветерана» основним документом, що підтверджує статус ветерана; доповнили Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» терміном «травма» як причиною інвалідності або смерті.

11. Постановою 12080 встановили, що в період дії воєнного стану в Україні та 30 днів після його закінчення начальники визначених військових адміністрацій у Василівському, Мелітопольському та Пологівському районах Запорізької області, крім повноважень, віднесених до їх компетенції Законом України «Про правовий режим воєнного стану», здійснюють повноваження відповідних сільських, селищних рад, їх виконавчих комітетів, відповідних сільських, селищних голів; можуть затвердити тимчасову структуру виконавчих органів відповідних сільських, селищних рад; їм підпорядковуються апарати рад та їх виконавчих комітетів, інші виконавчі органи, комунальні підприємства, установи та організації відповідних територіальних громад.

12. Законопроектом 12095, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували передбачити, що під час дії воєнного стану військова служба для військовослужбовців, які самовільно залишили військові частини або місця служби чи дезертирували, не призупиняється; що військовослужбовцям, військову службу яких було призупинено до набрання чинності цим Законом, які вперше вчинили СЗЧ або дезертирували, та добровільно прибули до місця проходження служби і висловили готовність продовжити військову службу, не пізніше 72 годин з дня їх прибуття до військових частин, командир має прийняти рішення про продовження військової служби та дії контракту, поновлення виплат та всіх видів забезпечення, пільг та соціальних гарантій, а також у той же день проінформувати про це орган досудового розслідування та

відповідний орган управління Військової служби правопорядку у ЗСУ; що відкриті кримінальні провадження щодо СЗЧ та дезертирство щодо таких військовослужбовців не є підставою для відмови у продовженні військової служби та дії контракту; що зазначеним військовослужбовцям, а також тим, які добровільно здалися в полон, з дня прийняття командиром рішення про призупинення військової служби до дня її продовження виплата недоотриманого грошового, інших видів забезпечення та поширення пільг і соціальних гарантій не здійснюються (https://censor.net/ua/blogs/3513863/klimatychna_neyitralnist_do_2050_roku_rozporyadjennya_pro_vyplatu_groshovogo_zabezpechennya_viyiskovoslujbovtsiv). – 2024. – 08.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Станіслав Ніколаєнко, Голова парламентського комітету з науки і освіти 2002-2005 років, Міністр освіти і науки України 2005-2007 років

Забрати лікарні в медуніверситетах, полігони у військових, землі в аграріїв

Напевно хтось здивується цьому заголовку і спробує зрозуміти, як це може бути, навіщо таке безглуздя творити ...

Та не все так просто і таке в Україні відбувається. Зокрема парламент в минулому році законом від 27 липня 2023 року № 3272 – IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення використання земель сільськогосподарського призначення державної форми власності» передбачив можливість вилучення земель в закладів освіти без погодження із Вченою Радою та профільним міністерством. Для «годиться» дозволили декому залишати до 100 га землі.

Студенти аграрних закладів вищої освіти зібрали більше 25 тисяч підписів під петицією до Президента України, щоб він заветував цей закон, та цього, на жаль, не сталося. Тож бізнесмени-депутати спільно з урядовцями, радо потираючи руки, вирішили вже в цьому

році поживитися землею закладів освіти. Мова йде про півтора десятка університетів та майже сотню коледжів в яких перебуває в постійному користуванні 52,5 тисяч гектарів ріллі, тобто десь по 450 гектарів на один заклад. Окрім того, ще майже у 200 сільських профтехучилищ є також у користуванні 37,8 тисяч гектарів земель, всього – 90 тисяч гектарів. Багато це чи мало? Якщо до війни в Україні було 32 мільйона гектарів сільськогосподарських угідь, то це складає лише 0,28%. Для чого аграрним закладам освіти земля? Тим, хто хоч трішки знає специфіку підготовки кадрів для села, той скаже, що мова про практичну підготовку агронома, захисника рослин, біотехнолога, тракториста, інженера тощо. А якщо взяти до уваги, що земля живить і тваринництво та птахівництво, то на фермах готуються і ветеринарні лікарі, технологи тваринництва, слюсарі, енергетики і т.і.

Читаю Указ царя Олександра II від 1874 року про створення Херсонського аграрного земельного училища, де на 50 студентів прийому виділялося 300 гектарів державних земель для організації практичного навчання учнів. Такий же підхід сповідувався і у колишньому Союзі. Всі аграрні заклади освіти мали землю, а окрім того, їм ще й безкоштовно регулярно поставляли нову сільськогосподарську техніку. Працюючи в свій час викладачем технікуму і директором аграрного училища, пам'ятаю новенькі трактори і комбайни, автомобілі, плуги і сівалки. В одному лише Червоноперекіпському училищі на Херсонщині на 750 гектарах землі було 32 трактори, 6 зернокомбайнів і сотні одиниць іншої техніки.

Та ті часи минули, нині інші реалії. Тож погляньмо на проблему з точки зору країн Європейського Союзу та США, що там діється. В найближчому нам Варшавському університеті наук про життя у власності перебуває 3,5 тисячі гектарів сільськогосподарських угідь та 4,5 тисячі гектарів лісу. Празький університет наук про життя має 2,8 тисячі гектарів землі, Словацький аграрний університет в Нітрі – 2,1 тисячі гектарів, Університет в Брно – 2,3 тисячі, Університет в Бухаресті має більше 10 тисяч гектарів землі. Американські заклади

вищої освіти з аграрними спеціальностями і не тільки всі мають землю: Південний університет Іллінойса – 809 гектарів, Університет штату Айова – 600 гектарів. Університет Ріддінг (Великобританія) для підготовки фахівців аграрного профілю має 800 гектарів сільськогосподарських земель. Про що свідчать ці факти. Про те, що розвинені країни знають і цінують підготовку аграрних спеціалістів. І при зміні влади, там ніхто не намагається щось хопнути, поцупити, бо дбають за свою державу. Тож аналізуючи ці намагання «заробити» на сільськогосподарських навчальних закладах, згадую народне прислів'я – на коні їде, а коня шукає! В нас процвітає дикий непрофесіоналізм і безсоромна жадібність. Дивує позиція Уряду, Мінагрополітики – хіба вони не розуміють до чого призведуть такі кроки.

Згадаймо роки Другої світової війни в Радянському Союзі – кожен рік напівголодне існування, а в 1946 і 1949 роках взагалі повний голод і якби не лендліз, то смертність була б на рівні голодомору 1933 року.

Нині йде смертоносна війна. Російські загарбники нищать наші господарства, випалюють землю, вбивають селян, спеціалістів. І в цих умовах Україна експортує десятки мільйонів тон зерна. 15% ВВП, 30% експорту країні дає аграрний сектор. І це завдяки тим випускникам університетів, коледжів і профтехучилищ, які працюють на полях і фермах. То хто ж хоче це все знищити? Кому потрібен голод і холод в країні?

Дехто зауважить, що може землі забагато в освітян і науковців, можливо вона є зайвою. Професійно заперечу. За розрахунками того ж Міністерства аграрної політики і продовольства, проведеними в 2012 році, чітко видно скільки потрібно землі для практичної підготовки фахівців кожної професії, для українських університетів і коледжів треба 93 тисячі гектарів сільськогосподарських угідь (маємо 52,2 тисячі гектарів).

Твердження урядовців і парламентарів про те, що доцільно заради наповнення бюджету передати ці землі в т. з. земельний банк для оренди чи продажу не витримують критики. Бо зовсім не виділяються кошти на практичну

підготовку майбутніх аграріїв, колективи університетів і коледжів спрямовують отримані кошти на придбання техніки, добрив, ремонти та експлуатацію гуртожитків, їдалень, навчальних класів, лазень, автобусів для перевезення студентів тощо. Тобто вони вже наповнюють бюджет, одночасно працюючи на якість підготовки кадрів. До речі, ті ж інженери і трактористи, водії справно воюють на полях битви за незалежність України танкістами, водіяма бойових машин тощо.

І ще про один аспект. Українська освіта інтегрується в Європейський освітній простір. Один приклад. Для визнання в Європі нашого диплому ветеринарного лікаря слід виконати умови міжнародної Європейської Асоціації ветеринарних лікарів щодо акредитації навчальних програм – серед них, наявність тваринницьких ферм, ветпунктів, а отже і земель сільськогосподарського призначення, де вирощуються корми.

В зв'язку з цим першими забили тривогу ветеринари-освітяни Білоцерківського національного аграрного університету, які заявили що їх попередили про виключення з міжнародної організації ветеринарних лікарів. Та ж доля чекає і колектив Національного університету біоресурсів і природокористування України, який знаходиться на стадії вступу в Асоціацію.

Цікава реакція агробізнесу, роботодавців на наміри Уряду відібрати землю в освітян. На засіданні Форуму SEB-2024 10 жовтня в НУБіП України з ініціативи голови ради роботодавців університету, керівника агрофірми «Колос» Леоніда Центила більше півтори сотні аграрників дружно звернулися із заявою до Кабінету Міністрів відмовитися від цієї недолугої ініціативи.

І насамкінець. Не витримує ніякої критики теза про збитковість, неефективність використання земель навчальними закладами. І хоч освітянські господарства не мають права отримувати пільгові кредити, їм не надають кошти по державним цільовим програмам, вони собі на збиток утримують соціальну сферу, та все ж більшість з них мають добрі економічні результати. Скажімо,

НУБіП України має продуктивність праці в навчально-дослідних господарствах більше 500 тисяч гривень на одного працюючого, валове виробництво на 1 га – 40 тисяч гривень, а урожайність зернових в цьому посушливому році сягала 56,8 ц/га.

Зразки господарювання демонструють й інші заклади освіти. Зокрема, Вінницький, Миколаївський національні аграрні університети. Іллінецький аграрний коледж на Вінничині на полі 870 гектарах виробляє продукції на 68,5 мільйона гривень, придбав 107 одиниць сучасної техніки за останні роки.

Не слід забувати і про науковий потенціал наших закладів освіти, де земля використовується для проведення досліджень і експериментів, в яких беруть участь студенти, аспіранти, вчені. На полях науково-дослідних господарств університетів виконуються більше 3,5 тисяч дослідів в рік, реалізується низка міжнародних проєктів у межах Європейської програми «Горизонт Європи». Наприклад, НУБіП України спільно з вченими Данії, Швеції, Іспанії реалізує проєкт по відновленню плодючості земель на 1,5 мільйона євро.

Дивуюсь нашим реформаторам, як втнуть щось – хоч стій, хоч падай. Ніколи не дослухаються до досвідчених і розумних, а слухають тільки своїх, того хто ближче, то і виходить як в приказці, що порожній колосок в країні вище всіх стирчить!

Завершуючи, зазначу, що збереження сільськогосподарських земель в постійному користуванні закладів освіти є справою національних інтересів України, її продовольчої безпеки. Адже це і резерв для посіву необхідних культур для війська країни, закритих організацій, навчальних закладів.

Врешті-решт, хочеться запитати у владців: коли в Україні на чолі політики буде національний інтерес, інтереси держави і кожного українця? Ігнорування інтересів студентства, учнів, викладачів, вчених приведе до непоправних втрат. Допустити їх ми не можемо і не допустимо (https://lb.ua/blog/stanislaw_nikolaienko/639944_zabrati_likarn_i_meduniversitetah.html). – 2024. – 15.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Андрій Волошин, письменник, політолог

Про економічне бронювання та військове підприємництво

Останнім часом в інформаційному просторі активізувались розмови про економічне бронювання. Суспільство по-різному сприймає економічне бронювання, для когось це – ще один показник нерівності та несправедливості, для інших – потрібний крок для підтримки економіки, для когось – цілком легальний шанс отримати відстрочку від армії.

Але часто поза дискусією залишається важливий момент: а що ж буде з тими, хто вже служить? І справді, чому частина країни воює, а інша гуляє? Чому хтось несе всі тяготи служби, без розуміння її тривалості (адже термінів демобілізації немає), а інші усіма правдами й неправдами отримали собі можливість не служити? Такий популярний у вжитку типаж ухилинта – це негідник, вартий зневаги, чи король цього життя, вільний і успішний боєць “економічного фронту”? А військові – це еліта чи все ж кріпаки?

У нових законопроектах, що стосуються економічного бронювання мусить бути закладений важливий момент – можливість економічного бронювання для діючих військовослужбовців. Такий висновок склався після спілкування з десятками людей, як військових так і підприємців. Цією думкою варто було б керуватися і народним депутатам України та всім дотичним до розробок даних змін.

По численним реакціям на пропоновані ініціативи, можна зробити висновок, що економічне бронювання без врахування інтересів військових, спричинить ще більший розкол в суспільстві. Начебто, а що тут такого: всі, хто хотів відмазатись від армії чи втекти за кордон, це зробили, і всі, хто хотів піти служити, теж пішли. Але законодавство ж має на меті визначити стратегію на роки вперед, а не лише заткнути дірки в бюджеті на наступні півроку.

Про моральний аспект питання служби й бронювання можна говорити довго. Ви точно зустрінатимете думки різних блогерів та «лідерів думок», та чи хтось скаже, що буде з тими, хто вже мобілізувався? Служитимуть до кінця життя? Невже економічним бронюванням можуть послуговуватися лише депутати, держслужбовці, працівники критичної інфраструктури та ухилинти?

Часто можна почути фрази, що сучасна війна – це війна технологій, що треба перемагати якістю, а не кількістю. Отже, цілком нормально ставити питання щодо власної ефективності. Ефективності як економічних суб’єктів військової індустрії, так і персональної ефективності кожного. В армійській службі ніяк не оминати момент лотереї. Комуś пощастило, і він чи вона служать ефективно, а комуś – ні. Як ви напевне знаєте, перейти з одного підрозділу в інший, з однієї військової частини в іншу – важко. А якщо, підприємець чи спеціаліст у вузькій галузі (які в дефіциті) охороняє блокпост, чи склад – невже це ефективна діяльність? «Ну хтось же ж має це робити» – можна почути у відповідь. Але чи варто все життя працювати понаднормово, постійно навчатись і самовдосконалюватись, щоб зрештою завершити життя охоронцем? Можливо, має бути якийсь варіант для зміни? Потрібно надати перспективу тим, хто прагне підвищити свою ефективність законно і почесно. Адаже незаконних чи напів-законних способів завершити службу достатньо.

У розмовах, як з військовими так і цивільними, існують різні думки щодо ціни економічного бронювання для діючих військових – від 0 до 100 000 гривень. Частина людей і справді думає – ну як це брати кошти з військових? Навпаки – їм потрібно допомагати. Інші ж кажуть, що розмір «бойових» виплат – це нормальна ціна, тому що не може бути економічне бронювання дешевим – інакше бажаних стане надто багато.

Та все ж більшість мусить погодитися, що ціна економічного бронювання для військовослужбовців ніяк не має бути більшою ніж для цивільних.

Звісно, коли економічне бронювання стане доступним для військових – лише частина

з охочих демобілізуватись складатиметься з підприємців.

Ціна і можливість оплати, якщо і має варіюватись, то базуючись на часі служби, бойовому шляху. Ті хто довше служать і більше знаходяться на фронті – відповідно могли б платити менше. Хтось зможе оплатити собі економічне бронювання, або його зможуть платити бізнес-партнери, компанії, зацікавлені в конкретних спеціалістах.

Дозволити економічне бронювання – це не лише збільшити грошові надходження до бюджету. Це не тільки легальний спосіб зняти психологічну чи політичну напругу для охочих. Це, передусім спроба вивільнити підприємницьку ініціативу, цю шумпетерівську творчу руйнацію, яка опинившись в нових для себе умовах, може створити нові продукти і послуги, як для воєнної сфери, так і в усіх можливих напрямках.

Цей вплив зараз важко виміряти цифрами. Цей потенційний ефект важко оцінити. Потрібна не лише стратегія «адвокації зброї» та випрошування міжнародних допомог, грантів та позик. Потрібна стратегія економічного розвитку, довгострокового і тривалого. І цю стратегію можуть написати ті, хто кров'ю і потом записував свій героїчний чи скромний внесок в стримування ворога. Якщо за весь цей час не вдалось перевести економіку на військові рейки, то, можливо, саме військовим підприємцям це вдасться. Навіть попри відсутність у них політичної й адміністративної влади, а також апарату примусу.

І на останок. Ви можете сказати: «Економічний розвиток і так відбувається: тилові міста розвиваються, на дорогах все більше заторів й дорогих авто». У декого, справді, єдина проблема бронювання – це бронювання столика в дорогому ресторані, бо без «броні», туди ввечері не потрапиш.

Та якщо пропонується економічна демобілізація не створить ефект синергії, не підніме кооперацію бізнесу й військових на новий рівень? Тоді бюджет отримає стільки ж, скільки і отримав би від цивільних, які не хочуть служити.

Наразі економічне бронювання чітко не визначене, як, до речі, й немає чітко визначених термінів служби. Але в майбутніх законопроектах має бути врахована думка діючих військових (https://lb.ua/blog/andriy_voloshyn/640102_pro_ekonomichne_bronyuvannya.html). – 2024. – 16.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Заборона мобілізації до 25 років, перейменування міст Южне та Южноукраїнськ, відповідальність за злочини проти людяності – детально про усі 20 законів, розглянутих Верховною Радою 9 жовтня:

1. Законом 0286 ратифікували Угоду між Урядом України та Урядом Французької Республіки про створення представництва Групи AFD в Україні та діяльність Французького агентства розвитку, PROPARCO та Expertise France в Україні, за якою Група AFD (Французького Агентства Розвитку – публічної фінансової інституції, створеної Урядом Франції для впровадження політики Франції щодо сталого розвитку та подолання бідності), серед іншого, може надавати фінансову підтримку у вигляді позик, грантів або гарантій в будь-якій валюті, а також будь-яку форму фінансової або технічної допомоги в Україні державним або приватним підприємствам та установам в Україні.

2. Постановою 11536 звернулись до урядів і парламентів членів Європейського Союзу, Європейської Комісії та Ради ЄС щодо синхронізації українських санкцій з обмежувальними заходами Європейського Союзу, закликавши, зокрема, запровадити санкції до ряду так званих підприємств так званих ЛНР-ДНР, аналогічні тим, що запровадила Україна, посилити дотримання обмеження цін на нафту шляхом складання списку суден “тіньового флоту”, розширити заходи експортного контролю, створити

та опублікувати реєстр осіб і компаній, які залучені до порушення та обходу санкцій.

3. Законом 11379-д, прийнятим у цілому, встановили, що протягом дії поточного воєнного стану військовозобов'язані, які до 04.05.2024 за станом здоров'я були визнані непридатними до військової служби в мирний час, обмежено придатними у воєнний час, не підлягають мобілізації до досягнення ними 25 років (крім як за їх згодою).

4-11. Постановою 11236 перейменували місто Южноукраїнськ Миколаївської області на Південноукраїнськ, а постановою 12092 – місто Южне Одеського району Одеської області на місто Південне;

Не підтримали постанови 12085 про перейменування міста Первомайськ Первомайського району Миколаївської області на місто Ольвіополь та Первомайського району Миколаївської області на Ольвіопольський район; 12096 про перейменування міста Первомайськ Первомайського району Миколаївської області на місто Ольвія та Первомайського району Миколаївської області на Ольвійський район; 12081 про перейменування міста Синельникове Синельниківського району Дніпропетровської області на місто Ріднопілля та Синельниківського району Дніпропетровської області на Ріднопільський район; 12082 про перейменування міста Павлоград Павлоградського району Дніпропетровської області на місто Матвіїв та Павлоградського району Дніпропетровської області на Матвіївський район; 12083 про перейменування міста Южноукраїнськ Вознесенського району Миколаївської області на місто Гард; 12084 про перейменування міста Южне Одеського району Одеської області на місто Порт-Анненталь.

12. Законом 10075, прийнятим у цілому, передбачили, що до відкриття кримінального провадження можна залучати спеціаліста для отримання довідки чи висновку чи іншого документа стосовно, зокрема, ідентифікації особи, зброї, наркотичних речовин, вибухотехнічних пристроїв, предметів, речовин і слідів вибуху; що у разі необхідності та за наявності підстав може бути залучено з

іноземної держави, міжнародної організації як спеціаліста фахівця у галузі хімічної, біологічної, радіаційної, ядерної чи іншої зброї. Також передбачили, що в умовах воєнного стану Генеральний прокурор або уповноважені ним прокурори право визначити підслідність або доручити здійснення досудового розслідування СЗЧ і дезертирства іншому органу досудового розслідування. Крім того, передбачили адміністративну та кримінальну відповідальність спеціалістів у разі неналежного виконання ними своїх обов'язків. Також збільшили граничну чисельність центрального апарату та територіальних управлінь ДБР з 1600 до 1900 осіб.

13. Законопроектом 11412, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували уточнити визначення суб'єкта співробітництва територіальних громад та договору про співробітництво з урахуванням поєднання кількох форм співробітництва; встановити нову форму співробітництва – утворення агломерації у порядку, встановленому окремим законом; розмежувати порядок ініціювання співробітництва в залежності від його ініціатора; визначити особливості співробітництва в умовах дії режиму воєнного або надзвичайного стану; встановити, що проведення громадського обговорення пропозиції співробітництва є правом сільського, селищного, міського голови та під час дії режиму воєнного чи надзвичайного стану може проводитися дистанційно; уточнити положення щодо моніторингу співробітництва та щодо підстав припинення співробітництва.

14. Відправили суб'єкту ініціативи на доопрацювання законопроект 11443, яким пропонувалось розширити перелік санкцій, які можуть бути застосовані до юридичної особи у кримінальному процесі, передбачивши можливість застосування спеціальної конфіскації до юридичної особи, підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи, підстави для звільнення юридичної особи від застосування до неї заходів кримінально-правового характеру з нових підстав, можливість застосування до

юридичної особи додаткових (нефінансових) заходів кримінально-правового характеру у вигляді тимчасового обмеження діяльності юридичної особи або тимчасового обмеження в отриманні прав та переваг, збільшення розмірів штрафу, що застосовується до юридичних осіб як основний захід кримінально-правового характеру, правила застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за спеціальною процедурою.

15. Євроінтеграційним законом 11484, прийнятим у цілому, положення Кримінального та Кримінального процесуального кодексів привели у відповідність до норм нещодавно ратифікованого Римського статуту Міжнародного кримінального суду, зокрема, доповнили Кримінальний кодекс злочинами проти людяності (з відповідальністю аж до довічного позбавлення волі); встановили особливості кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників, додали до визначення геноциду заподіяння серйозної шкоди (замість тільки тяжких тілесних ушкоджень), збільшили строки покарання за злочин агресії (який наразі називається агресивною війною) до довічного позбавлення волі, передбачили, що у ряді статей кодексу під судом та суддями слід, крім судів та суддів України, розуміти також і Міжнародний кримінальний суд, його суддів і посадових осіб, встановили, що строки давності не застосовується також у разі вчинення злочину катування.

16. Не включили до порядку денного законопроект 11538, яким пропонувалось у окремому законі передбачити кримінальну відповідальність за такі міжнародні злочини: злочин геноциду, керівництво вчиненням злочину геноциду, публічні заклики до злочину геноциду або його виправдовування чи заперечення, злочин проти людяності у формі вбивства, злочин проти людяності в інших формах, військовий злочин у формі вбивства, військовий злочин у формі серйозного порушення норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом, військовий злочин у формі серйозного порушення

норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку зі збройним конфліктом неміжнародного характеру, військовий злочин у формі серйозного порушення норм міжнародного гуманітарного права у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом або збройним конфліктом неміжнародного характеру, злочин агресії, пропаганда акту агресії, відповідальність командира (начальника) за міжнародні злочини підлеглих.

17. Не включили до порядку денного законопроект 11539, яким пропонувалось включити до системи законодавства України про кримінальну відповідальність, крім Кримінального кодексу, також закон за законопроектом 11538.

18. Законопроектом 12039, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували передбачити, що штраф, як додаткове покарання, може бути призначений навіть тоді, якщо він не передбачений в санкції статті Кримінального кодексу – у випадку затвердження судом угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та за умови узгодження сторонами угоди штрафу, причому розмір штрафу визначається судом у розмірі до 102 мільйонів грн для особливо тяжких злочинів, а також що у разі укладення угоди щодо корупційного злочину сторонами такої угоди може бути узгоджено покарання у вигляді позбавлення волі нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції відповідної статті, але не менше, ніж 1 рік, встановити, що при звільненні від відбування покарання з випробуванням і призначенні додаткового покарання внаслідок подібної угоди суд може також призначити додаткове покарання у вигляді конфіскації майна.

19. Відхилили законопроект 11280-1, яким пропонувалось врегулювати порядок визначення культурних цінностей серед об'єктів мистецтва, переданих в управління АРМА; механізм передачі таких культурних цінностей до музеїв, заповідників, бібліотек, архівів державної форми власності; заборону на продаж культурних цінностей до набрання чинності судовим рішенням про застосування

спеціальної конфіскації або про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави; визначити механізм виконання судового рішення, яким передбачається стягнення в дохід держави ОВДП, у разі застосування санкції; уточнити дії АРМА у разі скасування арешту розміщених на його рахунках активів; уточнити дії ФДМУ та АРМА у разі надходження судового рішення про застосування санкції.

20. Законом 12038-1, прийнятим у цілому, встановили тимчасово, до набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, але не довше ніж до 1 січня 2030 року, для виробників етилового спирту та біоетанолу податкові зобов'язання з акцизного податку з урахуванням гарантованого податкового зобов'язання з акцизного податку, виходячи з максимальної продуктивності обладнання для виробництва етилового спирту та біоетанолу (https://censor.net/ua/blogs/3514049/zaborona_mobilizatsiyi_do_25_rokiv_pereyimenuvannya_mist_yujne_ta_yujnoukrayinsk_vidpovidalnist_za_zlochyny). – 2024. – 09.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Володимир Устименко, правник, професор права, Заслужений юрист України

Чи є ми гусаками?

Питання економічної спроможності в Україні завжди були вельми актуальними. Незалежність і ринкові перетворення загострили необхідність підвищення ефективності наявних у нас ресурсів. З початком війни з росією, особливо з часу повномасштабного вторгнення, ці питання набули особливого значення, відіграють визначну роль, в тому числі і для протидії зазіханню агресора. Потужна допомога партнерів України – країн цивілізованого світу не дозволяє увійти економіці України у вбивче «піке». Війна – це, в тому числі, боротьба ресурсів, їх ефективного використання. Наразі всі гроші, що збираються в якості податків, йдуть на забезпечення оборони

країни. Але зараз їх не вистачає і Верховна Рада впроваджує підвищення податків, зборів. За висловлюванням голови «податкового» комітету парламенту Даниїла Гетманцева – ще більше общипувати гусака і бажано так, щоб він не кричав! Як свідчить народна мудрість, грошей ніколи багато не буває. Але в українському суспільстві, у зарубіжних партнерів нашої країни виникають питання щодо ефективності розпорядження наявними і потенційним ресурсами держави.

Спеціальна представниця США з питань економічного відновлення України пані Пріцкер прямо вказує на необхідність зменшення корупційних схем в країні, цивілізованих підходів до здійснення урядом управлінських дій в економіці. За її словами, можна не підвищувати податки, якщо навести лад в економічній політиці. Зокрема щодо зменшення тіньового сектора економіки, впровадження чіткої роботи митниці.

Не менш важливим, особливо в умовах обмежених можливостей поповнення бюджету, є раціональне використання наявних фінансових і економічних ресурсів, знищення корупційних схем, можливостей їх виникнення.

І тут у розв'язанні цього питання ресурс єдиного законодавчого органу держави – Верховної Ради – є найважливішим і, навіть, вирішальним. Україна ж парламентсько-президентська республіка.

Саме недоліки законодавства дозволяють витратити мільярди гривень на речі, які у воюючій державі не є первинними – на будівництво доріг, висадку троянд у Покровську та інших містах і містечках, наближених до лінії фронту, завищувати ціни на відновлювальних роботах і спорудженні фортифікаційних споруд, закупівлю нових шикарних авто для бюрократів. Цей список можна продовжувати дуже довго.

Такі дії влади обурюють як українське суспільство, так і зарубіжних партнерів. Президент України В.Зеленський слушно оголосив про необхідність визнання крадіжок державних (наших, платників податків) коштів у період війни державною зрадою.

Натомість, певними депутатами просуваються проєкти законів, що можуть

привести до збільшення рівня корупції, зменшенню економічної спроможності держави.

Прикладом такого є законопроект № 6013 «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період». Цим проектом передбачено перетворення всіх державних і комунальних підприємств в господарські товариства. Що, відповідно, означає перехід державного і комунального майна цих підприємств у власність таких товариств. У спосіб, що протирічить законодавству про приватизацію. А це означає, що передача має відбуватися без оцінки ринкової вартості майна, без конкурентної процедури. Вибір способу передачі майна – в приватизаційній процедурі (до такого, як описано вище) чи процедурі передачі у власність товариства буде належати чиновникам. Що їх буде спонукати до прийняття рішення в такому випадку? Питання риторичне, враховуючи, що Україна займає 104 місце із 180 можливих в списку Індексу сприйняття корупції у 2023 році. Для порівняння – Грузія займає 49 місце, Молдова – 76. Це дані міжнародної організації Transparency International.

Майно державних та комунальних організацій і установ (таких, як, наприклад, лікарні, музеї і т.і.) планується передавати в управління на платній чи безоплатній основі. Хто знову прийматиме рішення? Чиновники... Далі можливі ризики описувати зайве.

Ну добре. Може я песимістично налаштований щодо апетитів чиновників і безумовна користь для економіки у разі таких «історичних» перетворень буде? Для цього варто подивитися на існуючі приклади перетворення державних підприємств, державних об'єднань на господарські товариства.

Акціонерне товариство «Державна продовольчо-зернова корпорація України» при загальній вартості активів 8 245 317 000 грн (станом на 31.12.2021) мала збитки у 2022 році – 11 096 847 000 грн, у 2023 – 6 951 437 000 грн. Можна, звісно, говорити, що вплинула негативно активна фаза війни. Але збитки за 2020 рік становили 2 309 976 000 грн. І це

притому, що об'єм експорту зерна Україною збільшується (в цьому році більше у 1,5 рази минулорічного).

Акціонерне товариство «Укрпошта» із вартістю активів 10 996 285 000 грн (на цю ж дату) отримала збиток у 2022 році 1 258 689 000 грн, у 2023 році – 796 361 000 грн.

Не буду переобтяжувати цифрами читача, а лише зазначу, що в останні роки збитковими були акціонерне товариство «Гарантований покупець», АТ «НАЕК «Енергосталь», ПАТ «Центренерго», ПАТ «Мотор Січ», ПрАТ НЕК «Укренерго», АТ «Укрзалізниця», АТ НАК «Нафтогаз України».

Цікаво й те, що обираючи внутрішню структуру, управлінці, в широкому сенсі слова, цими товариствами обрали найбільш складну – дворівневу систему управління. Вона передбачає наявність на другому рівні спеціального органа – наглядової ради товариства. Чому? Наважусь припустити, перефразовуючи відомий французький вислів «шер ше ля ... гроші».

За виконання функцій члена наглядової ради виплачуються гроші. Слід зазначити, що вимоги до членів наглядових рад законодавчо не врегульовані. В тому числі і фахові. І виходить, що за наявності відповідального і, сподіваюсь, фахового здійснення правліннями цих товариств функцій, є ще структура, щодо до фаховості окремих представників якої та загальною доцільності розгалуження органів управління виникають сумніви.

Так, членом наглядової ради Укрзалізниці був призначений державою відомий журналіст і політичний діяч Сергій Лещенко. Жодного посилання у відкритих джерелах щодо наявності компетенції в галузі залізничних перевезень у цієї поважної особи знайти не вдалося, на відміну від публікацій про корупційні скандали. В той він отримав оплату за функції члена наглядової ради: за 2022 рік – 2 768 157 грн, за 2023 – 2 930 488 грн.

Не викликає сумнівів фаховість в галузі енергетики народного депутата Бойка Юрія, який отримав за діяльність у складі наглядової ради ПрАТ НЕК «Укренерго» в 2022 році – 3 458 969 грн, в 2023 – 3 458 969 грн та

страхування відповідальності (цікаво якої?) на суму 683 060 грн. Але виникає питання щодо можливого конфлікту інтересів – шановний народний депутат має контрольні функції (парламентський контроль) за діяльністю товариства.

У складі наглядових рад товариств, що були перетворені із державних підприємств є й інші особи, що не мають відповідного у сфері діяльності товариств досвіду роботи, освіти. Але мають досвід роботи бюрократами (секретаріат Кабінету Міністрів, Офіс Президента України, апарати міністерств (не профільних до напряму діяльності товариств).

І це на фоні, ще раз привертаю увагу, збитковості чи вкрай низької ефективності діяльності. Що не заважає отримувати гроші за виконання функцій члена наглядової ради. Чому? Тому що витрати на це включаються до собівартості продукції чи послуг цих акціонерних товариств. Які здійснюють свою діяльність на майновій основі, переданої державою. Тобто – нами. Для отримання нами цих послуг і товарів. І за які ми платимо! Чи не парадокс?

Аналіз складу правлінь таких товариств – це окреме дослідження і витрати.

Чи зроблять із такого, невеличкого аналізу висновки наші обранці щодо тотального знищення такої форми державного підприємництва як державні і комунальні підприємства (які, до речі, закріплені конституційними нормами і розповсюджені у Європі). Питання!

Чи на часі, у період війни такі експерименти з усією економікою, коли вибіркоче застосування запропонованої конструкції далеко не завжди ефективне?

Історична і політична відповідальність чекає. Ми дивимось. (https://censor.net/ua/blogs/3514063/pitannya_ekonomchno_spromojnost_v_ukran). – 2024. – 09.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Служба іноземців у ЗСУ, обов'язкове страхування журналістів у разі відрядження у зону бойових дій, підвищення податків, звільнення Одарченка та Дмитрука із посад у комітетах – детально про усі 9 законів, розглянутих Верховною Радою 10 жовтня:

Служба іноземців у ЗСУ, обов'язкове страхування журналістів у разі відрядження у зону бойових дій, підвищення податків, звільнення Одарченка та Дмитрука із посад у комітетах – детально про усі 9 законів, розглянутих Верховною Радою 10 жовтня:

1. Законом 11416-д, прийнятим у цілому, тимчасово, до кінця року, у якому закінчиться воєнний стан, підвищили ставку військового збору для платників, який його уже сплачують, з 1,5% до 5% (крім військових), і встановили військовий збір у 1% від доходу для платників єдиного податку третьої групи і у 10% від мінімальної заробітної плати для ФОП першої, другої та четвертої групи, а також на постійній основі встановили базову ставку податку на прибуток підприємств для небанківських фінансових установ (крім страховиків) на рівні 25% (раніше – тільки для банків), передбачили сплату авансових внесків з податку на прибуток АЗС і встановили щомісячне (замість щоквартального) подання звітності з ПДФО та ЄСВ, а також встановили ставку 50% податку на прибуток банків у 2024 році. Також звільнили у 2024 та 2025 роках від оподаткування коштів, отримані як кешбек в рамках Всеукраїнської економічної платформи “Зроблено в Україні”.

2. Законом 11153, прийнятим у цілому, встановили обов'язок суб'єктів у сфері медіа укладати договори страхування життя, здоров'я, працездатності журналістів та інших своїх працівників від нещасного випадку за класом страхування 1 на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України.

3. Усунули неузгодженості та неточності у нещодавно прийнятому законі 5148, яким заборонили використовувати у виробництві традиційних молочних продуктів рослинні жири, олії (як пальмова) поряд з іншими жирами та білками немолочного походження; заборонили використання гідрогенізованих

рослинних жирів та олій, пальмового стеарину у будь-якій кількості у виробництві дитячого харчування, а у виробництві всіх харчових продуктів – використання гідрогенізованих рослинних жирів та олій, якщо вміст трансжирних кислот (крім тих, що природно містяться в жирах тваринного походження) перевищує 2 грами на 100 грамів загальної кількості всіх жирів; зобов'язали у маркуванні харчових продуктів прямо вказувати про наявність у них рафінованих олій рослинного походження, із зазначенням назви рослини, а у разі наявності гідрогенізованих жирів чи олій – вказувати, що продукт повністю чи частково гідрогенізований; також заборонили називати шоколадом продукти, в яких містяться тваринні жири, крім молочного жиру, та рослинні жири, крім тих, що є у переліку, затвердженому Держпродспоживслужбою (обмеження щодо назви у разі рослинних жирів не стосується начинок).

4. Євроінтеграційним законом 10161, прийнятим у цілому, привели ряд законодавчих актів, які регулюють адміністративні правовідносини, у відповідність до норм Закону «Про адміністративну процедуру», мінімізувавши дублювання норм та спеціальних процедур (винятків), уніфікувавши адміністративні процедури у різних законах.

5. Законом 9665, прийнятим у цілому, встановили кримінальну відповідальність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу вогнем або іншим загальнонебезпечним способом під час воєнного стану (позбавлення волі на строк від 3 до 8 років), посилили кримінальну відповідальність за незаконне вирубування, пошкодження або знищення дерев чи чагарників, передбачивши, зокрема, відповідальність за такі дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, вчинені в умовах воєнного стану (позбавлення волі на строк від семи до десяти років), встановили кримінальну відповідальність за незаконне перевезення, зберігання, збут дерев, чагарників або деревини (до позбавлення волі на строк від п'яти до семи років), встановили адміністративну відповідальність за незаконне перевезення, зберігання, збут

дерев, чагарників або деревини (штраф для громадян до 1 530 грн і для посадових осіб – до 15 300 грн).

6. Законом 12023, прийнятим у цілому, дозволили іноземцям та особам без громадянства, після проходження спеціальної перевірки, укладати контракти для проходження служби в ЗСУ, Нацгвардії та Державній спеціальній службі транспорту, а також запровадили з цією метою Центр рекрутингу з прийому іноземців та осіб без громадянства. Службу іноземців та осіб без громадянства у ГУР Міноборони дозволили до закінчення воєнного стану.

7. Постановою 12099 звільнили Андрія Одарченка (СН) з посади члена Комітету з питань антикорупційної політики, а Артема Дмитрука («Відновлення України») – з посади члена Комітету з питань правоохоронної діяльності.

8. Законопроектом 11389, прийнятим у першому читанні за основу із доопрацюванням положень, запропонували встановити процедуру надання повідомлень про введення харчових доповнювачів (які наразі називаються дієтичними добавками) в обіг, ведення переліку таких повідомлень і розміщення його на офіційному веб-сайті; передбачити затвердження переліку вітамінів і мінеральних речовин, а також інших речовин і їх максимально допустимих доз, що дозволені до застосування у харчових доповнювачах; посилити відповідальність за виробництво та реалізацію харчових доповнювачів, що не відповідають вимогам законодавства (штраф до 800 000 грн).

9. Законопроектом 11423, прийнятим у першому читанні за основу, запропонували ввести в законодавство поняття тактичної догоспітальної допомоги та військово-цивільного співробітництва, надати повноваження Міністерству оборони затверджувати обсяги надання тактичної догоспітальної допомоги (https://censor.net/ua/blogs/3514262/slujba_inozemtsiv_u_zsu_obovyazkove_strahuvannya_jurnalistiv_u_razividryadjennya_u_zonu_boyiovyh_diyi). – 2024. – 10.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Тетяна Потопальська, експертка з питань оподаткування, членкиня Експертної ради з питань підготовки узагальнюючих податкових консультацій при Міністерстві фінансів України

Як диференційований акциз на тютюн для нагрівання збільшить надходження в держбюджет

Парламент готується розглянути у другому читанні урядовий законопроект №11090.

Основна його новела – це переведення ставок акцизного податку на тютюнові вироби з гривні в євро та продовження плану їх підвищення до 2028 року для досягнення мінімальних ставок на сигарети, які діють в ЄС (90 євро за 1000 штук).

Проте іншою, не менш важливою його нормою, є пропозиція повернути в Україні різні ставки акцизу на сигарети та тютюнові стіки (ТВЕН – тютюнові вироби для електричного нагрівання). Варто нагадати, що в Україні до 2021 року вже діяли різні ставки на ці 2 види тютюнової продукції, при чому в той період ставки на ТВЕН були визначені на вагу.

Законопроектом передбачено підвищення ставки на тютюнові стіки з 2025 року, проте піднімати їх різними темпами порівняно із сигаретами. Наприклад, у наступному році мінімальний акциз на сигарети буде 78 євро за 1 тис., а для ТВЕН – 70.4 євро за 1 тис. Різниця в оподаткуванні становитиме не повних 10%. Для порівняння, в ЄС середній рівень диференціації між акцизними ставками на ці продукти у країнах-членах складає більше 60%.

За наявними даними проведених досліджень на відміну від ринку традиційних сигарет, ринок ТВЕН в Україні розвивається лише у легальному сегменті, без підробок, та забезпечує стабільність податкових надходжень. Протягом останніх років нелегальний ринок сигарет в Україні показує значне зростання: згідно зі звітами аналітичної компанії Kantar, рівень нелегальної торгівлі на ринку сигарет сягнув «історичного рекорду» для нашої країни

– 25,7% у жовтні 2023 року, що становить орієнтовно 23,5 млрд грн недоотриманих податків щорічно. Станом на липень 2024 року цей показник вже дещо знизився до 14,6%, але продовжує залишатись на досить високому рівні.

Зараз все частіше бачу публікації в ЗМІ та соціальних мережах думки різних «експертів», що диференціація тютюнових акцизів однозначно призведе до втрат державного бюджету через застосування меншої ставки акцизу на ТВЕН порівняно із сигаретною. Тези про нібито заплановане зменшення діючих ставок для ТВЕН взагалі не сприймаю, якщо почитати уважно сам законопроект та знати, як користуватись законами математики. Жодних втрат для державної скарбниці у цьому випадку не те що не відбудеться, а навпаки – податкові надходження від тютюнових виробів мають зрости. Давайте проаналізуємо цифри.

У 2024 році структура легального ринку сигарет, який оцінюємо десь у розмірі 31 млрд шт. на рік, розподілена приблизно так по ціновим сегментам:

Преміум (ціна за пачку з 20 шт. вище 115 грн) – 25%

Середній (ціна 105 грн) – 15%

Низький (ціна 90 грн) – 60%.

Нелегальний ринок сигарет наразі, за даними аналітичної компанії Kantar, орієнтовно складає 6,65 млрд шт. на рік.

Ринок ТВЕН оцінюється в розмірі 6.5 млрд шт. стіків і він весь знаходиться в преміум сегменті з ціною 115 грн за пачку, нелегальна частка якого, як зазначалось вище, відсутня.

У випадку ухвалення законопроекту №11090 у редакції першого читання та введення його в дію з 1 січня 2025 року, акциз для сигарет зросте на більше 40% (враховуючи теперішній курс євро до гривні). Це безумовно не може не відобразитись на рівні нелегальної торгівлі та очікуємо, що значно збільшить його (за розрахунками, він може зрости до 21.7%). Проте при збільшенні ставки акцизу для ТВЕН до рівня сигарет, цей показник зросте ще більше та знову сягне рекордних 25.1%.

Таким чином, за умови диференціації ставок податкові надходження (акцизний податок,

ПДВ та розрібний 5-% акцизний податок) до державного та місцевих бюджетів у наступному році мають бути більшими на 5.2 млрд грн від цих двох категорій тютюнових виробів порівняно зі сценарієм з однаковими ставками на сигарети та ТВЕН. Якщо екстраполювати застосований на 2025 рік метод розрахунку із застосуванням диференційованих ставок і на 2026-2028 роки, терміну, на який розрахований проект нового акцизного плану, то сума додаткових бюджетних надходжень сягне майже 21 млрд грн за 4 роки.

Це може відбутись за рахунок переключення частини споживачів сигарет на повністю легальну продукцію ТВЕН, а не перейти у нелегальний сегмент, оскільки важливо зазначити, що ринок ТВЕН перебуває у фазі природного зростання, що за першою із прогнозних моделей розрахунково призводить до збільшення податкових надходжень (<https://www.kantar.com/ua/inspiration/ait/ait-wave-3> (https://censor.net/ua/blogs/3514731/nelegalniyi_rinok_sigaret_orntovno_sklada_665_mlr_d_sht_na_rk). – 2024. – 14.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Оксана Цимбрівська, керівниця Проекту ЄС «Право-Justice» в Україні

Ціннісна Євроінтеграція України: чому зміна ментальності та імплементація цінностей ЄС важливі?

Україна знаходиться на порозі нового етапу розвитку, коли її мрії про членство в Європейському Союзі врешті-решт можуть стати реальністю. Незворотний шлях України до ЄС розпочався з підписанням Угоди про асоціацію у 2014 році, що сталося завдяки перемозі Революції гідності. Далі курс на повноправне членство в ЄС та НАТО був закріплений у Конституції. Важливим поштовхом до глибинних трансформацій став червень 2022 року. Тоді Україна на тлі повномасштабного вторгнення отримала статус країни-кандидата. А вже через два роки відбулася перша Міжурядова Конференція, що

ознаменувала початок фактичних перемовин про вступ до ЄС.

Як показує досвід інших країн, цей процес може тривати від кількох років до десятиліть. Все залежить від того, як швидко будуть проведені необхідні реформи. Польщі та країнам Балтії знадобилося близько 10 років для повноправного членства в ЄС, натомість Північна Македонія та Боснія і Герцеговина ведуть перемовини вже понад 20 років. Ці приклади чітко показують, що тривалість переговорів для України залежатиме від ефективності проведених реформ, а також готовності самого суспільства інтегруватися до європейської спільноти не лише на законодавчому, а й на ціннісному рівні.

Важливо усвідомити, що Європейський Союз – це не просто економічне об'єднання, яке забезпечує вільне переміщення товарів, послуг, капіталу та людей. Насамперед, ЄС ґрунтується на спільних цінностях, таких як людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включаючи права національних меншин. Ці цінності є фундаментом, який об'єднує країни-члени та визначає саму сутність Європейського Союзу. Вони передбачені в статті 2 Договору про Європейський Союз та гарантуються Хартією ЄС про основоположні права. Відтак, для того, щоб стати повноправним членом ЄС, Україна повинна не лише задекларувати відданість цінностям, але й імплементувати їх у подальшому.

Серед цього переліку особливе значення має верховенство права, яке є основою для захисту всіх інших цінностей. Воно забезпечує рівне та послідовне застосування законодавства ЄС у всіх державах-членах, створюючи стабільне і передбачуване середовище для громадян та бізнесу.

ЄС у своєму розпорядженні має низку інструментів для забезпечення дотримання та запобігання потенційним загрозам верховенству права в усіх державах-членах. Зокрема, починаючи з 2020 року Європейська комісія щорічно публікує звіти щодо стану верховенства права в країнах-членах ЄС, де аналізуються як досягнення, так і виклики в цій

сфері. Ці звіти є не лише важливим механізмом оцінки дотримання правових стандартів, але й допомагають країнам, що прагнуть вступити до ЄС, зокрема Україні, адаптувати своє законодавство та практики до вимог Європейського Союзу. Саме тому верховенство права є одним із ключових аспектів у процесі переговорів про вступ, і його дотримання є необхідною умовою для членства.

Переговорні розділи 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та 24 «Правосуддя, свобода, безпека», які безпосередньо стосуються верховенства права, належать до Кластеру 1 «Основи процесу вступу до ЄС». Його відкривають першим і закривають останнім. Це означає, що переговори про вступ не будуть успішними, якщо не буде досягнуто всіх критеріїв за цим переговорним кластером. У середині вересня цього року у Брюсселі вже відбулися перші двосторонні зустрічі Україна-ЄС за переговорним розділом 23. Нині йде повним ходом підготовка до майбутніх зустрічей за переговорним розділом 24. За їхніми результатами буде підготовлено Дорожню карту реформ з верховенства права.

Отже, євроінтеграція – це значно більше, ніж технічний процес гармонізації національного законодавства до *acquis* ЄС. Безумовно, українці вже сьогодні доводять свою відданість європейським принципам у протистоянні агресору. Утім, процес євроінтеграції виходить за межі героїчної боротьби на фронті – він також вимагає трансформації нашого суспільства, глибоких змін у свідомості кожного українця. Передусім йдеться про відмову від старих звичок, зокрема, корупційних практик, і готовність до життя за новими, прозорими правилами, які передбачають дотримання правових норм та стандартів, а не пошуки шляхів для їх обходу.

Так, зміна менталітету – це складний і тривалий процес. Важливу роль у ньому мають відігравати освіта та медіа. Зокрема, освітні програми повинні включати компоненти, які сприятимуть розумінню і прийняттю європейських цінностей. Своєю чергою, відповідальна журналістика закладає основи для формування критичного

мислення та активної громадянської позиції, яка також відіграє одну з ключових ролей у процесі євроінтеграції. Європейський досвід демонструє, що саме громадянське суспільство є рушійною силою реформ. Так, участь громадян у контролі за діяльністю державних органів, їхнє залучення до процесів прийняття рішень, а також об'єднання зусиль для досягнення спільних цілей – це ті фактори, що можуть докорінно змінити ситуацію в Україні, зокрема, забезпечити прозорість влади, її підзвітність, підвищити рівень довіри до державних інституцій та зробити процес якісних перетворень незворотнім.

Варто підкреслити, що Україна робить героїчні зусилля, продовжуючи рухатися шляхом євроінтеграції і, водночас, протидіючи збройній агресії РФ. У цих умовах, імплементація цінностей Європейського Союзу є не лише вимогою вступу України до ЄС, а й вікном можливостей для її громадян на шляху до побудови справедливого, демократичного та процвітаючого суспільства, де кожен почувається у безпеці та впевнений у майбутньому. Лише за умови прийняття цих цінностей кожним Україна зможе стати повноправним членом європейської спільноти (https://censor.net/ua/blogs/3514989/chlenstvo_v_s). – 2024. – 15.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Євгеній Сільверстов, експерт Проекту реформи оборонних закупівель за підтримки спеціального радника Великої Британії з питань оборони

Проблеми в закупівлях військових частин: що гальмує забезпечення армії?

Під час війни закупівлі, які здійснюють військові частини ЗСУ, набули особливого значення. Завдяки власним ресурсам, частини можуть швидко закривати критичні потреби, які не покриваються централізованим постачанням. Це запасні частини, транспорт, дрони, засоби РЕБ, зв'язку, будматеріали й інші важливі речі.

Ці закупівлі дозволяють оперативно організувати бойову роботу, налаштувати технічну взаємодію між підрозділами, обладнати позиції та забезпечити нормальні умови для особового складу.

Проте ситуація далека від ідеальної. Є чимало системних проблем, які гальмують процес. Через недоліки в регулюванні та організації закупівлі часто проводяться неефективно: це і затримки в постачаннях, і покупка неякісних товарів, і неповне освоєння фінансів.

Ось кілька ключових проблем, які потребують вирішення:

1. Відсутність професійних закупівельників у ЗСУ. У військових частинах ці обов'язки покладаються на людей, які вже мають інші задачі. Через це у них банально не вистачає часу й досвіду, щоб правильно оформляти документи, вибирати постачальників і публікувати звіти.

2. Відсутність єдиних регламентів проведення закупівель. Міністерство оборони не розробило єдиних стандартів для організації закупівель і взаємодії між підрозділами. Це створює плутанину й організаційні проблеми, від яких страждають командири – їм доводиться відволікатися від бойової роботи на вирішення внутрішніх негараздів. Крім того, це ускладнює проведення внутрішніх аудитів в ЗСУ.

3. Відсутність єдиного центру підтримки для закупівельників. Тисячі військових фахівців у понад 700 частинах мають щоденні труднощі через складність законодавства та постійні зміни – за останні два роки норми змінювалися понад 40 разів! Це стає проблемою навіть для досвідчених фахівців, не кажучи вже про новачків. Часто виникають складнощі у взаємодії з Казначейством і Державною аудиторською службою через неоднозначність тлумачення законодавчих норм. Єдиний центр підтримки міг би допомогти, але, на жаль, такої структури в МОУ поки немає.

Невирішені проблеми продовжують накопичуватися, що знижує ефективність використання коштів і викликає розчарування як у закупівельників, так і у тих, хто залежить від своєчасного та повного забезпечення.

Що можна зробити для покращення?

Добрі новини в тому, що вирішення цих проблем цілком реальне. Наша команда вже розробила примірний порядок для закупівель у військових частинах, де описано, як організувати процес та вибирати постачальників на конкурентних умовах. Ці напрацювання передано до Департаменту політики закупівель МОУ, і ми очікуємо що такий порядок буде ухвалено. Окрім того, ми вже навчаємо військових закупівельників та впроваджуємо ефективні процеси, допомагаючи підвищити результативність закупівель.

Ось кілька кроків, які можуть змінити ситуацію на краще:

Введення посади професійного закупівельника. Потрібно створити окрему посаду фахівця із закупівель та службу оборонних закупівель у штатах військових частин, щоб ці процеси вели фахівці, а не люди, яким доводиться поєднувати це з іншими обов'язками.

Впровадити пакет керівних документів і методичних рекомендацій по проведенню закупівель у ВЧ. Необхідно затвердити єдині стандарти для ефективно організації закупівель у військових частинах.

Постійна підтримка закупівельників. Департамент політики закупівель МОУ має надавати активну підтримку закупівельникам через роз'яснення, методичні рекомендації, аналіз ефективності та вдосконалення нормативної бази. Ми готові долучитися до налагодження цього процесу – потрібно лише бажання впровадити зміни!

Висновок

Ми переконані, що впровадження цих рішень швидко принесе позитивний результат. Це покращить забезпечення в ЗСУ, підвищить довіру до керівництва армії та полегшить роботу тисяч людей, які щодня займаються закупівлями. Проблеми є, але їх можна і треба вирішувати – це допоможе зробити систему більш ефективною і надійною в критичних умовах (https://censor.net/ua/blogs/3515055/problemu_v_zakupivlyah_viyiskovyh_chastyn_scho_gal). – 2024. – 15.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»**Про автора:** Оксана Цимбрівська, керівниця Проекту ЄС «Право-Justice» в Україні***Ціннісна Євроінтеграція України: чому зміна ментальності та імплементація цінностей ЄС важливі?***

Україна знаходиться на порозі нового етапу розвитку, коли її мрії про членство в Європейському Союзі врешті-решт можуть стати реальністю. Незворотний шлях України до ЄС розпочався з підписанням Угоди про асоціацію у 2014 році, що сталося завдяки перемозі Революції гідності. Далі курс на повноправне членство в ЄС та НАТО був закріплений у Конституції. Важливим поштовхом до глибинних трансформацій став червень 2022 року. Тоді Україна на тлі повномасштабного вторгнення отримала статус країни-кандидата. А вже через два роки відбулася перша Міжурядова Конференція, що ознаменувала початок фактичних перемовин про вступ до ЄС.

Як показує досвід інших країн, цей процес може тривати від кількох років до десятиліть. Все залежить від того, як швидко будуть проведені необхідні реформи. Польщі та країнам Балтії знадобилося близько 10 років для повноправного членства в ЄС, натомість Північна Македонія та Боснія і Герцеговина ведуть перемовини вже понад 20 років. Ці приклади чітко показують, що тривалість переговорів для України залежатиме від ефективності проведених реформ, а також готовності самого суспільства інтегруватися до європейської спільноти не лише на законодавчому, а й на ціннісному рівні.

Важливо усвідомити, що Європейський Союз – це не просто економічне об'єднання, яке забезпечує вільне переміщення товарів, послуг, капіталу та людей. Насамперед, ЄС ґрунтується на спільних цінностях, таких як людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включаючи права національних меншин. Ці цінності є фундаментом, який об'єднує країни-

члени та визначає саму сутність Європейського Союзу. Вони передбачені в статті 2 Договору про Європейський Союз та гарантуються Хартією ЄС про основоположні права. Відтак, для того, щоб стати повноправним членом ЄС, Україна повинна не лише задекларувати відданість цінностям, але й імплементувати їх у подальшому.

Серед цього переліку особливе значення має верховенство права, яке є основою для захисту всіх інших цінностей. Воно забезпечує рівне та послідовне застосування законодавства ЄС у всіх державах-членах, створюючи стабільне і передбачуване середовище для громадян та бізнесу.

ЄС у своєму розпорядженні має низку інструментів для забезпечення дотримання та запобігання потенційним загрозам верховенству права в усіх державах-членах. Зокрема, починаючи з 2020 року Європейська комісія щорічно публікує звіти щодо стану верховенства права в країнах-членах ЄС, де аналізуються як досягнення, так і виклики в цій сфері. Ці звіти є не лише важливим механізмом оцінки дотримання правових стандартів, але й допомагають країнам, що прагнуть вступити до ЄС, зокрема Україні, адаптувати своє законодавство та практики до вимог Європейського Союзу. Саме тому верховенство права є одним із ключових аспектів у процесі переговорів про вступ, і його дотримання є необхідною умовою для членства.

Переговорні розділи 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та 24 «Правосуддя, свобода, безпека», які безпосередньо стосуються верховенства права, належать до Кластеру 1 «Основи процесу вступу до ЄС». Його відкривають першим і закривають останнім. Це означає, що переговори про вступ не будуть успішними, якщо не буде досягнуто всіх критеріїв за цим переговорним кластером. У середині вересня цього року у Брюсселі вже відбулися перші двосторонні зустрічі Україна-ЄС за переговорним розділом 23. Нині йде повним ходом підготовка до майбутніх зустрічей за переговорним розділом 24. За їхніми результатами буде підготовлено Дорожню карту реформ з верховенства права.

Отже, євроінтеграція – це значно більше, ніж технічний процес гармонізації національного законодавства до *acquis* ЄС. Безумовно, українці вже сьогодні доводять свою відданість європейським принципам у протистоянні агресору. Утім, процес євроінтеграції виходить за межі героїчної боротьби на фронті – він також вимагає трансформації нашого суспільства, глибоких змін у свідомості кожного українця. Передусім йдеться про відмову від старих звичок, зокрема, корупційних практик, і готовність до життя за новими, прозорими правилами, які передбачають дотримання правових норм та стандартів, а не пошуки шляхів для їх обходу.

Так, зміна менталітету – це складний і тривалий процес. Важливу роль у ньому мають відігравати освіта та медіа. Зокрема, освітні програми повинні включати компоненти, які сприятимуть розумінню і прийняттю європейських цінностей. Своєю чергою, відповідальна журналістика закладає основи для формування критичного мислення та активної громадянської позиції, яка також відіграє одну з ключових ролей у процесі євроінтеграції. Європейський досвід демонструє, що саме громадянське суспільство є рушійною силою реформ. Так, участь громадян у контролі за діяльністю державних органів, їхнє залучення до процесів прийняття рішень, а також об'єднання зусиль для досягнення спільних цілей – це ті фактори, що можуть докорінно змінити ситуацію в Україні, зокрема, забезпечити прозорість влади, її підзвітність, підвищити рівень довіри до державних інституцій та зробити процес якісних перетворень незворотнім.

Варто підкреслити, що Україна робить героїчні зусилля, продовжуючи рухатися шляхом євроінтеграції і, водночас, протидіючи збройній агресії РФ. У цих умовах, імплементація цінностей Європейського Союзу є не лише вимогою вступу України до ЄС, а й вікном можливостей для її громадян на шляху до побудови справедливого, демократичного та процвітаючого суспільства, де кожен почувається у безпеці та впевнений у майбутньому. Лише за умови прийняття

цих цінностей кожним Україна зможе стати повноправним членом європейської спільноти (https://censor.net/ua/blogs/3514989/chlenstvo_v_s). – 2024. – 15.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юлія Беянович, голова БФ «Наука канабісу»

Навіщо робити з рослини канабіс ліки, якщо сама ця рослина є ліками?

Держава розгорнула доволі активну діяльність навколо нових норм про канабіс в українському законодавстві. З 16 серпня набув чинності те, що в народі називається Закон про медканабіс, він створив основи для таких нововведень:

1) лікарям можна виписувати канабіс як рослину, обіг якої обмежено. Але тільки у формі препаратів. Для цього лікар видає електронний рецепт. Лікарів та фармацевтів вже ознайомили з правилами видачі рецептів. Вони можуть це починати робити з моменту ввезення рослинної сировини, про це буде повідомлено окремо. Дуже цікаво, яка із компанія з великих західних канабісних корпорацій таким чином увійде на український ринок першою;

– в обіг вводиться новий тип рослини (Список IV Таблиці 1 Переліку речовин, обіг яких заборонено чи обмежено) – це рослина, містить 0.3% або більше ТГК (психотропна речовина) обіг якої допускається для використання в навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, у виробництві наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів для подальшого застосування в медичній практиці.

Це те, що називають «медичний канабіс», але тут ми скоріше маємо сировину для виробництва препаратів. Стосовно неї Кабмін оновив Ліцензійні умови – врегульовано культивування, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізацію (відпуск), ввезення на та вивезення з території України, використання,

утилізацію рослин конопель, сировини та ліків, виготовлених із неї. Видається, що цілу рослину можна використовувати в навчанні, науці та науково-технічній діяльності.

Окремими актами врегульовано медичні показання для застосування ліків на основі канабісу (ПТСР серед них немає), форми ліків, електронну систему обліку.

– промислові коноплі (вміст ТГК до 0.2%, а через три роки – 0.3% ТГК у сорті рослини) тепер не є підконтрольними (наркотичними), тож можемо очікувати на бум коноплярства в Україні. На мою думку, це прекрасно і дуже перспективно.

Як засновниця просвітницької ініціативи, яка першою в Україні почала розповідати про терапевтичні властивості рослини канабіс – ще у 2017 році, я маю відреагувати на новини врегулювання канабісу в Україні. Те, що голосно і гарно зветься легалізацією медичного канабісу, однак я дуже фрустрована цим процесом, і не радію від «легалізації». Зараз поясню чому.

В першу чергу, тому, що процес легалізації – відсталий та повільний. Замість того, щоб рівнятися на передовий досвід країн – ми робимо мікрокрок. Начебто ми вносимо зміни у законодавство і заявляємо з трибун про полегшення страждань мільйонів. Однак насправді ми досі не розібрались з рослиною та її безпечністю, особливо у порівнянні з безрецептурними лікарськими засобами, які можна купити в аптеці за порадою аптекаря.

Вирощувати рослини для своїх потреб можна у Канаді, Німеччині, Люксембурзі, Мальті, Мексиці, Південній Африці, Таїланді та у більшості Штатів США. Це – прогресивно.

В Україні ж придумують численні правила, які роблять доступ до рослини дуже складним.

Ми сильно обмежуємо показання для застосування, форми застосування та можливості доступу.

Це – відстало.

Ми збираємось контролювати кожен вирощений кущ! А де такий контроль – там і підстави для відповідальності та покарання. Знаючи нашу країну, на покараннях можна непогано заробити.

Канабіс – це, на жаль, все ще страшно, і для законодавців, і для бюрократів МОЗ, які затверджують переліки, форми та способи отримання препарату. ТГК (тетрагідроканабінол, головний психоактивний компонент канабісу) – все ще наркотик, його в «ліках» має бути поменше. Що, до речі, суперечить науковим дослідженням та досвіду застосування канабісу, там, де з цієї рослини знята стигма. У нас вона не знята, більше того, наче умисно поширюється міф, що насправді медичний канабіс містить мало ТГК, але багато CBD (канабідіол, основний непсихоактивний компонент канабісу, відомий своїм широким терапевтичним впливом на організм).

Це не так

«Медичності» коноплям надає припис лікаря та застосування з метою лікування, а не співвідношення канабіноїдів в окремому сорті. Тому і додавання IV списку, який містить якісь особливі коноплі для потреб навчання, науки і виробництва ліків, до Таблиці 1 Переліку наркотичних засобів, викликає здивування.

Нерозуміння рослини канабіс та її широкого потенціалу для лікування показує і неможливість застосовувати саму рослину для лікування, а тільки вироблені з неї ліки.

Наприклад, таблетки з ТГК 10 мг, які зможе виписувати лікар, набагато гірше будуть працювати, ніж суха квітка рослини, яка містить ці ж 10 мг ТГК, але при цьому й цілий букет канабіноїдів, терпенів, флавоноїдів. Це дає те, що наука про канабіс називає антураж ефектом – всі ці сполуки разом працюють набагато краще, ніж один окремих канабіноїд. Працюють краще – значить лікуватимуть краще.

Прогресивні країни йдуть шляхом сортового розмаїття канабісу, селекції різних сортів для різних станів. Ми виокремлюємо сполуку та обмежуємо застосування.

Якби ми справді співчували, якби ми справді хотіли полегшити життя мільйонів українців (наш народ на це заслуговує!), ми б декриміналізували вирощування кількох кущів для пацієнтів, для родин військовослужбовців, для ветеранів. Але ж на цьому не заробиш.

Втім, вбачаю один величезний плюс у процесі, тепер лікарі – принаймні хороші

і ті, хто прагне розвиватись – зобов'язані розібратись, що таке ендоканабіноїдна система, як вона працює, а головне – як на неї впливати за допомогою канабісу.

Наш БФ «Наука Канабісу» створював матеріали для таких лікарів роками і тепер це знання має практичний сенс. (https://censor.net/ua/blogs/3515428/nov_norm_pro_kanabs_v_ukranskomu_zakonodavstv). – 2024. – 17.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Вернівський, економіст, експерт Інституту ім. Олександра Поля

Чому наша стратегічна сировина не цікавить Захід?

В плані перемоги є один особливий пункт, який би мені хотілось виділити окремо.

Пункт про спільне використання наших ресурсів. Оскільки наша країна володіє певними запасами стратегічної сировини, то президент закликав підписати угоду щодо захисту цих ресурсів від Росії. І майбутнє спільне використання цих ресурсів для економічного розвитку.

От тільки в мене в голові крутиться інше запитання. В нас багато років говорять про ресурсне багатство. Та й на заході ні для кого це не є таємницею. Тільки чогось західні інвестори не дуже спішать йти в Україну.

А знаєте чому? Не тільки через корупцію.

1. В нас застарілі та часто недостовірні данні георозвідки. І досить часто держава виставляє на аукціон ділянки, де георозвідка проводилась за часів СРСР. Тому інвестор не розуміє які запаси має родовище, який розмір інвестицій потрібно зробити, та чи доцільно туди інвестувати.

2. Окремі запаси так взагалі засекречені наказом СБУ.

3. В Україні нема власного приватного ринку геологічної розвідки. Знову ж таки через специфіку законодавства. Тому що спочатку інвестор має отримати спецдозвіл на вивчення ділянки. А процес отримання такого дозволу це досить складна та дорога процедура. Плюс ще

окремо треба зробити витрати на саму розвідку. І ось саме цей аспект теж відлякує потенційних інвесторів.

4. Спецдозвіл на надра не надається разом з земельною ділянкою. І можна отримати спецдозвіл, але потім треба окремо отримувати ділянку. Плюс також інвестор має провести окремо провести оцінку впливу на довкілля і дуже часто ОТГ зловживають цим інструментом, ускладнюючи процедуру. Тому було б краще, якби держава надавали послугу «все в одному»: спецдозвіл+ділянка+ОВД

5. Заблоковані аукціони з продажу спецдозволів. Також заблокована можливість для інвестора самостійно номінувати на аукціон певну цікаву для нього ділянку.

6. В нас часто урядовці вживають слова «критична сировина» чи «стратегічна сировина», але вони не закріплені на законодавчому рівні. Що в свою чергу не дозволяє для них створити спеціальне законодавство для цієї сировини та умови для інвестицій. Також в нас нема чітко визначеного переліку видів стратегічної сировини.

7. Ну і останнє в списку, але не по важливості – це переробка. Політики закликають інвестувати у видубуток корисних копалин, але не створили жодного інструменту для стимулювання переробки цієї сировини.

Тому можна скільки завгодно закликати іноземні уряди інвестувати в Україну. Тільки не варто забувати, що інвестувати будуть не держави, а приватні добувні компанії. І для того, щоб їх якимось зацікавити, то треба як мінімум вирішити існуючі перепони для таких інвестицій. (https://censor.net/ua/blogs/3515557/chomu_nasha_strategichna_syrovyna_ne_tsikavyt_zahid). – 2024. – 18.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Сущенко, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Правова політика держави, соціологічні опитування і реальне життя: співпадіння чи не співпадіння

Центр Разумкова опублікував результати чергового всеукраїнського соціологічного опитування на тему «Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.)».

Мене, як правника, безумовно в першу чергу цікавлять результати опитування, що безпосередньо стосуються функціонування правової системи держави в усіх її структурних елементах: законодавство; діяльність органів забезпечення правового порядку в країні; діяльність органів правосуддя, до яких за Конституцією України належать суди, органи прокуратури, адвокатура.

Репрезентативні соціологічні опитування, які вже багато років проводяться в Україні, у тому числі й такою достатньо авторитетною соціологічною службою Центру Разумкова, стосуються, як правило, лише одного параметру – «довіри/недовіри» суспільства щодо діяльності: Прокуратури, Служби безпеки, Національної поліції; органів досудового розслідування кримінальних правопорушень (НПУ, НАБУ, ДБР, БЕБ); попередження та виявлення фактів корупції з боку державних чиновників вищого рівня (НАЗК); судової гілки влади – на фоні сприйняття результатів їх роботи за оцінкою «добре/погано». Ці дослідження охоплюють лише три напрямки (як вони зазначені в результатах соціологічного дослідження) їх діяльності: а) боротьба з корупцією, б) боротьба зі злочинністю, в) правосуддя.

Аналіз результатів проведеного соціологічного опитування за визначеними напрямками та діяльності відповідних органів, які забезпечують ці напрямки, дозволяє, на мій погляд, дійти дещо невтішних висновків відносно стану функціонування правової системи держави.

Так на запитання: «На Вашу думку, наскільки добре чи погано влада справляється з вирішенням проблем у таких сферах після 24 лютого 2022 року?» дослідники отримали такі відповіді: 1) У «боротьбі з корупцією» тільки 12% опитаних вважають, влада в цілому

«добре справляється», а 82% – вважають, що «погано справляється». 2) У «боротьбі зі злочинністю» 23% опитаних вважають, що «добре справляється», а 66% – вважають, що «погано справляється» – це вагомий і достатньо тривожний сигнал щодо діяльності органів держави у цій сфері на етапі розпочатого переговорного процесу щодо майбутнього вступу до ЄС та перспектив приєднання до НАТО. Ще більшу занепокоєність викликає оцінка «Правосуддя», яке має бути спрямоване на відновлення порушених прав і свобод людини і покарання правопорушників, здійснення якого лише 16% респондентів оцінюють як «добре», а 69% – як «погане».

Не зважаючи на те, що оцінки «добре/погано» містять в собі, більшою мірою, емоційну складову, яка навряд чи об'єктивно і повно розкриває сутність відповідних напрямів діяльності, усій правничій спільноті та органам усіх трьох гілок державної влади є над чим замислитись і шукати ефективних методів/інструментів суттєвого покращення цих показників у найближчі 3-5 років.

Важливим показником належної або неналежної (з погляду правомірних очікувань суспільства) діяльності органів правової системи, про які йдеться у дослідженні, є «довіра» до них з боку громадян. Враховуючи отримані відповіді, видається, що рівень такої «довіри/недовіри» потребує особливої уваги держави і правничої спільноти з метою його невідкладного суттєвого покращення. На запитання: «Якою мірою Ви довіряєте таким соціальним інститутам?» отримані такі результати опитування: 1) Довіряють «повністю та частково»: Національній поліції – 50% (обнадійливий позитивний результат); Службі безпеки України – 64% (висока оцінка); Прокуратурі – лише 23% (низький рівень); Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі – лише 19% (занадто низький рівень для відносно нової і достатньо самостійної структури в загальній системі Прокуратури як складовою правосуддя); Національному антикорупційному бюро – 22% (дуже низький рівень для органу, на який поклали аргументовані надії та очікування всі, хто був і є зацікавленими

в ефективній протидії корупції в державі); Державному бюро розслідувань – 24% (низький рівень для органу наділеному вагомими повноваженнями у сфері протидії злочинності «високого рівня»); Бюро економічної безпеки – 22% (дуже низький рівень органу, який має забезпечувати оптимально стабільне і зростаюче функціонування економіки країни); НАЗК – 19% (занадто низький рівень для інституції, яка повинна забезпечувати створення належних антикорупційних умов функціонування держави); Судовій системі (судам в цілому) – 16% (вкрай низький рівень, який абсолютно не відповідає місії, меті і завданням правосуддя). 2) Слід підкреслити, що всі перелічені органи, крім НПУ і СБУ, мають від'ємний баланс «довіри-недовіри» опитаних в межах 29-54%.

Зауважу, що застосована у дослідженні оціночна категорія «довіри/недовіри» також містить в собі значну емоційну компоненту, яка важко піддається точному вимірюванню, на що варто зважати при загальному і детальному аналізі відповідних показників.

Представлені у цьому соціологічному опитуванні порівняльні дані щодо відповідних показників у 2021 році (до повномасштабної агресії РФ проти України) засвідчує, що вони зберігають тенденцію залишатися в цілому незмінними. Спираючись на результати опитування, є всі підстави стверджувати певну кореспондованість (взаємозв'язок і взаємовплив) між показниками: а) «добре/погано» відносно оцінювання стану боротьби з корупцією і злочинністю та здійснення правосуддя» в цілому та б) «довіра/недовіра» до органів, які таку боротьбу проводять і здійснюють правосуддя у реальному сьогоденні.

Одночасно слід зазначити, що держава останнім часом вживає заходів щодо покращення ситуації у правовій системі держави. Одним з них стало затвердження Кабінетом Міністрів України «Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» і Плану заходів до нього. На порядку денному постало також затвердження «Стратегії розвитку системи

правосуддя та конституційного судочинства на 2024-2029 роки». При цьому, видається не оптимальним той факт, що подальше реформування Прокуратури передбачено обома стратегічними документами, відповідно до яких ця інституція одночасно включена у дві системи: а) до органів правопорядку, що не відповідає положенням Конституції України і б) до органів правосуддя, що відповідає положенням Конституції України. Така внутрішня суперечлива (не узгоджена) позиція відносно надто важливої інституції у правовій системі в цілому може призвести, на мою думку, до не ефективної реалізації відповідних планів, яка частково вже відбувається. Такий підхід породжує обґрунтовані сумніви у покращенні функціонування правової системи в цілому.

Зазначені напрямки діяльності вище перелічених органів держави частково розкривають сутність та якість функціонування всієї правової системи, але віддзеркалюють фактично лише її фінальний частину. В той же час цій частині передують такі надважливі елементи/напрямки, як: правнича/юридична освіта; наукові дослідження; законодавча і нормативно-правова база регулювання правових відносин; кримінологічний аналіз стану суспільних відносин і правового порядку в цілому; суддівське врядування; кадрова політика в усіх її складових щодо адвокатів, суддів, прокурорів, нотарів тощо. Названі елементи правової системи також потребують належного соціологічного дослідження з метою ухвалення в подальшому оптимальних управлінських рішень на шляху України до членства в ЄС (https://lb.ua/blog/volodymyr_suschenko/640898_pravova_politika_derzhavi.html). – 2024. – 21.10).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Руслан Арсірій, суддя Окружного адміністративного суду міста Києва, кандидат юридичних наук.

Лотерея під час оцінювання суддів: пощастить чи ні?

Чи можливо говорити про законність судового рішення, під час ухвалення якого суддя не буде спиратися на судову практику? Очевидно, що ні – скаже кожен суддя. Аналіз судової практики є невід’ємною частиною професійної діяльності судді. Однак, чи враховано цей та інші принципи законності під час практичної частини іспиту?

Раніше я вже аналізував процедуру оцінювання суддів Вищою кваліфікаційною комісією суддів України з точки зору законності порядку проведення іспиту, але наразі мова йтиме про абсолютно необґрунтовані обмеження та штучні ускладнення цього процесу. Є безліч факторів, які впливають на ефективність виконання завдань під час іспиту, а то і взагалі можуть унеможливити цей процес. Однак, дехто робить вигляд, що не помічає цього, дехто уникає публічного обговорення, в той час як ВККС продовжує примножувати перешкоди для суддів під час проходження іспиту, прикриваючись “відбором найкращих”. Аналіз участі в іспиті для суддів, що проходять первинне оцінювання, буде корисним і для кандидатів на посади суддів апеляційних судів, адже загальні тенденції цього процесу зберігаються.

Судді під час виконання практичного завдання мають користуватися ноутбуком Комісії, блокнотом для поміток та нормативно-правовими актами в паперовому вигляді видавничого тиражування. Чомусь було заборонено користуватися будь-якими виданнями Національної школи суддів. Надано можливість звертатися до електронних баз “Ліга” та “Законодавство України”, але у неповному обсязі. Чи достатньо цього для того, щоб підготувати вмотивоване законне рішення (це є практичним завданням) та розраховувати на те, що комісія оцінить його високим балом? Як на мене, то ні. Обмеження доступу до судової практики під час іспиту для суддів є не лише необґрунтованим, а й суперечить самій суті професії судді. А чого варта заборона використання рішень Конституційного суду України! Це створює абсолютно абсурдну ситуацію та в цілому ставить під сумнів об’єктивність оцінювання професійних навичок.

Окрема увага програмному забезпеченню, яке встановлено на ноутбуки для учасників іспиту. Про нього нічого не вдалось дізнатись. Вочевидь, це надзвичайно цінна інформація, яка не підлягає розголошенню навіть за запитами зацікавлених осіб. Для всіх, хто звертався із подібними питаннями, відповідь одна: «Доступ до інформації обмежується на підставі частини другої статті 6 Закону України “Про доступ до публічної інформації” для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя, адже розголошення цих відомостей може завдати істотної шкоди цим інтересам. Негативні наслідки від оприлюднення вказаних відомостей значно перевищують суспільний інтерес в їх отриманні». Це шаблонна фраза з листа Комісії. Можна лише уявити, які завдання виконує це програмне забезпечення, якщо навіть розголошення змісту інструкції з використання такої програми може завдати істотної шкоди авторитету правосуддя.

А ще участь у практичній частині іспиту дала мені можливість згадати, що текстові редактори «Norton» та «Лексікон», якими ми користувалися більше 20 років тому, були не такими вже й поганими! Зазвичай суд, відповідно до вимог процесуальних кодексів, готує до видачі сторонам документи за допомогою програм «Д-3» та «Діловодство спеціалізованого суду», що мають вбудований текстовий редактор. Ті, хто більш вибагливо ставиться до організації роботи та якості виконання текстів використовує ПЗ «Microsoft Office» або інше спеціалізоване програмне забезпечення в залежності від операційних систем: MacOS або Linux. Всі ці програмні продукти дозволяють зробити процес створення тексту більш зручним та прибрати з нього рутинні операції. Але під час складання практичної частини іспиту учасникам треба про це забути. Натомість треба навчитися керувати двома не пов’язаними між собою робочими зонами (наданий текст та результат виконання) одночасно та вивчити окремо надані інструкції використання українських літер з клавіатури (вони чомусь працюють по-особливому). Наприклад, в інструкції йдеться про те, яку комбінацію клавіш треба використати для

того, щоб в тексті з'явилася літера “і”, “ї” чи апостроф.

До того ж, учасники оцінювання не можуть розраховувати на автоматичну перевірку правопису. ВККС вирішила, що має перевіряти також і рівень знань українського правопису під час практичної частини іспиту, тому відключила цю функцію у програмному забезпеченні. Про це учасників іспиту попереджають організатори виконання практичного завдання усно та письмовою пам'яткою. Порухення встановленого порядку передбачає складання акту та відповідне покарання, аж до припинення участі у оцінюванні. І так, при цьому треба зосередитись на написанні судового рішення, бо саме його і будуть оцінювати члени ВККС. І тут вже Комісія дала волю всім можливим способам приховати методику перевірки робіт учасників практичного завдання.

Все, що можливо дізнатися на запит від Комісії – це те, що створені для перевірки робіт колегії утаємничені та приймають рішення на власний розсуд, виставляючи бали від 0 до 120 кожен з членів окремо. Середнє між цими оцінками і стає результатом іспиту. Вірогідність того, що вашу роботу перевірить хоча б один суддя за професією мінімальна, а належність його до певної спеціалізації (що збігається з вашою) практично нульова. Жодних доказів того, що у процесі перевірки результатів іспитів Комісія дотримується анонімності та неупередженості немає та і не може бути. Ніхто навіть не намагався переконати загал, що кваліфікаційне оцінювання проводиться прозоро, як це зазначено в Законі.

Учаснику іспиту під час виконання практичного завдання має бути зрозуміло, що ідентифікація та автентифікація користувачів не може відбуватися без застосування кваліфікованого цифрового підпису, оскільки це вимога Закону України «Про електронні довірчі послуги». Саме це є вимогою обробки службової інформації на комп'ютерах Комісії. Тобто, використання електронного підпису

учасника в таких системах – обов'язкове. А як це поєднати з анонімністю? Над такою проблемою ніхто навіть не замислювався.

Мабуть саме тому питання побудови комплексної системи захисту інформації (КСЗІ) та виключення стороннього втручання в її роботу відбувалося таким чином, щоб не надати можливості оцінити її якість. Інформацію про виконання договору з організацією, що мала побудувати та впровадити КСЗІ – ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Смарт Солюшенс» № 48 від 13.06.2024 комісія не надає. Згідно з календарним планом надання послуг, завершення атестації КСЗІ має відбутись протягом 120 днів, тобто до 13 жовтня 2024 року. Таким чином, проведення іспитів у серпні та вересні 2024 року відбувається одночасно із проведенням робіт з побудови системи захисту інформації, а значить за її фактичної відсутності.

Навіть розслідування «нештатних ситуацій» здійснюється кулуарно без залучення компетентних органів. Так, лише за участю Комісії та розробника програмного забезпечення проведено розслідування нештатної ситуації, яка сталася 09.08.2024 р. Це розслідування відбувалося у той час, коли інша юридична особа – ТОВ «Науково-виробниче підприємство «Смарт Солюшенс» здійснювало відповідно до договору № 48 від 13.06.2024 побудову КСЗІ, замовляла експертне дослідження програмного забезпечення та отримувала (ймовірно) експертний висновок на відповідність КСЗІ вимогам законодавства по захисту електронних даних.

Вся процедура оцінювання з її обмеженнями та загадковими процедурами оцінювання в цілому нагадує лотерею, де виграш залежить не від ваших знань і вмінь, а від випадкового збігу обставин. То може це і було з самого початку покладено в основу цього процесу? (<https://sud.ua/uk/news/blog/311994-lotereya-pri-otsenivanii-sudey-povezet-ili-net>). – 2024. – 02.10).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 18 (282) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 28.10.2024

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 7,16.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.